

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE KÜLTÜREL PEYZAJ ALANLARININ
KORUNMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA:
KAPADOKYA ÖRNEĞİ**

**Hazırlayan
Ayşenaz KARA**

**Danışman
Doç. Dr. Ceyhan YÜCEL**

Yüksek Lisans Tezi

**Şubat 2025
KAYSERİ**

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE KÜLTÜREL PEYZAJ ALANLARININ
KORUNMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA:
KAPADOKYA ÖRNEĞİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Ayşenaz KARA

Danışman
Doç. Dr. Ceyhan YÜCEL

Şubat 2025
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Ayşenaz KARA

İmza

“Türkiye’de Kültürel Peyzaj Alanlarının Korunmasına Yönelik Bir Araştırma: Kapadokya Örneği” adlı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Ayşenaz KARA

İmza

Danışman

Doç. Dr. Ceyhan YÜCEL

Şehir Planlama ABD Başkanı

Prof. Dr. Seda ÇALIŞIR HOVARDAOĞLU İmza

Doç. Dr. Ceyhan YÜCEL danışmanlığında **Ayşenaz KARA** tarafından hazırlanan **“Türkiye’de Kültürel Peyzaj Alanlarının Korunmasına Yönelik Bir Araştırma: Kapadokya Örneği”** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü **Şehir ve Bölge Planlama** Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

Gün / Ay / Yıl

JÜRİ:

Danışman : Doç. Dr. Ceyhan YÜCEL

Üye : Prof. Dr. Barış ERGEN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Merve ÇETİNKAYA SÖNMEZ

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... / /

Prof. Dr. Emel KIZILKAYA AYDOĞAN

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Tez süresince bilgi ve deneyimleri ile beni yönlendiren, lisans ve lisansüstü eğitimim boyunca desteklerini esirgemeyen değerli danışmanım Doç. Dr. Ceyhan YÜCEL'e yol göstericiliği ve sabrı ile tez sürecimde her an yanımda olduğu için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, tez savunma jürimde yer alan ve bu süreçte sağladıkları değerli katkı ve görüşleri için Prof. Dr. Barış ERGEN ve Dr. Öğr. Üyesi Merve ÇETİNKAYA SÖNMEZ'e teşekkür ederim.

Tez süresince yapmış olduğu katkılardan dolayı Yüksek Şehir Plancısı Salih Kaan TAŞMEKTEPLİĞİL'e ve araştırmam süresince sağladıkları kaynak, bilgi ve desteklerinden ötürü Nevşehir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Tarımsal Alt Yapı ve Arazi Değerlendirme Şube Müdürü V. Abdullah Fatih BOSTANCI'ya ve Kapadokya Alan Başkanlığına teşekkürlerimi sunarım.

Kıymetli ailem, babam Oktay KARA, annem Emine KARA ve canım ağabeyim Ali Osman KARA'ya her zaman yanımda oldukları, anlayışları ve maddi-manevi her türlü destekleri için teşekkürlerimi sunarım.

Ayşenaz KARA

Şubat 2025, KAYSERİ

TÜRKİYE'DE KÜLTÜREL PEYZAJ ALANLARININ KORUNMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: KAPADOKYA ÖRNEĞİ

Ayşenaz KARA

**Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Şubat 2025
Danışman: Doç. Dr. Ceyhan YÜCEL**

ÖZET

19.yy.'ın ortalarına doğru öncelikle doğal ve kültürel miras alanlarının birlikte ve geniş kapsamlı korunmasına yönelik arayışlar, 20. yüzyılda insan ve doğa arasındaki karşılıklı ilişkinin ve etkileşimin sonucu olarak ortaya çıkan ve hem kültürel hem de doğal bağlamı ile özgün niteliğe sahip oluşumlar olarak kültürel peyzaj kavramını ortaya koymuştur. Koruma alanında özel bir kategori olarak kültürel peyzaj alanlarının doğal ve kültürel niteliklerin belirlenmesi ve bunları oluşturan karakteristik niteliklerin çözümlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda kültürel peyzaj alanlarının tespiti ve kültürel peyzaj unsurlarının analiz edilmesi için nasıl bir yöntem kullanılabilir sorusundan hareketle Kapadokya Alan Sınırında kültürel peyzaj niteliklerinin araştırılması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Tez kapsamında, doğal ve kültürel mirasın yoğun olarak bulunduğu, farklı çağlarda farklı kültürlerin yaşam sürdüğü ve kültürel birikimini ürettiği Kapadokya, kültürel peyzaj kavramı bağlamında analiz edilmiştir. Bu çerçevede Kapadokya, özgün unsurları olan peribacaları, bağlar, vadiler ve vadi yerleşmeleri, topoğrafya, iklim, bitki örtüsü gibi doğal unsurları, kırsal ya da küçük ölçekli kentsel yerleşmelerin mekânsal özellikleri açısından analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda yapılan çözümlemede Kapadokya'nın otantik niteliklerinin coğrafya, doğa, toplum ve zaman içinde elde edilen kültürel birikimin yoğun bir şekilde etkileşimi ile şekillendiği tespit edilmiş ve bu açıdan benzersiz bir kültürel peyzaj örneği olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Peyzaj, Kapadokya, Doğal ve Kültürel Miras

A RESEARCH ON THE CONSERVATION OF CULTURAL LANDSCAPES IN TURKEY: THE CASE OF CAPPADOCIA

Ayşenaz KARA

**Erciyes University, Graduate School of Natural and Applied Sciences
Master Thesis, February 2025
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ceyhan YÜCEL**

ABSTRACT

The mid-19th century saw the inception of the concept of cultural landscape, which emerged as a result of the mutual relationship and interaction between human beings and nature. Cultural landscapes are defined as formations that possess unique qualities with both cultural and natural contexts. As a specialised category within the conservation discipline, it is imperative to ascertain the natural and cultural attributes of cultural landscape areas and to examine the distinctive characteristics that constitute them. In this context, the objective of this study is to investigate the cultural landscape qualities in the Cappadocia Area Boundary, with a focus on the question of which methodology can be employed to identify cultural landscape areas and analyse cultural landscape elements. The thesis investigates Cappadocia, a region with a rich natural and cultural heritage, having been inhabited by diverse cultures across various periods of history, each contributing to its unique cultural landscape. The analysis encompasses distinctive features such as fairy chimneys, vineyards, valleys, and valley settlements, along with natural elements including topography, climate, vegetation, and the spatial characteristics of rural and small-scale urban settlements. The analysis yielded insights into the authentic qualities of Cappadocia, which were found to be shaped by the intense interaction of geography, nature, society and cultural accumulation over time. This interaction promotes Cappadoica as a unique example of a cultural landscape.

Keywords: Cultural Landscape, Cappadocia, Natural and Cultural Heritage

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE'DE KÜLTÜREL PEYZAJ ALANLARININ KORUNMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: KAPADOKYA ÖRNEĞİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK.....	iii
KABUL VE ONAY	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ	1

1.BÖLÜM

AMAÇ KAPSAM YÖNTEM

1.1.Tezin Konusu.....	1
1.2.Tezin Amacı ve Önemi.....	3
1.3.Tezin Kapsamı ve Yöntemi	3

2. BÖLÜM

KÜLTÜREL PEYZAJ

2.1. Kültürel Peyzaj Kavramı, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	9
---	---

2.2. Kültürel Peyzaja İlişkin Sınıflandırmalar	21
2.3.Kültürel Peyzaj Kriterleri	24
2.4.Kültürel Peyzaj Örnekleri.....	29
2.4.1.Dünya Örnekleri	30
2.4.1.1Palmira Bölgesi.....	31
2.4.1.2.Škocjan Mağaraları	33
2.4.1.3.Leshan Dev Buda Manzara Alanı da dahil olmak üzere Emei Dağı Manzara Alanı.....	35
2.4.1.4.Pyrénées – Perdu Dağı.....	37
2.4.1.5.Blaenavon Endüstriyel Peyzaj	39
2.4.1.6.Japonya, Kii Sıradağları Kutsal Alanları ve Hac Yolları	41
2.4.1.7.Meksika, Agave Peyzajı ve Tequila'nın Eski Endüstriyel Tesisleri .	43
2.4.1.8.Wadi Rum Koruma Alanı	45
2.4.1.9.Fransa, Nord-Pas De Calais Madencilik Havzası	48
2.4.1.10.Endonezya, Bali Eyaletinin Kültürel Peyzajı: Tri Hita Karana Felsefesinin Bir Tezahürü Olarak Subak Sistemi (Bali Kültürel Peyzajı Pirinç Terasları ve Su Tapınağı).....	50
2.4.1.11.Honghe Hani Pirinç Terasları Kültürel Peyzajı.....	52
2.4.1.12.Kladruby Nad Labem'de Tören Arabası Atlarının Yetiştirilmesi ve Eğitimi İçin Peyzaj-Çekya.....	54
2.4.1.13.Piyemonte'deki Üzüm Bağları Peyzajı: Langhe-Roero ve Monferrato-İtalya	56
2.4.1.14.Filistin: Zeytin ve Asma Ülkesi – Güney Kudüs'ün Kültürel Peyzajı, Battir	58
2.4.1.15.Pimachiowin Aki	60
2.4.2.Türkiye Örnekleri.....	62
2.4.2.1.Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Kaya Alanları (Karma Miras Alanı)	63

2.4.2.2.Nemrut Dağı	65
2.4.2.3.Hierapolis-Pamukkale	67
2.4.2.4.Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu.....	69
2.4.2.5.Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı.....	72
2.4.2.6.Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı.....	76
2.5.Genel Değerlendirme	78

3.BÖLÜM

KAPADOKYA BÖLGESİ

3.1. Doğal Nitelikler	81
3.1.1.Doğal Peyzaj Unsurları	81
3.1.1.1. Kapadokya Bölgesi'nin Konumu ve Sınırları	81
3.1.1.2.Jeomorfolojik Yapısı.....	90
3.1.1.3.İklim ve Bitki Örtüsü	93
3.1.1.4.Jeolojik Özellikleri	94
3.1.1.5.Hidrolojik Özellikleri.....	97
3.1.1.6. Toprak Yapısı ve Toprak Kabiliyeti	99
3.2.1. İnsan Etkisi ile Oluşmuş Peyzaj Unsurları.....	102
3.2.1.1.Bağcılık Faaliyetleri ve At Yetiştiriciliği	102
3.2.Kültürel Nitelikler	104
3.2.1.Somut Kültürel Miras	104
3.2.1.1.Yerleşim Özellikleri	108
3.2.2.Somut Olmayan Kültürel Miras.....	118
3.2.3.Toplumsal Nitelikler	120
3.2.3.1.Toplumsal Yapı	120
3.2.3.2.Demografik ve Ekonomik Yapı	122
3.2.3.3.Kapadokya Bölgesi'nin Yasal, Yönetmel, Planlama ve Koruma Yapısı	129

3.3. Genel Değerlendirme	135
--------------------------------	-----

4. BÖLÜM

KAPADOKYA ALAN SINIRINDA KÜLTÜREL PEYZAJ NİTELİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1.Kapadokya Alan Sınırında Kültürel Peyzaj Niteliklerinin Çözümlemesi.....	142
4.2. Doğal Nitelikler	143
4.2.1. Doğal Peyzaj Unsurları	143
4.2.2. İnsan Etkisiyle Oluşmuş Peyzaj Unsurları.....	145
4.3. Kültürel Nitelikler	146
4.3.1. Somut Kültürel Unsurlar	146
4.3.2. Somut Olmayan Kültürel Unsurlar	147
4.3.3. Toplumsal Nitelikler	148
4. 4. Genel Değerlendirme	154
KAYNAKÇA	162
ÖZGEÇMİŞ.....	177

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ASLA: Amerikan Peyzaj Mimarları Derneği

BM: Birleşmiş Milletler

CLR: Kültürel Peyzaj Raporu

COE: Avrupa Konseyi

DMA: Dünya Miras Alanı

EC: Avrupa Komisyonu

ELC: Avrupa Peyzaj Sözleşmesi

ICCROM: Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Çalışmaları Merkezi

ICLS: Kültürel Peyzaj Çalışma Enstitüsü

ICOMOS: Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi

IFLA: Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Federasyonu

ISCCL: Uluslararası Kültürel Peyzajlar Bilimsel Komitesi

IUCN: Uluslararası Doğa Koruma Birliği

NPS: : Amerikan Milli Park Servisi

UNESCO: Birleşmiş Milletler, Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu

TCLF: Kültürel Peyzaj Vakfı

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. UNESCO Tarafından Yapılan Kültürel Peyzaj Sınıflandırması.....	21
Tablo 2. IUCN Tarafından Yapılan Kültürel Peyzaj Sınıflandırması.....	22
Tablo 3. NPS Tarafından Yapılan Kültürel Peyzaj Sınıflandırması	22
Tablo 4. Kültürel Peyzaj Kriterleri Karşılaştırılması	29
Tablo 5. 2023 Yılı İtibariyle Tescilli Kültürel Peyzaj Alanları	30
Tablo 6. Palmira Bölgesi.....	31
Tablo 7. Škocjan Mağaraları	33
Tablo 8. Leshan Dev Buda Manzara Alanı da dahil olmak üzere Emei Dağı Manzara Alanı.....	35
Tablo 9. Pyrénées – Perdu Dağı.....	37
Tablo 10. Blaenavon Endüstriyel Peyzaj	39
Tablo 11. Japonya, Kii Sıradağları Kutsal Alanları ve Hac Yolları.....	41
Tablo 12. Meksika, Agave Peyzajı ve Tequila'nın Eski Endüstriyel Tesisleri	43
Tablo 13. Wadi Rum Koruma Alanı	46
Tablo 14. Fransa, Nord-Pas De Calais Madencilik Havzası	48
Tablo 15. Endonezya, Bali Eyaletinin Kültürel Peyzajı	50
Tablo 16. Honghe Hani Pirinç Terasları Kültürel Peyzajı	52
Tablo 17. Kladruby Nad Labem'de Tören Arabası Atlarının Yetiştirilmesi ve Eğitimi İçin Peyzaj	54
Tablo 18. Piyemonte'deki Üzüm Bağları Peyzajı	56
Tablo 19. Filistin: Zeytin ve Asma Ülkesi – Güney Kudüs'ün Kültürel Peyzajı	58
Tablo 20. Pimachiowin Aki	60
Tablo 21. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Kaya Alanları.....	63
Tablo 22. Nemrut Dağı.....	65
Tablo 23. Hierapolis-Pamukkale.....	67
Tablo 24. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu.....	70
Tablo 25. Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı.....	73
Tablo 26. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı Özellikleri	76
Tablo 27. Kapadokya Bölgesi Nüfus Verileri.....	85
Tablo 28. Yerleşim Tipolojisi	110

Tablo 29. Nevşehir İli Yıllara Bağlı Nüfus Verileri	122
Tablo 30. Nevşehir İli Yıllara Bağlı Nüfus Artış Hızı Verileri.....	123
Tablo 31. Nevşehir İli Yıllara Bağlı Kır ve Kent Nüfus Verileri.....	123
Tablo 32. 2023 Yılı Nevşehir İli Yıllara Bağlı Kır ve Kent Nüfus Verileri	124
Tablo 33. Nevşehir İli Yıllara Bağlı Kır ve Kent Nüfus Verileri.....	124
Tablo 34. Alan Sınırı İçerisindeki İlçelerin Yıllara Bağlı Nüfus Verileri.....	125
Tablo 35. 2023 Yılı Belde Nüfus Verileri.....	126
Tablo 36. Kapadokya Alan Sınırı Tescilli Yapılar.....	135
Tablo 37. Kapadokya Alan Sınırı Sit Türleri ve Bulundukları Yerleşmeler.....	136
Tablo 38. Kapadokya Kültürel Peyzajında Doğal Peyzaj Unsurlarına Yönelik Çözümleme	150
Tablo 39. Kapadokya Kültürel Peyzajında Kültürel Niteliklere Yönelik Çözümleme.	152

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Tez Akış Şeması	8
Şekil 2. Carl O. Sauer’e Göre Kültürel Peyzajın Bileşenleri.	10
Şekil 3. Tongariro Milli Parkı (Yeni Zelanda)	13
Şekil 4. Uluru Kata Tjuta Milli Parkı (Avustralya).....	14
Şekil 5. Kültürel Peyzaj Kavramının Tarihi Gelişimi.....	20
Şekil 6. Palmira Bölgesi.....	31
Şekil 7. Palmira Bölgesi.....	32
Şekil 8. Palmira Bölgesi.....	32
Şekil 9. Škocjan Mağaraları	34
Şekil 10. Škocjan Mağaraları	34
Şekil 11. Leshan Dev Buda Manzara Alanı da dahil olmak üzere Emei Dağı Manzara Alanı.....	35
Şekil 12. Leshan Dev Buda Manzara Alanı da dahil olmak üzere Emei Dağı Manzara Alanı.....	36
Şekil 13. Pyrénées – Perdu Dağı.....	38
Şekil 14. Pyrénées – Perdu Dağı.....	38
Şekil 15. Blaenavon Endüstriyel Peyzaj	40
Şekil 16. Blaenavon Endüstriyel Peyzaj	41
Şekil 17. Japonya, Kii Sıradağları Kutsal Alanları ve Hac Yolları.....	42
Şekil 18. Japonya, Kii Sıradağları Kutsal Alanları ve Hac Yolları.....	42
Şekil 19. Japonya, Kii Sıradağları Kutsal Alanları ve Hac Yolları.....	42
Şekil 20. Japonya, Kii Sıradağları Kutsal Alanları ve Hac Yolları.....	43
Şekil 21. Meksika, Agave Peyzajı ve Tequila'nın Eski Endüstriyel Tesisleri	44
Şekil 22. Meksika, Agave Peyzajı ve Tequila'nın Eski Endüstriyel Tesisleri	44
Şekil 23. Meksika, Agave Peyzajı ve Tequila'nın Eski Endüstriyel Tesisleri	45
Şekil 24. Meksika, Agave Peyzajı ve Tequila'nın Eski Endüstriyel Tesisleri	45
Şekil 25. Wadi Rum Koruma Alanı	46
Şekil 26. Wadi Rum Koruma Alanı	47
Şekil 27. Wadi Rum Koruma Alanı	47
Şekil 28. Fransa, Nord-Pas De Calais Madencilik Havzası	48

Şekil 29. Fransa, Nord-Pas De Calais Madencilik Havzası	49
Şekil 30. Fransa, Nord-Pas De Calais Madencilik Havzası	49
Şekil 31. Endonezya, Bali Eyaletinin Kültürel Peyzajı	50
Şekil 32. Endonezya, Bali Eyaletinin Kültürel Peyzajı	51
Şekil 33. Endonezya, Bali Eyaletinin Kültürel Peyzajı	51
Şekil 34. Honghe Hani Pirinç Terasları Kültürel Peyzajı	52
Şekil 35. Honghe Hani Pirinç Terasları Kültürel Peyzajı	53
Şekil 36. Honghe Hani Pirinç Terasları Kültürel Peyzajı	53
Şekil 37. Kladruby Nad Labem'de Tören Arabası Atlarının Yetiştirilmesi ve Eğitimi İçin Peyzaj	54
Şekil 38. Kladruby Nad Labem'de Tören Arabası Atlarının Yetiştirilmesi ve Eğitimi İçin Peyzaj	55
Şekil 39. Kladruby Nad Labem'de Tören Arabası Atlarının Yetiştirilmesi ve Eğitimi İçin Peyzaj	55
Şekil 40. Piyemonte'deki Üzüm Bağları Peyzajı	56
Şekil 41. Piyemonte'deki Üzüm Bağları Peyzajı	57
Şekil 42. Piyemonte'deki Üzüm Bağları Peyzajı	57
Şekil 43. Filistin: Zeytin ve Asma Ülkesi – Güney Kudüs'ün Kültürel Peyzajı	58
Şekil 44. Filistin: Zeytin ve Asma Ülkesi – Güney Kudüs'ün Kültürel Peyzajı	59
Şekil 45. Filistin: Zeytin ve Asma Ülkesi – Güney Kudüs'ün Kültürel Peyzajı	59
Şekil 46. Pimachiowin Aki	60
Şekil 47. Pimachiowin Aki	61
Şekil 48. Pimachiowin Aki	61
Şekil 49. Türkiye’de Bulunan Miras Alanları	62
Şekil 50. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Kaya Alanları	63
Şekil 51. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Kaya Alanları	64
Şekil 52. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Kaya Alanları	64
Şekil 53. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Kaya Alanları	65
Şekil 54. Nemrut Dağ	66
Şekil 55. Nemrut Dağ	66
Şekil 56. Nemrut Dağ	67
Şekil 57. Hierapolis-Pamukkale	68
Şekil 58. Hierapolis-Pamukkale	68

Şekil 59. Hierapolis-Pamukkale.....	69
Şekil 60. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu.....	70
Şekil 61. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu.....	71
Şekil 62. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu	71
Şekil 63. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu.....	72
Şekil 64. Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı.....	73
Şekil 65. Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı.....	74
Şekil 66. Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı.....	74
Şekil 67. Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı.....	75
Şekil 68. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı.....	76
Şekil 69. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı.....	77
Şekil 70. Kültürel Peyzaj Alanları Değerlendirme Unsurları	79
Şekil 71. Kültürel Peyzaj Nitelikleri Değerlendirme Kurgusu	81
Şekil 72. Kapadokya'nın Türkiye İçindeki Coğrafi Konumu.....	83
Şekil 73. İlk Çağlarda Kapadokya'nın Konumunu Gösteren Harita	83
Şekil 74. Büyük Kapadokya ve Merkez Kapadokya Bölgelerinin Alanları	85
Şekil 75. Kapadokya Bölgesi Sınırı ve Nevşehir İl Sınırı.....	86
Şekil 76. Nevşehir İl Sınırı ve Kapadokya Alan Başkanlığı Sınırı	88
Şekil 77. Kapadokya Alan Başkanlığı Kurumsal Yapısı	90
Şekil 78. Alanın Eğim Analizi	92
Şekil 79. Alanın Yükseklik Analizi	92
Şekil 80. Jeolojik Formasyonların Oluşum Evreleri	94
Şekil 81. Bölgeye Ait Jeoloji Diyagramı	95
Şekil 82. Alanın Jeoloji Haritası	97
Şekil 83. Alanın Hidrolojik Analizi	98
Şekil 84. Alanın Toprak Grupları Analizi.....	101
Şekil 85. Alanın Toprak Kabiliyeti Analizi	101
Şekil 86. Üzüm Bağları ve Üzümler	103
Şekil 87. Göreme At Çiftlikleri Alanı	103
Şekil 88. Kapadokya'nın Tarihini Oluşturan Dönemler ve Topluluklar Kronolojisi	107
Şekil 89. Yerleşmeler Sistemi	109
Şekil 90. Kaya Oyma Alanlara Ait Yerleşim Tipolojisi	111
Şekil 91. Derinkuyu ve Kaymaklı Yeraltı Şehirleri	112

Şekil 92. Ürgüp ve Çavuşin Yamaç Yerleşmeleri	112
Şekil 93. Terk Edilmiş Ortahisar ve Yeni Yapılarla Bütünleşmiş Uçhisar.....	112
Şekil 94. Karma Yerleşim Alanları Göreme Kaya Oyma Yerleşimleri.....	112
Şekil 95. Kapadokya Bölgesi Oyma ve Yığma Birimlerin Genişleme Şeması	114
Şekil 96. Uçhisar ve Ortahisar Kaya Oyma Mekanlar	115
Şekil 97. Uçhisar Yarı Oyma-Yarı Yığma Konutlar.....	115
Şekil 98. Avanos ve Ürgüp Konutlar	116
Şekil 99. Ortahisar Konut Örnekleri	116
Şekil 100. Avanos'un Eski Evleri	117
Şekil 101. Ortahisar Konut Örnekleri	117
Şekil 102. Ürgüp Eski Yerleşim Alanları	117
Şekil 103. Kapadokya Somut Olmayan Kültürel Miras Gösteren Fotoğraflar (.....	119
Şekil 104. Haziran 2017.....	120
Şekil 105. Mayıs 2018	120
Şekil 106. Nevşehir Yerel Halkı	121
Şekil 107. Kapadokya Toplumsal Yapısını Gösteren Fotoğraflar	121
Şekil 108. Ekonomik Yapının Sektörel Dağılım.....	126
Şekil 109. Nevşehir İli Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına Sektörlere Göre Zincirlenmiş Hacim.....	127
Şekil 110. Kapadokya Alan Başkanlığı Öncesi Koruma ve Yönetim Yetki Dağılımı .	132
Şekil 111. Kapadokya Alan Başkanlığı Sonrası Koruma ve Yönetim Yetki Dağılımı	133
Şekil 112. Kapadokya Bölgesi Yasal ve Yönetimsel Süreçler.....	134
Şekil 113. Tescillenmiş Doğal ve Kültürel Miras Alanları.....	138
Şekil 114. Alanın Jeomorfolojik Yapısı.....	139
Şekil 115. Tarım Alanları ve Yerleşmelerin İlişkisi	140
Şekil 116. Hidroloji ve Yerleşmelerin İlişkisi.....	141

GİRİŞ

Kültürel peyzaj, insanların doğal çevre üzerinde yarattıkları ve meydana getirdikleri kültürel etkileşimlerin coğrafyanın sunduğu koşullarla bütünleşmesi sonucunda oluşan alanlardır. Sauer kültürel peyzajı, “insanların farklı kültürel tercihleri, yaşadıkları çevreleri ve doğal çevrenin sunduğu etkileşim sonucu oluşur” şeklinde tanımlamıştır (Sauer, 1925) Sauer’e göre, kültürel peyzajı oluşturan unsurlar, zamanla kültürel faktörlerin etkisi altında şekillenmektedir. Kültürel peyzajlar, insanların yaşadıkları çevre ile aralarındaki temel bağları yansıtan ve hem doğal hem de kültürel özelliklerin iç içe geçtiği alanlardır.

Dünyada akademik olarak son yıllarda kültürel peyzaj alanında çalışmalar artış göstermiştir. 19. yy. sonlarından itibaren ulusal ve uluslararası alanda çalışmalar hız kazanmaya başlamıştır. Türkiye’de ise kültürel peyzaj alanlarının tanımlanmasında ve değerlendirilmesinde yasal ve yönetsel uygulamalar doğal ve kültürel miras alanlarının birbirlerinden ayrı olarak korunması şeklinde farklı kurumlar tarafından farklı yasal uygulamalar ile sürdürülmektedir. Kültürel peyzajlar hem doğal hem de kültürel niteliklere sahip alanlar oldukları için bu farklılaşma bütüncül bir uygulamayı içermemesinden dolayı kültürel peyzaj kavramı ile uyuşmamaktadır. Kültürel peyzaj alanlarının tanımlanması, tespiti, tescili ve belgelenmesine yönelik olarak bütüncül bir yaklaşım sergilenmesi gerekliliği söz konusudur. Bu kapsamda tez çalışmasında “kültürel peyzaj alanlarının tespiti ve tescili için nasıl bir yöntem kullanılabilir?” sorusuna yanıt aramaktadır.

1.BÖLÜM

AMAÇ KAPSAM YÖNTEM

1.1.Tezin Konusu

20. yüzyılda daha yoğun olmak üzere, Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan mekânsal değişimler, insan ve doğanın karşılıklı etkileşimini ön plana alan yeni kavramların ve yöntemlerin geliştirilmesini sağlamıştır. Doğal ve kültürel miras alanlarının birlikte ve daha geniş bir kapsamda incelenmesine yönelik arayışların sonunda ortaya konulan “kültürel peyzaj” kavramı, bu süreçte ortaya çıkan önemli kavramlardan biridir. Kültürel peyzajlar insan ve doğa arasındaki karşılıklı ilişkinin ve etkileşimin sonucu olarak ortaya çıkan hem kültürel hem de doğal bağlamı ile özgün niteliğe sahip oluşumlar olarak nitelendirilebilmektedir. 1920’li yıllarda Sauer tarafından kültürel peyzaj alanında tanımlar ve araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. kültürel peyzaj kavramı, insan topluluklarının farklı kültürel tercih ve potansiyelleriyle, içindeki yaşadıkları doğal çevrenin onlara sunduğu şartların etkileşimi sonucu oluşur şeklinde tanımlamıştır (Sauer, 1925).

Yapı ölçeğinde başlamış olan koruma çalışmaları zaman içinde ölçeğinin büyümesiyle alan ölçeğinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Doğal değerlerin korunması çabası doğa ve insanın oluşturduğu alanlar içinde önem kazanmaya başlamıştır. Bununla birlikte kültürel peyzaj kavramı korumanın da gündemine girmesiyle, 1992 yılında UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi’ne ‘kültürel peyzaj niteliği taşıyan alanlar’ olarak dahil olmuştur (Eryazıcıoğlu, 2012).

Doğa-insan-kültür etkileşiminin sonucunda ortaya çıkan alanlar olarak değerlendirilen kültürel peyzaj alanlarının tespiti ve gelecek nesillere aktarımı konusunda kaygılar ortaya çıkmıştır. Bu kaygılar tez kapsamında ana soru “ kültürel peyzaj alanlarının tespiti, tescili ve analiz süreçleri nasıl gerçekleştirilmelidir? olarak belirlenmiştir.

1.2.Tezin Amacı ve Önemi

Tez çalışmasının ana sorusu doğrultusunda araştırmanın amacı, örnek alan üzerinden kültürel peyzajların tespiti ve değerlendirilmesi için bir yöntem belirlenmesidir. Tezin çalışma alanı olarak belirlenen Kapadokya’da, analiz çalışmalarının yapılması, kültürel peyzaj araştırmaları kapsamında doğal ve kültürel niteliklerin belirlenmesi, Dünya ve Türkiye örnekleri üzerinde yapılan çıkarımlar sonucunda kültürel peyzaj alanlarının tespiti, değerlendirilmesi ve niteliklerinin çözümlenmesine yönelik olarak bir araştırma kurgusunu ortaya konulması amaçlanmıştır.

Dünyada akademik olarak son yıllarda kültürel peyzaj alanında çalışmalar artış göstermektedir. Türkiye’de ise kültürel peyzaj alanlarının tanımlanmasında ve değerlendirilmesinde yasal ve yönetsel uygulamalar henüz yeterli düzeyde değildir. Türkiye’de doğal ve kültürel miras alanlarının korunması farklı kurumlar tarafından farklı yasal uygulamalar ile sürdürülmektedir. Kültürel peyzajlar hem doğal hem de kültürel niteliklere sahip alanlar oldukları için bu farklılaşma bütüncül bir uygulamayı içermemesinden dolayı kültürel peyzaj kavramı ile uyuşmamaktadır.

Kapadokya Göreme bölgesi, Dünya Miras Listesine 1985 yılında Ülkemizden dahil olan ilk kültürel peyzaj alanı olmuştur. Kapadokya bölgesi, doğal ve kültürel mirasın yoğun olarak bulunduğu aynı zamanda farklı kültürlerin yüzyıllar boyunca kendi yaşam tarzlarını deneyimledikleri ve kültürel değerlerini coğrafyaya yansıttıkları özgün ve otantik bir alan olmuştur. Bu nitelikleriyle Kapadokya sahip olduğu doğal ve kültürel miras alanları yönünden olarak önemli bir kültürel peyzaj alanıdır. Bu çalışmada doğal ve kültürel niteliklerin birbiriyle ilişkisinin değerlendirilerek kültürel peyzajların nitelikleri, tespiti ve değerlendirme ölçütleri belirlenmiştir.

1.3.Tezin Kapsamı ve Yöntemi

Çalışma kapsamında öncelikle, çalışma alanı olarak seçilen Kapadokya bölgesi sınırları ve çalışma alanı sınırları üzerinde durulmuştur. Kapadokya bölgesi, Erciyes Dağı'nın volkanik etkileriyle şekillenen coğrafi ve fiziksel özellikleriyle mekânsal olarak karakteristik bir yayılım alanı ortaya koymaktadır. Kapadokya'nın karakteristik unsurları olan peribacaları, bağlar, vadiler ve vadi yerleşmeleri, kırsal ya da küçük ölçekli kentsel yerleşmeler mekânsal dağılımında ise mekânsal olarak bir yoğunlaşma ve bütünleşme

ortaya çıkarmaktadır. Bu yoğunlaşma ve bütünleşmenin olduğu kesim literatürde Çekirdek Kapadokya olarak tanımlanmaktadır. Çekirdek Kapadokya sınırını kapsayan ve aynı zamanda Kapadokya Alan Yönetimi Başkanlığı'nın idari sınırlarını da kapsayan bu sınır çalışma alanı sınırı olarak belirlenmiştir. Sonrasında, belirlenen bu sınır içinde doğal ve kültürel niteliklerin, mevcut arazi kullanımının ve sosyo-kültürel, toplumsal yapının değerlendirilmesi amacıyla analiz çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu analiz çalışmaları kapsamında Kapadokya Alan Başkanlığı tarafından Kapadokya Üniversitesine hazırlanmış olan 1/25.000 ölçekli halihazır harita ile 1/25.000 Ölçekli Kapadokya Alanı Üst Ölçekli Alan Planı, Plan Araştırma ve Açıklama Raporu analizleri, altlık ve veri olarak kullanılmıştır. Halihazır harita üzerinde analiz çalışmalarına katkı sağlaması amacıyla sınırların belirlendiği haritalar, yerleşmeler sistemi, doğal ve kültürel miras alanları, jeomorfolojik yapı, tarım alanları ve yerleşmeler, hidroloji ve yerleşmeler, analizlerini içeren haritalar bilgisayar ortamında hazırlanmıştır.

Çalışma alanı olarak Kapadokya Alan Sınırının belirlenmesinde;

- coğrafi özelliklerine bağlı olarak özgün birçok unsuru (peribacaları, yamaçlar, vadilerle platolar) bir arada barındırması,
- tarih boyunca birçok farklı medeniyetin bir arada yaşadığı bir alan olması ve tarihi katmanlaşmanın izlerini yoğun olarak taşıması,
- doğal ve kültürel miras alanlarının alan genelinde birçok örneğinin bulunması,
- kırsal yaşam tarzının ve doğal niteliklerin hala devam ediyor olması,
- alanın kendine özgü jeolojik, bitki örtüsü ve iklimsel özelliklerinin otantik bir doku ortaya koyması,
- üzüm bağları ve bağ yerleşme geleneğinin bir yaşam biçimi olarak alanda sürdürülüyor olması başlıca gerekçeleri oluşturmuştur.

Çalışma kapsamında elde edilen sayısal, sözel ve görsel veriler;

- Kapadokya Alan Başkanlığı tarafından hazırlanmış olan, 1/25.000 Ölçekli Halihazır Harita, 1/25.000 Ölçekli Kapadokya Alanı Üst Ölçekli Alan Planı, Plan Araştırma ve Açıklama Raporu,
- Kapadokya Alan Başkanlığı tarafından Kapadokya üniversitesinde hazırlanmış alan analiz haritaları,
- Araştırma alanına yönelik makale, kitap ve araştırma çalışmaları,
- Arazi analiz çalışmalarında çekilen fotoğraflar,
- Nüfus verileri, TÜİK veri sistemi üzerinden elde edilmiştir.

Tez çalışmasında çalışmanın yöntemi betimleyici (descriptive) ve açıklayıcı (explanatory) araştırma yöntemleri kullanılarak araştırma kurgusu oluşturulmuştur. Literatür araştırmasında, kültürel peyzajlar ve Kapadokya bölgesi hakkında bilgi ve bulgular elde edilerek çıkarımlarda bulunulmuştur. Kapadokya bölgesi hakkında elde edilen veriler ve bulgular saha araştırması ve mekânsal analizler ile desteklenmiştir. Kapadokya Alanı hakkında yerinde tespit ile yapılan araştırmalar haritalandırılmıştır. Haritaların ve bulguların detaylandırılması aşamasında Kapadokya Alan Başkanlığı ve Tarım İl Müdürlüğünden bilgi ve belge temini yapılmıştır. Temin edilen bilgi ve belgeler alana ilişkin istatistik veriler ile birlikte değerlendirilmiştir. Literatür araştırması sonucu elde edilen bilgi ve belgeler Kapadokya Alanı hakkında elde edilen verilerle birlikte kültürel peyzajları oluşturan unsurların belirlenmesi ve çözümlenmesi ilişkin bir izlenim oluşturulmasına katkı sağlanmıştır. Bu izlenim de Kapadokya Alan sınırında kültürel peyzaj niteliklerinin çözümlenmesi, bu alanların saptanması, koruma ilke ve yöntemlerinin belirlenmesi konusunda çıkarımlar yer almaktadır.

Tez çalışması 5 aşamadan oluşmaktadır. Çalışma kapsamında Şekil 1’de tez çalışma süreci ve tez akış şeması yer almaktadır.

I. Aşamada tezin konusu, tez çalışmasına konu olan gerekçeler ile çalışmanın amacı ve kapsamı yer almaktadır. **II. Aşamada**, kültürel peyzaj hakkında literatür çalışmasının çerçevesi oluşturulmuştur. Kültürel peyzaj kavramı hakkında ulusal ve uluslararası akademik çalışmalar, kitaplar, raporlar ve tezler incelenmiştir. **III. Aşamada**, Kapadokya hakkında literatür taraması yapılmıştır. Kapadokya’nın doğal ve kültürel nitelikleri

mekânsal analizlerle incelenmiştir. Bu analizler, jeomorfolojik yapı, jeolojik yapı, toprak yapısı ve toprak kabiliyeti, iklim, bitki örtüsü, hidrolojik yapıyı içeren doğal nitelikler, somut ve somut olmayan kültür öğeleri ile kültürel miras nitelikleri ve alanda yaşayan nüfusun toplumsal yapısını kapsayacak şekilde kurgulanmıştır. Çalışma kapsamında nicel veriler olarak demografik veriler derlenmiş, tarihi ve toplumsal yapı konusunda yerinde saptama ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Kapadokya alanı hakkında saha araştırması, yerinde tespitler ve bu tespitlerin haritalandırılmasına yer verilmiştir. Kapadokya Alan Başkanlığı ile yapılan yazışmalar sonunda alan hakkında harita ve bilgi temini sağlanmıştır. Toplanan tüm veri ve bilgiler harita, şema ve grafik gösterim teknikleri kullanılarak bir araya getirilmiştir. **IV. Aşamada**, bir önceki aşamada derlenen bilgi ve veriler, Kapadokya kültürel peyzajına katkıları/etkileri açısından çözümlemeye tabi tutulmuş ve kültürel peyzajları oluşturan unsurların belirlenmesi ve çözümlenmesi için bir araştırma kurgusu oluşturulmuştur. Araştırmalar sonucunda Kapadokya'nın bir kültürel peyzaj alanı olarak özgün nitelikleri tespit edilmiştir. Çalışmanın son aşamasında **V. Aşamada** gerek kültürel peyzaj kavramı gerekse Kapadokya'nın bir kültürel peyzaj olarak analizi konusunda tespitler, değerlendirmeler, çıkarımlar ve bulgulara yer verilerek çalışma bulgulara yer verilmiştir.

Bu kapsamda hazırlanan çalışmanın bölümlere göre dağılımı ise şu şekildedir:

1.BÖLÜM: Tezin konusu, amacı ve önemi, kapsamı ve yöntemi yer almaktadır.

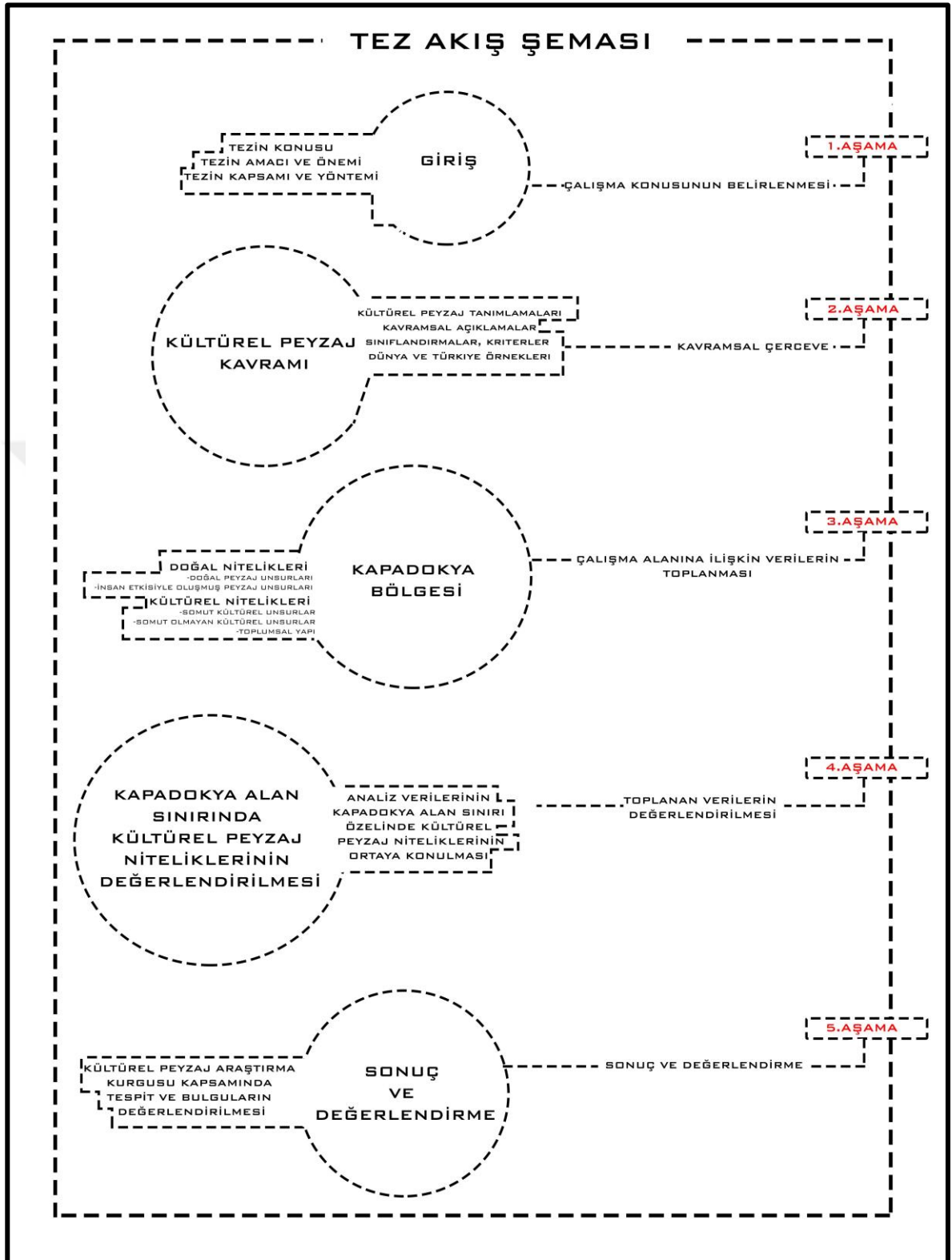
2.BÖLÜM: “Kültürel Peyzaj” kavramı başlığı altında literatür taraması sonucunda derlenen bilgiler sunulmuştur. Kültürel peyzaja yönelik tanımlamalar incelenmiş ve kavramın tarihi gelişim sürecine detaylı olarak yer verilmiştir. Bu kapsamda UNESCO, Amerika Milli Park Servisi ve Uluslararası Doğa Koruma Birliği gibi uluslararası kurumların kültürel peyzaj sınıflandırmaları incelenmiştir. Kültürel peyzaj alanlarının hangi kriterler doğrultusunda ele alındığını detaylı olarak incelemek amacı ile UNESCO, Salman, Madran ve Uysal tarafından belirlenen kültürel peyzaj kriterlerine karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir. Bu derlemenin sonucunda, tez kapsamında Kapadokya'nın kültürel peyzaj olarak analizinin yapılabilmesi için bir araştırma ve analiz çerçevesi kurgulanmıştır. Kültürel peyzaj alanlarına ilişkin sınıflandırma ve kriterleri somut olarak inceleme amacı ile UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dahil olmuş kültürel peyzaj örnekleri detaylı olarak incelenmiştir. Dünya örnekleri başlığı altında Dünya Miras

Listesine kültürel peyzaj olarak dahil olmuş doğal miras, kültürel miras ve karma miras kategorilerinde yer alan örnekler sunulmuş, sonrasında Türkiye’den listeye dahil olmuş 6 kültürel peyzaj örneği ile bu bölüm sonlandırılmıştır.

3.BÖLÜM: Bu bölümde 2. Bölümde oluşturulan araştırma kurgusuna bağlı olarak, doğal ve kültürel niteliklere ilişkin araştırma ve analizler gerçekleştirilmiş ve bunlar haritalar, şemalar ve grafiklerle detaylı olarak ortaya konmuştur.

4. BÖLÜM: 2. Bölümde oluşturulan kuramsal çerçeve ve 3. Bölümde ortaya konan araştırma kurgusu sonucunda, Kapadokya’nın doğal, kültürel ve toplumsal nitelikleri kültürel peyzaja katkıları ve etkileri açısından çözümlenmiş ve böylece Kapadokya’nın kültürel peyzaj nitelikleri tespit edilmiştir.

5.BÖLÜM: Tezin bütününe yönelik değerlendirmeler ve çıkarımlarla tez sonuçlandırılmıştır.

Şekil 1. Tez Akış Şeması

2. BÖLÜM

KÜLTÜREL PEYZAJ

2.1. Kültürel Peyzaj Kavramı, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Sanayi Devriminden sonra ortaya çıkan doğal ve kültürel varlıkların korunmasına yönelik çabalar, özellikle 20. yüzyılda birbirinden farklı alanlarda ele alınmaktayken, insan ve doğanın birbiriyle etkileşim içerisinde varlıklarını sürdürmeleri yönündeki vurgular, koruma alanında yeni kavramları ve yöntemleri gerektirmiş, doğal ve kültürel miras alanlarının birlikte daha geniş bir kapsamda incelenmesine yönelik arayışları ortaya çıkarmıştır. Kültürel peyzaj, bu süreçte ortaya çıkmış önemli kavramlardan biridir.

Kültürel peyzaj kavramı insan ve doğa etkileşimi sonucu ortaya çıkan unsurlar olarak nitelendirilebilmektedir. Kültürel peyzaj kavramı insan ve çevre ilişkisinin incelendiği aynı zamanda doğal çevre unsurlarının ve kültürel değerlerin içinde bulunduğu alanlar şeklinde tanımlanabilmektedir. Kültürel peyzaj kavramı 1890 yılında coğrafyacı Friedrich Ratzer tarafından ortaya atılmıştır. Friedrich Ratzer kültürel peyzajı, “*insan faaliyetleri ile değiştirilmiş peyzaj*” olarak tanımlamıştır (Wu, 2010). Literatürde kültürel peyzaj alanında çalışmaların başlangıcı, kültürel peyzaj kavramının tarihsel gelişimi 19. ve 20. yüzyılları kapsayan bir zaman dilimi içerisinde yer almaktadır.

1908 yılında Schlüter yapmış olduğu akademik çalışmada Coğrafya bilimini “Peyzaj Bilimi” olarak tanımlamış ve peyzajı iki kısma ayırmıştır. Bunlardan birincisi özgün (doğal) peyzaj, ikincisi ise toplum kültürü ile şekillendirilmiş olan kültürel peyzajdır. (Altan Erol, 2021). Schlüter tarafından yapılan bu araştırmalarda sadece somut kültürel öğelere vurgu yapılmış olması dikkat çekmiştir. Schlüter daha çok peyzaj üzerinde görülebilen kültür bileşenleri üzerinde durmuş ve somut olmayan, dil, din, gelenek ve diğer değerler gibi soyut bileşenleri göz ardı etmiştir (James ve Martin, 1981).

Schlüter tarafından yapılan bu çalışmaların ardından coğrafyacılar çalışmalarında doğal ve kültürel peyzajın birlikte ele alınmasını ve dönüşümünü incelemeye başlamıştır. (Güler, 2018)

1920’lerde peyzaj morfolojisi alanında çalışmalar yapan Carl Orwin Sauer tarafından kültürel peyzaj alanında tanımlar ve araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Sauer, 1925 yılında yayınlanan “*The Morphology of Landscape*” başlıklı kitabında kültürel peyzaj kavramını, insan topluluklarının farklı kültürel tercih ve potansiyellerinin doğal çevreleriyle etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır. Doğal alan, ortam ve kültürün etkilediği kültürel peyzaj, somut ve özgün bir sonuç ürünü olarak karşımıza çıkar şeklinde tanımlamıştır (Sauer, 1925). Sauer tarafından yapılan bu tanımda insanların yaşamış oldukları çevrenin, kültürleri ile ilişkilendirilmesiyle oluşan bir somut ürün ve özgün nitelik taşıyan unsur olarak ele alındığını söylemek mümkündür. Kültürel peyzajın, çevresiyle olan ilişkisi, çevresel unsurların önemi ve insan yaşamının peyzaj alanları üzerindeki değişikliğini vurgulamıştır.

Kaliforniya’da bulunan Berkeley Okulu’ndaki çalışmaları ile kültürel coğrafya alanının temelini atan Carl Orwin Sauer’in araştırmaları aynı zamanda kültürel peyzaj çalışmalarının da başlangıcı kabul edilmektedir (Fowler, 2003). Sauer, morfolojik analizler ve kültürel tarih gibi ampirik yöntemleri kullanarak, insanın peyzajların evrimindeki rolünü anlamak için çalışmıştır (Stephenson, 2008).

Sauer kültürel peyzaj bileşenlerine yönelik yaptığı değerlendirmede kültürel peyzajın kültür etkileri altında zaman içerisinde çeşitli faktörler ile oluştuğunu vurgulamıştır (Şekil 2). İnsan topluluklarının, farklı kültürel seçimlerini doğal çevre koşulları ile birleştirerek, kültürel peyzaj alanlarını şekillendirdiği belirtilmektedir. Kültürel peyzaj alanları hem doğanın hem de kültürün birleştiği alanlar olarak vurgulanmaktadır.

Şekil 2. Carl O. Sauer’e Göre Kültürel Peyzajın Bileşenleri (Sauer, 1925).

1960'lı yıllardan itibaren kültürel peyzaj kavramı, coğrafya alanının yanı sıra antropoloji, çevre bilimleri ve diğer ilgili disiplinlerde de dikkate alınmaya başlamıştır. Hümanizm ve postmodernizmden kaynaklanan etkiler, coğrafya ve diğer alanları yeniden şekillendirerek insanlar ile çevreleri arasındaki ilişkileri daha sembolik bir perspektiften ele almaya başlamıştır (Stephenson, 2008). 1962 yılında Wagner ve Mikesell tarafından yayınlanmış olan “*Readings in Cultural Geography*” adlı kitapta kültürel peyzaj kavramı; belirli bir doğal çevre ve kültürel mirası olan insan topluluklarının etkileşiminin sonucu olan karakteristik bir üründür. Bu, doğal evrimin farklı dönemlerinde ve insan nesilleri boyunca yapılan çabaların mirasıdır şeklinde tanımlanmıştır (UNESCO, 2003a).

Kültürel peyzaj ve tarihi peyzaj alanlarının koruma ve planlama alanında uzman ulusal ve uluslararası çalışmaları yürüten Melnick (1984), “*Kültürel Peyzajlar: Milli Park Servisindeki Kırsal Tarihi Bölgeler*” adlı raporunda kültürel peyzaj alanlarını insan eylemleri ve inançlarının, doğal peyzaj alanlarının içinde ve ona karşı oluşturulmuş olan somut bir ürün şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımda Melnick kültürel peyzaj alanlarının, doğal peyzaj alanları ile birlikte var olan ve gelişen insan eylemlerinin ve inançlarının bir göstergesi olduğunu belirtmektedir (Melnick, 1984).

J. B. Jackson da 1984 yılında kültürel peyzajı, insan varlığının toplu olarak ortaya çıkmasına hizmet eden bir altyapı veya temel olarak, insan tarafından yapılan veya değiştirilen mekanların bir bileşimi olarak tanımlamıştır (Tümertekin ve Özgüç, 2004). Kültürel peyzaj alanları insanların tarih, kültür, inanç ve yaşam tarzlarını yansıtan alanlardır. Buna bağlı olarak insanların yaşamını sürdürdüğü ve kimliklerini ifade ettiği mekanlardır.

Taylor (1989)’ın kültürel peyzaj tanımında insanların zaman içinde yerleştiği veya değiştirdiği kırsal ve kentsel ortamlar ifadesi yer bulmuştur. Kültürel peyzajlar doğal özellikler ve elementler, insan faaliyetleri ve doğal özelliklerin değiştirilmesinden kaynaklanan bir dizi tarihi döneme ait fiziksel bileşenler ve zaman içinde oluşturulan desenlerdir. Kültürel peyzaj bu unsurlardan oluşan bir mozaiktir. Bunlar peyzajın içindeki katmanlardır (Taylor, 1989). Bu tanımda kültürel peyzaj alanları içlerinde çeşitli oluşumlar barındıran bir sistem ve birbiri ile bağlantılı olarak var olan bir oluşum olarak belirtilmektedir.

Vos ve Meeks'e (1999) göre kültürel peyzaj çok küçük tarım arazilerinden büyük ölçekli alanlara kadar farklılık gösteren alanlardır. Kültürel peyzajın gelişimini destekleyen unsurlar arazi yapısı, toprak sınıfı ve doğal oluşumlardır. Kültürel peyzaj alanları doğal yapının yerleşim alanları ve arazi kullanımı ile adaptasyonunun sağlandığı ve sürdürüldüğü alanlardır. Kültürel peyzajın karakterini ve tipolojisini belirleyen, bulunduğu alanda mevcut olan doğal ve kültürel değerlerdir (Vos ve Meekes, 1999).

UNESCO tarafından 16 Kasım 1972 tarihinde UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme kabul edilmiştir. Yine 1972'de, Dünya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Konvansiyonu, UNESCO Genel Konferansı tarafından "kültürel peyzaj" kavramı kabul edilmiştir ve toplantıda kültürel peyzaj "doğa ve insanın birleşik eseri" olarak tarif edilmiştir (UNESCO, 1972).

UNESCO' nun bir alanın Dünya Mirası olarak kabul edilmesinde kabul ettiği kriterlerin de yer aldığı (Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına İlişkin Operasyonel Yönergeler) kültürel peyzaj alanları "*doğa ve insanın ortak çalışmasının yansıtılması*" olarak tanımlanmış ve rehberin 36. 37. ve 39. maddelerinde kültürel peyzaj ile ilgili daha detaylı tanımlara yer verilmiştir (UNESCO, 2008). Rehberin 36.maddesine göre; kültürel peyzaj alanları, doğal koşulların etkisiyle evrim geçiren insan topluluklarının ve yerleşim yerlerinin zenginliğini yansıtan alanlardır. Bu alanlar, fiziksel zorluklar ve imkanlarla birlikte içsel ve dışsal etkileri barındıran alanlar olarak değerlendirilmektedir. Bu alanların üstün evrensel değerlerinin yanında, bölge ve peyzaj karakteri yönünden özgün örnekler oluşturmaktadır (UNESCO, 2008).

Rehberin 37. maddesinde ise, kültürel peyzaj, insanın doğal çevreyle etkileşimleri sonucunda oluşan ve şekillenen çeşitli alanlar olarak tanımlanmıştır. Aynı rehberin 39. maddesinde ise kültürel peyzaj alanlarının korunmasının, sürdürülebilir toprak kullanımının modern tekniklerine katkıda bulunduğu belirtilmektedir. Toprak kullanımının devam etmekte olan geleneksel biçimleri, dünyanın birçok bölgesinde biyolojik çeşitliliğe destek olmaktadır. Bu sebeple, biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilmesi için kültürel peyzaj alanlarının korunması gerekliliği vurgulanmıştır (UNESCO, 2008).

UNESCO tarafından yapılan bu tanımlamalarda kültürel peyzaj alanlarının doğa ve kültür ilişkisinin unsuru olarak ortaya konulduğu, bu alanlarının yıllar içindeki evriminden bahsedildiği görülmektedir. Kültürel peyzajların rehberde yer alması, doğal özelliklerine

ek olarak kültürel değerlerinin ve tarihî önemlerinin de vurgulanması anlamına gelmektedir. Bu sayede bu peyzajlar daha fazla ayrıcalık ve önem kazanmaktadır (Fowler, 2003).

Kültürel peyzaj kavramı 1990'ların başında UNESCO çalışmalarında daha somut bir şekilde yer almaya başlamıştır. 1992'de A.B.D. Sante Fe'deki düzenlenen toplantı Dünya Mirası Sözleşmesi, kültürel peyzajları tanıyan ve koruyan ilk uluslararası yasal araç olmuştur. Bu sözleşmenin gündeminde kültürel peyzaj alanlarını dahil etme çabalarının bir sonucu olarak kültürel peyzaj alanlarına ilişkin kriterler detaylandırılmıştır (UNESCO, 2008).

1992 yılında Dünya Mirası Komitesi kültürel peyzajları Tasarlanmış peyzajlar, etkileşim halinde olan peyzajlar ve gelişmiş peyzajlar şeklinde üç ayrı kategoride incelemiştir. Gelişmiş peyzajlar da kendi içinde “fosil halde bulunan” ve “hala yaşamakta olan peyzajlar” olarak iki alt kategoriye ayrılmıştır.

Yeni Zelanda da bulunan Tongariro Milli Parkı Dünya Mirası Listesindeki ilk kültürel peyzaj olarak Aralık 1993'te Dünya Miras Listesine karma miras alanı olarak kaydedilmiştir (Şekil 3). Aynı listede ikinci sırada bulunan Avustralya'daki Uluru Kata Tjuta Milli Parkı kültürel peyzaj alanı olarak 1994 yılında örnek gösterilmiştir (Şekil 4) (Mechtild, 2000).

Şekil 3. Tongariro Milli Parkı (Yeni Zelanda) (WEB_1)

Şekil 4. Uluru Kata Tjuta Milli Parkı (Avustralya) (WEB_2)

A.B.D. Milli Park Servisi (USANPS), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESCO), Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN), Avrupa Konseyi (COE), Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS), Kanada'nın ulusal düzeydeki kurumu olan 'Parks Canada' gibi kurumlar tarafından da çeşitli kültürel peyzaj tanımları yapılmıştır. A.B.D. Milli Park Servisi kültürel peyzajı; coğrafi alanlar, kültürel ve doğal kaynakların yanı sıra yaban hayatı ve evcil hayvanları da kapsayan, tarihi olaylar ve etkinliklerle ilişkilendirilen veya çeşitli kültürel ve estetik değerler sunan bölgelerdir şeklinde tanımlamıştır (NPS, 1996).

1976 yılında ABD Milli Park Servisi tarafından 1976 yılında hazırlanan ve tarihi peyzajların korunması için bir rehber niteliğinde olan "*Milli Park Servisindeki Kırsal Tarihi Bölgeler*" başlıklı raporda kültürel peyzajlarda ana faktörün kültür olduğu ve zaman içerisinde doğal peyzajlar ile kültürün etkileşimi sonucunda kültürel peyzaj alanlarının oluştuğu dile getirilmiştir (Birnbaum, 1994).

1985 yılında Amerikan Milli Park Servisi, ASLA Tarihi Koruma Komitesi, İçişleri Bakanlığı Kültürel Kaynaklar Bölümü ve Olmsted Parkları Derneği bir araya gelerek Amerikan Milli Park Servisi öncülüğünde ülkenin kültürel peyzaj envanterini oluşturmaya başlamıştır (O'Donnell, 1995). 1988 Amerikan Milli Park Servisi hazırladıkları "Kültürel Peyzajlara Yaklaşım Rehberi"nde (A Guide to Cultural Landscape Reports: Contents, Process and Techniques) Tarihi Tasarlanmış Peyzajlar, Tarihi Yöresel Peyzajlar, Tarihi Alanlar ve Etnografik Peyzajlar olmak üzere kültürel peyzajları 4 kategoriye ayırmışlardır (Birnbaum, 1996).

1996'da İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan tarihi peyzajların onarılmasına ilişkin standartlarda, kültürel peyzajların sürdürülebilirliği gibi maddeler yer almaktadır. A.B.D Milli Park Servisi dört kabul edilebilir onarma seçeneğine uygun olarak kültürel peyzaj raporları hazırlamak için bir metodoloji oluşturulmuştur. Bunlar; koruma, restorasyon, rehabilitasyon ve yeniden yapılandırma aşamalarıdır (Binbaum ve Peters, 1996).

IUCN yaptığı tanımda kültürel peyzajı, doğal ve kültürel kaynakları, fauna ve evcil hayvanları bu bağlamda tarihi olaylar ve etkinliklerle ilişkilendirilmiş coğrafi alanlar olarak tanımlanabilmektedir. Bu bölgelerde, çeşitli kültürel ve estetik değerler de sergilenmektedir şeklinde tanımlanmaktadır (IUCN, 1994). Bu tanımda kültürel peyzajın net olarak tanımlanabilir unsurları içerisinde barındırması gerekliliği vurgulanmaktadır. Doğa ve insan eliyle oluşturulmuş alanların birbiri ile uyum içerisinde yer alması, geleneksel ve doğa unsurlarının hâkim olması vurgulanan diğer nitelikler arasında yer almaktadır.

1995 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından yayınlanan Peyzaj Politikalarının Bir Parçası Olarak Kültürel Peyzaj Alanlarının Entegre Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı kültürel peyzaj alanlarını; insanlığın evrimine tanıklık eden, yapay ve doğal unsurların bir araya geldiği, geçmiş arazi kullanımı ve sosyal pratiklerin izlerini taşıyan ve tarihsel olaylarla ilişkilendirilen belirli arazi parçaları olarak tanımlanmıştır (COE, 1995). Avrupa Konseyi tarafından yapılan bu sınıflandırmada kültür öğelerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Yapılı çevrenin mevcut özelliklerinin korunarak varlığını sürdürmesinin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca tanım içerisinde somut ve somut olmayan kültürel miras alanlarının bu özellikleri barındırmasına dikkat çekilmiştir.

Parks Canada tarafından kültürel peyzaj, insanlar tarafından şekillendirilmiş, etkilenmiş veya özel anlamlarla yüklü herhangi bir coğrafi alan olarak tanımlanmıştır (Parks Canada, 1994). Bu tanımda kültürel peyzaj alanlarının doğal ve kültürel değerlerinin yanında toplum ve insanlar için önem oluşturan alanların da fiziksel bir müdahaleye maruz kalmasalar da kültürel peyzaj alanı olarak değerlendirilebileceği vurgulanmaktadır.

UNESCO Dünya Mirası Merkezi tarafından 2003 yılında yayınlanmış olan “*Dünya Mirası Kültürel Peyzajlar 1992-2002*” adlı rehberde kültürel peyzaj alanları hakkında açıklamalara yer verilmiştir. Rehberde, kültürel peyzaj alanlarının analizi yapılmış ve geleceğe yönelik olarak çıkarımlar yapılmıştır.

2003 yılında Ingerson “*Kültürel Peyzaj Nedir?*” başlıklı Kültürel Peyzaj Araştırmaları Enstitüsü Raporunda kültürel peyzajı, peyzajın belirli bir türünü tanımlamak yerine, insanlar ve doğa arasındaki ilişkiyi vurgulayan peyzajları incelemek için bir yöntem olarak tanımlamaktadır (Ingerson, 2003).

Rapoport (2004) tarafından belirtildiğine göre, kültürel peyzaj terimi, insan faaliyetleriyle doğal manzaranın karşılıklı etkileşimlerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bir peyzaj ne kadar çok insan tarafından değiştirilirse, o kadar fazla kültürel peyzaj özelliği kazanmaktadır şeklinde belirtmektedir (Özsüle, 2005).

Marc Antrop 2005 yılında yayınlamış olduğu çalışmasında kültürel peyzajı, alanın kullanım biçimi ve mekânsal yapısının, toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilmek amacıyla yeniden düzenlenmesi süreçlerinin bir sonucu olarak tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra kültürel peyzajların doğal ve kültürel dinamiklerin etkileşimi sonucu sürekli değişime uğradıklarını belirtmiştir (Antrop, 2005).

Dr. Mechtild Rösslér kültürel peyzajı; kültür ve doğanın, somut ve soyut mirasın, biyolojik ve kültürel çeşitliliğin kesiştiği noktada bulunan önemli bir alan olarak görmektedir. Bu ilişkilerin karmaşık ağları, kültürün ve insan kimliğinin temsil alanı olarak nitelendirmektedir (Rösslér, 2006).

UNESCO tarafından 2009 yılında “*Dünya Mirası Kültürel Peyzajlar: Koruma ve Yönetim İçin El Kitabı*” yayınlanmıştır. UNESCO tarafından yapılan bu çalışmada kültürel peyzaj alanlarının korunması ve yönetimi ile ilgili uygulanması gerekli 6 ilke tanımlanmıştır.

-İlke 1: İnsanlar kültürel peyzaj alanları ile ilgili birincil paydaşlardır.

-İlke 2: Başarılı yönetim kapsayıcıdır ve şeffaftır. Yönetişim şu yollarla şekillenir; Kilit paydaşlar arasında diyalog ve anlaşma.

-İlke 3: Yönetimin odak noktası kültürel peyzajın değeri, insanlar arasındaki etkileşim ve onların çevre ilişkisidir.

-İlke 4: Kültürel peyzajın değerlerini korumak için yönetimin odak noktası rehberliktir.

-İlke 5: Kültürel peyzajların yönetimi daha geniş bir peyzaj bağlamına entegre edilmiştir.

-İlke 6: Sürdürülebilir bir toplum için başarılı yönetim katkı sağlanmaktadır.

Belirlenen ilkelerde kültürel peyzaj alanlarının önemi ve bu alanların sürdürülebilir korunmasına yönelik bilgiler yer almaktadır. Tanımlanan ilkelerin ardından el kitabında kültürel peyzaj alanlarının yönetim süreci ile ilgili 8 aşama tanımlanmış ve bu aşamaların kapsamı detaylı olarak anlatılmıştır. Belirlenen aşamalarda yönetim ve koruma süreçleri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bu aşamalar şöyle sıralanmıştır;

-Aşama 1: Yaklaşım ve planlama üzerinde anlaşmaya gidilmesi,

-Aşama 2: Kültürel peyzajın anlaşılması,

-Aşama 3: Gelecek için ortak bir vizyon geliştirilmesi,

-Aşama 4: Yönetim hedeflerinin tanımlanması ve değerlendirilmesi, fırsatlar ve zorluklar- organize ve koordine etmek için yönetim planlarının kullanılması,

-Aşama 5: Seçeneklerin belirlenmesi ve yönetim stratejisi üzerinde anlaşmaya varılması,

-Aşama 6: Yönetim stratejisinin uygulanmasının koordine edilmesi,

-Aşama 7: İzleme, değerlendirme ve uyarlanabilir yönetim sağlanması,

-Aşama 8: Yönetimin, stratejiler ve yönetim planının ne zaman yenileneceğine/revize edileceğine karar verilmesidir (UNESCO, 2009).

UNESCO Genel Kurulu tarafından 2011 yılında kabul edilen ve 2012 yılında imzalanan Tarihi Kentsel Peyzaj ile ilgili Tavsiye Kararı'nda tarihi kentsel peyzajların, doğal ve kültürel değerlerin katmansal olarak üst üste gelmesi sonucu oluştuğundan bahsedilmiştir. Belgede tarihi kent merkezinin daha geniş bir bağlamı ve çevresini içerdiğini vurgulanmıştır. Tarihsel süreçlerde şekillenen ve çeşitli bileşenlerle birlikte peyzajın bir bütün olduğu kültürel peyzaja yeni bir bakış açısı getirmiştir.

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'nin (ICOMOS) "*İnsanı Değer Olarak Miras ve Peyzaj*" temalı 2014 tarihli 18. Genel Kurulunun sonucunda kabul edilen Floransa Sözleşmesinde "*Kültürel miras ve peyzaj, toplulukların kimliklerinin vazgeçilmez bir unsuru*" olarak tanımlanmıştır. Geleneksel uygulamaların ve bilgilerin korunmasıyla,

kültürel peyzaj alanlarında biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir şekilde korunması sağlanmalı şeklinde ifade edilmiştir (ICOMOS, 2014).

Türkiye’de ise kültürel peyzaj kavramı kapsamlı olarak 2004 yılında Beşerî Coğrafya / İnsan, Kültür, Mekân kitabında Tümertekin ve Özgüç tarafından ele alınmıştır. Kültürel coğrafi görünüm olarak ifade edilen kültürel peyzaj kavramı bu çalışmada “*kültürlerin yeryüzüne yerleşirken yarattıkları yapay görünüm*” olarak tanımlanmıştır (Tümertekin ve Özgüç, 2004). Ahunbay, (2004) kültürel peyzajı "insanın doğal çevre üzerindeki etkilerinin zaman içinde oluşturduğu manzara ve mekânlar" olarak tanımlamaktadır (Ahunbay, 2004). Madran ve Özgönül (2005), kültürel peyzajın korunmasının, toplumun tarihine, kültürüne ve kimliğine olan bağına güçlendirdiğini ifade etmiştir. Bu nedenle, kültürel peyzajın korunması için gerekli adımların atılması ve ilgili tarafların iş birliği içinde hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır (Madran ve Özgönül,2005).

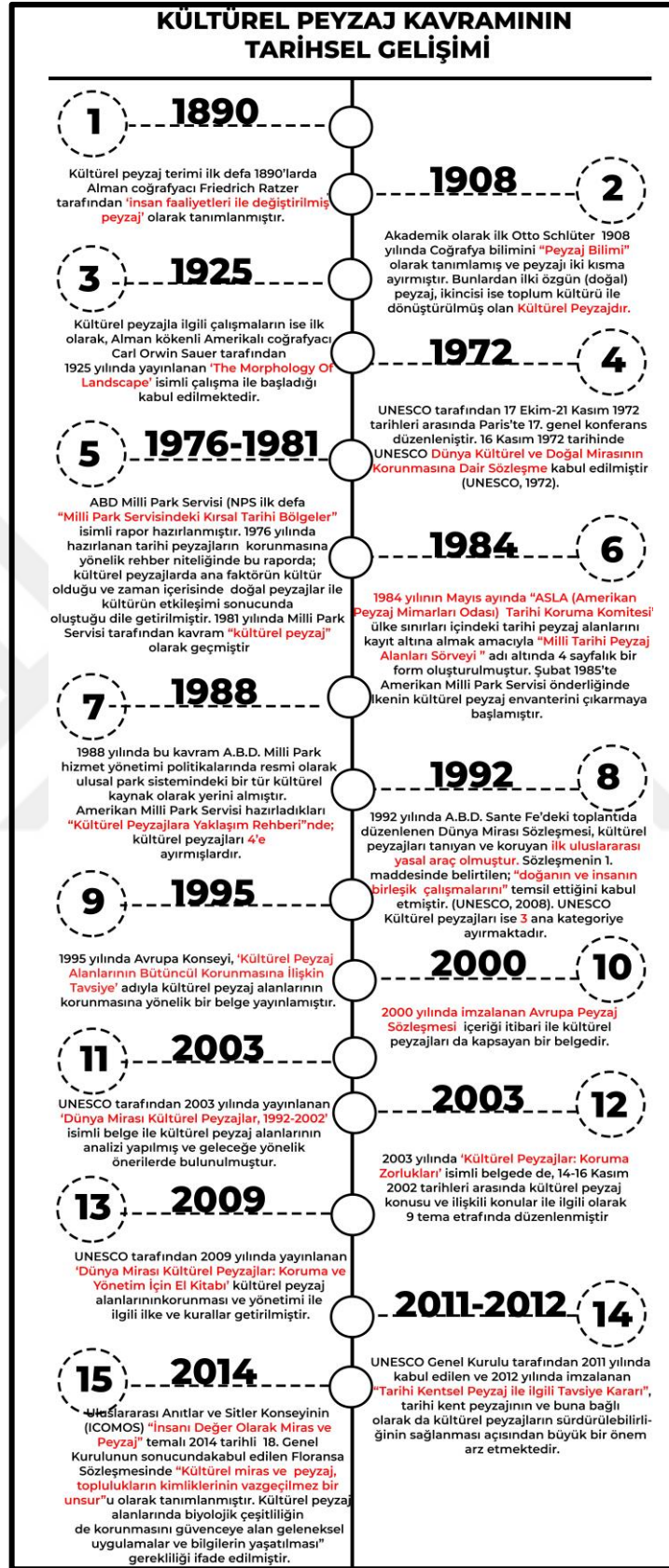
Kültürel peyzaj kavramı geçmiş tarihlere kapsamasa da kültürel peyzajların korunması, planlanması, yönetilmesi, sorunları gibi konularda dünyada ve ülkemizde yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. Ahunbay (2004), Tümertekin, Özgüç (2004), Madran ve Özgönül (2005), Dinçer (2013), Tuna Yüncü (2015), Ayanoglu (2019), ve Kıran (2019) kültürel peyzajların korunmasında önemli olan ve dikkat edilmesi gereken konular hakkında çalışmalar yapmışlardır. Özsüle (2005), Atabeyoğlu ve ark., (2009), Turgut ve ark, (2012), Arkun (2012), Doğan (2018), yaptıkları çalışmalarda kültürel dokunun önemi, kent kimliği ve doğal peyzaj ilişkileri gibi konular üzerine değerlendirmeler yapan çalışmalar gerçekleştirmişlerdir.

Kültürel peyzaj kavramının ortaya çıkışı ve gelişimine ilişkin genel bir değerlendirme yapıldığında (Şekil 5) ilk olarak 1890 yılında Ratzer tarafından yapılan tanım ile karşılaşılmaktadır. 1925 yılında ise Sauer tarafından “*The Morphology Of Landscape*” yayınlanan kitapta kültürel peyzaj alanında çalışmalar detaylandırılmıştır. Kültürel peyzaj kavramı, UNESCO tarafından 1972 yılında Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme ile başlamış 1992 yılında kültürel peyzaj tanımının ortaya konulmasıyla devam etmiştir. Kültürel peyzaj alanlarının kategorilendirilmesi bu alanların incelenmesi sürecini kolaylaştırmıştır. Bu konuda kapsamlı açıklamalar bir sonraki başlık altında yer almaktadır.

ABD Milli Park Servisi tarafında kültürel peyzaj alanında 1976 ve 1988 yılları arasında kültürel peyzaj tanımının yapılması ve bu alanların envanterleme çalışmalarının yürütülmesi kültürel peyzaj alanları özelinde yapılan çalışmalar arasındadır. 2000 yılında ise Avrupa Peyzaj Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşme peyzaj alanlarının çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan değerini vurgulamaktadır. Avrupa Peyzaj Sözleşmesinin içeriğinde peyzaj alanlarının korunması, kullanımı ve yönetimi açısından birçok alanda bilgilere yer almaktadır.

UNESCO'nun kültürel peyzajlar üzerine yayınladığı belgeler arasında 2003 yılındaki "Dünya Mirası Kültürel Peyzajlar, 1992-2002" ve "Kültürel Peyzajlar: Koruma Zorlukları" öne çıkmaktadır. Bu belgeler kültürel peyzaj alanlarının incelenmesi, korunması ve yönetimi konularında önemli bilgiler içermektedir. 2009 yılında yayınlanan "Dünya Mirası Kültürel Peyzajlar: Koruma ve Yönetim İçin El Kitabı" ise kültürel peyzajların sürdürülebilirliği için yönergeler sağlamaktadır. 2011 yılında alınan ve 2012'de imzalanan "Tarihi Kentsel Peyzaj ile ilgili Tavsiye Kararı" ise tarihi kent peyzajlarının korunması ve sürdürülebilirliği açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Kültürel peyzajın, tarihsel gelişim süreci içerisinde geçmişten günümüze kadar birçok kişi ve kurumlar tarafından tanımının yapıldığı görülmüştür. Bu süreç içerisinde literatürdeki tanımlarda ve yaklaşımlarda yıllar içerisinde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. İlk tanımlamalarda *“insan faaliyetleri ile değiştirilmiş peyzaj”* olarak tanımlanan kültürel peyzaj zaman içerisinde *“insanın doğayı şekillendirmesi ile oluşan bir ürün veya sonuç olarak değil; insan aktiviteleri ile devam eden dinamik bir süreç”* olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Bu değişimler geçirilen süreçler, farklı dinamikler, alanları doğal yapısı, sosyal, ekonomik ve tarihi oluşumları ile ele alınmasıyla genişletilmiştir (Şekil 5).

Şekil 5. Kültürel Peyzaj Kavramının Tarihi Gelişimi

2.2. Kültürel Peyzaja İlişkin Sınıflandırmalar

Kültürel peyzaj alanları, tarım alanları, milli parklar, arkeolojik alanlar veya yerleşim alanları gibi farklı çeşitlerde karşımıza çıkabilmektedir. Kültürel peyzaj alanlarının sınıflandırılması konusunda yapılan çalışmalarda farklı ölçütler ve belirlemeler kullanılmıştır., UNESCO, Uluslararası Doğa Koruma Birliği ve Amerikan Milli Park Servisi gibi kurumlarca yapılan bu sınıflandırmalarda kültürel peyzaj alanlarının kolay incelenmesi hedeflenmiştir.

UNESCO, kültürel peyzaj alanlarını “Açık Tanımlı Peyzajlar/Açıkça Tanımlanabilen Peyzajlar”, “Organik Olarak Oluşmuş Peyzaj Alanları” ve “Birleşik Kültürel Peyzaj Alanları” olarak üç kategoride incelenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. UNESCO Tarafından Yapılan Kültürel Peyzaj Sınıflandırması
(UNESCO, 2009)

KATEGORİ	TANIM
1. Açıkça Tanımlanabilen Peyzajlar	İnsan tarafından bilinçli olarak tasarlanmış ve yaratılmıştır. Bu, genellikle (ancak her zaman değil) dini veya diğer anıtsal yapılar ve topluluklarla ilişkilendirilen estetik nedenlerle inşa edilen bahçe ve park alanı manzaralarını kapsar.
2. Organik Olarak Oluşmuş Peyzaj Alanları	Sosyal, ekonomik, idari ve / veya dini zorunluluktan kaynaklanır ve mevcut biçimini doğal çevresiyle ilişkilendirerek ve ona yanıt olarak geliştirmiştir. Bu tür manzaralar, bu evrim sürecini biçim ve bileşen özelliklerinde yansıtır. İki alt kategoriye ayrılmıştır; - Relikt/Kalıntı/Fosil Peyzajlar: evrimsel bir sürecin geçmişte bir anda aniden veya bir süre içinde sona erdiği manzaradır. Bununla birlikte, önemli ayırt edici özellikleri hala maddi biçimde görülebilir. - Gelişimi Devam Eden Peyzajlar: çağdaş toplumda geleneksel yaşam biçimiyle yakından ilişkili ve evrimsel sürecin hala devam ettiği aktif bir sosyal rolü koruyan manzaradır. Aynı zamanda, zaman içindeki evrimine dair önemli maddi kanıtlar sergiler.
3. Birleşik Peyzaj Alanları	Bu peyzajlar kültürel yönden üstün özellikleri ve etkileri olmamasına karşın etkili dinsel, sanatsal ya da kültürel bağlar taşıyan doğal elemanlar olması özellikleri nedeniyle Dünya Kültür Mirası listesine eklenmiştir.

Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) kültürel peyzaj alanlarını korunan alan tanımı ile altı farklı kategoriye ayırmaktadır;

Tablo 2. IUCN Tarafından Yapılan Kültürel Peyzaj Sınıflandırması (IUCN, 1994)

KATEGORİ	SINIFLANDIRMA
Kategori I:	I. Katı koruma Ia; katı doğa rezervi, Ib; vahşi yaşam alanı (bilimsel amaçlı olarak korunan doğal alanlar ve yaban hayatının korunması için yönetilen alanlar)
Kategori II:	Ekosistemin korunması (doğal park alanları vb.)
Kategori III:	Doğal özelliklerin korunması (doğal anıt vb.)
Kategori IV:	Aktif yönetim yoluyla koruma (habitat / tür yönetimi alanları vb.)
Kategori V:	Kara ve veya deniz peyzajlarının korunması ve rekreasyon alanları (koruma altındaki peyzajlar ve kıyı alanları vb.)
Kategori VI:	Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı olarak sınıflandırılmaktadır.

Amerikan Milli Park Servisi kültürel peyzaj alanlarını “tarihsel olarak tasarlanmış peyzajlar”, “tarihi yöresel peyzajlar”, “tarihi alanlar” ve “etnografik peyzajlar” olarak dört ana başlık altında değerlendirmiştir.

Tablo 3. NPS Tarafından Yapılan Kültürel Peyzaj Sınıflandırması (Page, Gilbert, Dolan, 1998) ve (O'Donnell, 1995)

KATEGORİ	TANIM	ÖRNEKLER
1.Tarihsel Olarak Tasarlanmış Peyzajlar	Bir peyzaj mimarı, usta bahçıvan, mimar veya bahçecilik uzmanı tarafından tasarım ilkelerine göre bilinçli olarak tasarlanmış veya düzenlenmiş önemli tasarım veya sanat eseri değeri taşıyan alanlardır.	Parklar, kampüsler ve mülkler buna örnek olarak verilebilir.

2.Tarihi Yöresel Peyzajlar	İnsanlar tarafından kullanım yoluyla yerleşimleri veya faaliyetleri sonucu şekillendirdiği ve geliştirdiği peyzaj alanlarıdır. Bu peyzaj alanları Bir bireyin, ailenin veya bir topluluğun sosyal veya kültürel tutumları aracılığıyla, bu günlük yaşamların fiziksel, biyolojik ve kültürel karakterini yansıtır. İşlev, yerel peyzajda önemli bir rol oynar. İnsanların kendi koşulları içindeki gereksinimlerine karşılık arayarak bulunduğu aktivitelerle şekillendirdiği, belirli bir süreç sonucunda oluşmuş peyzajlardır.	Örnek olarak kırsal köyler, endüstriyel kompleksler ve tarımsal peyzajlar yer almaktadır. Ayrıca köy evleri, fabrika binaları, tarım alanları, balıkçı köyleri, madencilikle uğraşan bölgeler, çiftlik alanları yöresel peyzajlara örnek gösterilmektedir.
3.Tarihi Alanlar	Önemli bir olay, etkinlik ve kişi ile ilişki nedeniyle önem kazanan peyzajlardır. Bu alanların ait oldukları zaman periyodu içinde peyzajın fiziksel görünüşüne katkıları olabilecek karakter belirleyici özellikleri taşımaları gerekmektedir.	Ev bahçeleri ve kent parkları, manzaralı karayolları, kamu kurumlarına ait bahçeler, mezarlıklar, hayvanat bahçeleri ve muharebe alanları gibi alanlardır. Ayrıca tarihi bir olay, aktivite veya kişi ile ilgili peyzajlarda bu kapsama girmektedir. (O'Donnell, 1995).
4.Etnografik Peyzajlar	Miras Coğrafyalar olarak tanımlanan ve çeşitli insan toplulukların ardındaki kültürlere miras olarak bıraktığı doğal ve kültürel kaynakları içeren, aynı zamanda yaşamış olan insan gruplarının geleneksel değerlerine göre biçimlendirdiği peyzajlardır.	Dinsel olarak kutsal kabul edilen alanlar, tören alanları, masif jeolojik yapılar, çeşitli yerleşimler örnek olarak gösterilmektedir. Küçük bitki toplulukları, hayvanlar, tören alanları, askeri kamplar bu peyzajları oluşturan bileşenler olabilmektedir (O'Donnell, 1995).

Kültürel peyzaj alanlarının tanımlanması ve sınıflandırılması bu alanlarının anlaşılması, çevresinin doğru yöntemlerle tanımlanabilmesi, miras değerlerinin korunabilmesi için önem oluşturmaktadır. IUCN tarafından yapılan sınıflandırmada kültürel peyzaj alanları doğal alanların korunması ve yaşatılması özelinde sınıflandırılmıştır. UNESCO ve NPS tarafından yapılan sınıflandırmada ise NPS kültürel ve tarihi alanlar özelinde, UNESCO ise doğa ve kültür özelinde sınıflandırma kriterlerini kullanmıştır.

2.3.Kültürel Peyzaj Kriterleri

Dünya Miras Komitesi tarafından 1992 yılında kültürel peyzaj alanlarının Dünya Miras Kriterleri'ne uygun olduğunu kabul edilmiştir. Bu kabulün ardından Kültürel peyzaj alanları hakkında araştırmalar yoğunlaşmıştır. Kültürel peyzaj alanlarının üstün evrensel değer (outstanding universal value-OUV) taşıması kriterinin önemi vurgulanmıştır. Dünya Mirası Listesinde tanımlanan kültürel alanların; anıtlar, yapılar, sitler ve benzerleri şeklinde nitelikleri kriterler olarak sıralanmış, bu kriterlerin son hali ise 1994'te yapılan kongrede şekillenmiştir.

Dünya Mirası Listesi'ne dâhil olabilmek için, söz konusu alanların üstün evrensel değer (OUV) taşıması ve aşağıda sıralanan 10 seçim kriterlerinden en az bir tanesini yerine getirmesi gerekmektedir:

1. İnsanoğlunun yaratıcı dehasını gösteren bir başyapıt olması;
2. Şehir planlaması veya peyzaj düzenlemesi, anıtsal sanatlar, mimari veya teknoloji alanlarındaki gelişmeler üzerinde, dünyanın belli bir kültür alanı veya zaman dilimi içerisinde, kayda değer bir insani değer etkileşimi sergilemesi;
3. Yaşayan veya yok olmuş bir medeniyete ya da bir kültürel geleneğe ait eşsiz veya üstün bir tanıklık teşkil etmesi;
4. İnsanlık tarihinin belli dönemi veya dönemlerini gösteren, üstün bir bina çeşidi, mimari veya teknolojik bütün veya tabiat örneği olması;
5. Geleneksel insan yerleşiminin, bir kültür veya kültürlerle has kara veya deniz kullanımına veya özellikle de geri döndürülemez değişimlerin etkisi altında savunmasız hale gelen doğayla insan etkileşimine üstün bir örnek olması;
6. Üstün evrensel değere sahip yaşayan gelenekler veya etkinliklerle, fikirler veya inançlarla, sanatsal veya edebi çalışmalarla doğrudan veya somut bir şekilde bağlantılı olması (Komite bu kriterin tercihen başka bir kriterle birlikte kullanılmasını öngörmektedir);
7. Üstün doğal fenomene veya üstün doğal güzelliğe ve estetik öneme sahip alanları içermesi;
8. İlk yaşam kaydı, arazi şekillerinin gelişmesinde süregelen önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler de dâhil olmak üzere, dünya tarihinin ana aşamalarını temsil edecek nitelikte üstün örnekler olması;

9. Karada, tatlı suda, kıyıda ve denizsel ekosistemlerde, bitki ve hayvan topluluklarında süregelen ekolojik ve biyolojik sürece ve gelişimine üstün örnek teşkil etmesi;
10. Bilim açısından veya değerlendirmesinden üstün evrensel değere sahip olan ve tehdit altındaki türler de dâhil olmak üzere, biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve kayda değer doğal ortamları içermesi.

Belirtilen kriterler arasında, 1-6. Kriterleri taşıyan alanlar Kültürel Miras, 7-10. Kriterleri taşıyan alanlar Doğal Miras ve hem doğal hem de kültürel özellik taşıyan miraslar Karma Miras olarak değerlendirilmektedir (UNESCO, 1972)

Dünya Miras Sözleşmesi, bir alanın Dünya Mirası Listesine aday olarak gösterilebilmesi için gösterilebilmesi için üç temel unsurun dikkate alınması gerektiğini söylemektedir. Bunlar; üstün evrensel değer, özgünlük ve bütünselliktir.

- Üstün evrensel değer (outstanding universal value); söz konusu alanın dünyada kültürel ya da doğal açıdan neden önemli olduğunu belirten bilimsel bir çalışmayı içermektedir.
- Özgünlük (authenticity); alanın neden benzerleri arasında öne çıkan bir farklılık sahibi olduğunun göstergesidir.
- Bütünsellik (integrity); alanın günümüzde korunabilme durumunu ifade eden teknik bir değerlendirmeyi kapsamaktadır.

Üstün evrensel değer taşıdığı belirtilen kültürel peyzaj alanları, Dünya Mirası Listesi'ne, diğer tüm miras alanları gibi, doğal ve kültür mirasının seçimi için belirlenen ölçütler ile girmektedir. UNESCO, kültürel peyzaj alanlarının sınıflandırılması için belirlenen kategorilerin bu ölçütler ile ilişkili olduğunu belirtmekte ve kategorilerle ölçütleri eşleştirmektedir (UNESCO, 2009).

UNESCO tarafından 2003 yılında yayınlanan “*World Heritage Cultural Landscapes 1992-2002*” de kaynakta kültürel peyzaj alanlarının belirlenmesi için bazı kriterler ortaya konulmuştur. Bu kriterler şu şekilde sıralanmıştır;

- Alanın estetik niteliği,

- Alandaki yapı ve yapı toplulukları,
- Yaşam şekli ve arazi kullanımlarının sürekliliği,
- Tarım ve çiftlik faaliyetleri,
- Peyzajın kendisinin tasarlanmış park, bahçe olması veya önemli bir unsur olarak bünyesinde barındırması,
- Peyzajın ulus, kabile ya da yerel bir topluluk gibi bir veya daha fazla grubun kimliğinde önemli bir yere sahip olması,
- Bir dağ ya da dağlar kültürel peyzajların ayrılmaz bir parçasıdır
- Peyzajın milli park veya diğer korunan alanları içeriyor olması
- Yerel nüfusun ikamet etmesi peyzajın ve peyzajın yönetiminin önemli bir parçasıdır,
- Peyzajın dinin, kutsallığın, ruhaniliğin, ruhsallığın önemli bir boyutuna sahip olması,
- Antik tarım alanları ve arkeolojik anıtlar gibi, fiziksel olarak ya da sosyal anlamda düşmanca bir çevrede bir grup insanın hayatta kalması, peyzaj için önemli bir temadır,
- Tanımlanan peyzaj alanları içindeki kent ve/veya köyler,
- Su peyzaj alanının ayrılmaz veya en azından önemli bir parçasıdır,
- Peyzaj içerisinde bulunan orman, ormanlık çevreler, önemli kayalıklar, sulama mekanizmaları, göl ve göl manzaraları, nehir ve nehir manzaraları, deniz ve deniz manzaraları (Fowler, 2003).

Selman (2006) tarafından yayınlanan “*Planning at the Landscape Scale*” kitabında kültürel peyzaj alanlarının karakteristik özellikleri değerlendirilmiştir. Kültürel peyzajın başlıca karakteristik özellikleri şu şekilde sıralanmıştır:

- Geçmiş uygarlıkların ve sosyo-kültürel değerlerin izlerini taşımaktadır,
- Yerleşim alanı özelliklerini ve yöre kültürünün yaşamını yansıtmaktadır,
- Yerel halkın tarımsal üretim modeli, ürün deseni ve sulama tekniklerini içermektedir,
- Aktif ve pasif rekreasyonel faaliyetler için çeşitli olanaklar sunmaktadır,
- Görsel peyzaj kalitesini artırmaktadır,

- Yerel halk geleneksel ekolojik kurallarını (örn: Peyzaj restorasyonu ve yönetimine ilişkin) uygulamaya devam etmektedir,
- Kültürel değerler bakımından önemli alanları içermektedir (Selman, 2006).

Madran ve Uysal (2009) ise, kültürel peyzaj alanlarının değerlendirme kriterlerini aşağıdaki gibi belirtmişlerdir:

- Alanın taşınmaz kültür varlığı içermesi
- Alanın kültürel varlık içermesi
- Alanın fosil yatağı olması
- Alanın üretim kültürünün özel örneklerini içermesi ve özel bir yaşam biçiminin ürünü olan özel tarım ürünlerinin yer alması
- Alanın özel jeolojik oluşumlar içermesi
- Alanda özel bitki türlerinin yer alması
- Alanın biyocoğrafik koşullar, ekosistemler, doğal vejetasyon potansiyeli, fauna vb.
- Özel biyolojik değerlere sahip olması
- Alanın ender olma özelliği içeriyor olması
- Alanın estetik değer taşıyor olması
- Alanın kaybolmaya yüz tutmuş değerler içeriyor olması
- Alanın doğa tarihinde simge olması
- Alanın dini referans, mitolojik referans, adet ve geleneklerle ilgili referans, tarihi bir olay ve etkinlikle beraber olmak gibi çevredeki yaşamdan referanslar alması.

UNESCO tarafından belirtilen kriterlerde alanın estetik nitelik taşıması alanın kullanıcıyla bağ kurmasını kolaylaştıran bir faktördür. Alandaki yapı ve yapı toplulukları, geçmişten günümüze alanın tarihini yaşayışını vurgulamaktadır. Yaşam şekli ve arazi kullanımının sürekliliği, kültürel peyzaj açısından peyzaj alanının zaman içerisinde evrimini ve kullanımını gösteren geçmişe ait izler taşıyan bir faktördür. Topluluk kimliği, kültürel peyzaj alanlarında aidiyet duygusunun pekişmesi ve alana olan bağlılığı simgelemektedir. Aidiyet duygusu kültürel peyzaj alanlarının sürdürülebilirliği için önemli bir nitelik oluşturmaktadır. Kültürel peyzaj alanlarında yerel halkın yaşayışının devamlılığı sadece fiziksel değil, aynı zamanda kültürel olarak da yaşam alanların bir parçası olduklarını göstermektedir.

Antik kalıntılar ve arkeolojik anıtlar, geçmişin izlerini taşıyan önemli unsurlardandır. Kültürel peyzaj alanlarında tarihî katmanlaşmayı ve yaşayışı simgelemektedir. Bu katmanlaşma din açısından kültürel peyzaj alanlarında manevi boyutun simgesi ve alanın kültürel olarak zenginliğini yansıtmaktadır.

Tarım ve çiftçilik faaliyetleri, kültürel peyzajın kimliğini yansıtan ve sürdürülebilirliğine katkı sağlayan unsurlardandır. Peyzajın kendisinin tasarlanmış park, bahçe olması, insan faktörünün ve insan eliyle tasarlanmış doğal alanların kültürel peyzajın önemli bir unsuru olduğuna dikkat çekmektedir.

Su peyzajları, ormanlar, kayalar, göller, nehirler ve denizler yaşam açısından önemli alanlardır ve doğal alanların peyzaj kriterleri üzerindeki etkileri vurgulanan önemli unsurlar arasındadır. Doğal ögeler, peyzajın bütünü oluşturur ve birlikte değerlendirilmesi gereken alanlardır. Peyzaj alanları içindeki kentler ve köyler, kentsel ve kırsal yaşamın birlikte ele alınmasının gerekliliğini ve bir bütün içerisinde değerlendirilmesi ön plana çıkmaktadır. UNESCO tarafından belirtilen kriterlerde manzaralar, su ögeleri, ormanlar ve çevrenin varlığı ön plana çıkmaktadır. Doğa faktörünün kriterlerde belirleyici bir etkisi olduğu görülmektedir. Doğa ve aidiyet faktörünün özellikle kültürel özelliklere etkisi kültürel peyzaj alanlarında belirleyici olarak ön plana çıkmaktadır.

Selman (2006) tarafından yapılan kültürel peyzaj alanları hakkındaki değerlendirmede yerleşim alanları özellikleri ve alanlarda yaşamışın etkileri üzerinde durulmuştur. Kültürel peyzajın yaşayan halkın günlük faaliyetleri ile olan ilişkisi ve bu ilişkisinin yansımaları vurgulanmıştır. Halkın yaşamış şekline dikkat çeken tarımsal üretim modeli, ürün deseni ve sulama teknikleri belirtilmiştir.

Madran ve Uysal'ın (2009) belirtmiş olduğu kriterler kültürleri konu alan, örf, gelenek ve dini unsurları barındıran somut olmayan miras ögelerini barındıran unsurlardır. Belirlenen kriterlerde alanın doğal özellikleri, doğal potansiyel alanları, biyolojik faktörleri ve ekosistem özellikleri ön plana çıkmaktadır. Belirlenen kriterler bölgesel ve yerel ölçekte tanımlanan kriterlerdir.

Kültürel peyzaj kriterleri değerlendirildiğinde; UNESCO kriterlerinin doğa yani kültürel manzara olarak adlandırılan özelliklerinin, Paul Selman tarafından tanımlanan kriterlerde kültür ve yaşamış özelliklerinin, Madran ve Uysal tarafından tanımlanan kriterlerde ise, dini ve gelenekleri referans alan özelliklerin ön plana çıktığı görülmektedir.

Aşağıda hazırlanan tabloda UNESCO, Salman, Madran ve Uysal tarafından belirlenen kültürel peyzaj kriterlerinin doğal miras, somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras kategorilerinde değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tablo 4. Kültürel Peyzaj Kriterleri Karşılaştırılması

	UNESCO	SALMAN (2006)	MADRAN VE UYSAL (2009)
Doğal Miras	Arazi kullanımları, dağlar, milli parklar, tarım alanları, su ögeleri, göller, nehirler, denizler, ormanlar, kayalık alanları	Ekolojik unsurlar, tarımsal üretim alanları,	Fosil alanlar, jeolojik oluşumlar, bitki türleri, flora, fauna, biyocoğrafik koşullar, ekosistemler, doğal vejetasyon potansiyeli Biyolojik değerler, alanın ender olma özellikleri, doğa tarihinde imge olma
Somut Kültürel Miras	Alanın estetik niteliği, yapı ve yapı toplulukları, antik tarım alanları ve arkeolojik anıtlar	Tarımsal üretim modeli, ürün deseni ve sulama tekniklerini	Taşınmaz kültür varlıkları, alanın estetik niteliği, kültür varlıkları,
Somut Olmayan Kültürel Miras	Dine olan bağlılık, ruhanilik, kabile ve yerel topluluğa bağlılık,	Yöre kültürü, geçmiş uyarlık özelliklerini taşıma,	Üretim kültürü, yaşam biçimi, dini unsurlar, mitoloji, adet, gelenek,

2.4.Kültürel Peyzaj Örnekleri

Kültürel peyzaj alanlarının belirlenmesi ve tescillenmesi alanların miras özelliklerinin korunması için önem oluşturmaktadır. Dünya’da ve Türkiye’de kültürel peyzaj alanı olarak tescillenen alanların miras kategorileri ve miras özellikleri kültürel peyzaj alanlarının seçimi ve bu alanların nitelikleri hakkında bilgiler vermektedir. Tez çalışmasının bu bölümünde Dünya’da ve Türkiye’de seçilen kültürel peyzaj alanları hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Çalışma kapsamında yukarıda sunulan açıklamalara bağlı olarak kültürel peyzaj alanlarının anlaşılması için kültürel peyzaj alanları incelenecektir. Bu incelemede Dünya

Miras Merkezi tarafından dünya miras listesine alınmış olan kültürel peyzaj alanı olarak tescillenmiş alanlar incelenmiştir. Sunulan örnekler Dünya’da ve Türkiye’de farklı bölgelerde, farklı yıllarda ve farklı kriterlerde örnekler seçilmiştir. Dünya ve Türkiye örnekleri kapsamında sunulacak açıklamaların tamamının Dünya Mirası Merkezi’nin resmî web sitesindeki bilgi, belge ve raporlardan derlenerek sunulmuştur.

2.4.1.Dünya Örnekleri

UNESCO'nun 1972 yılında kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme kapsamında, 2023 yılında Suudi Arabistan'ın ev sahipliğinde Riyad'da düzenlenen Dünya Mirası Komitesi Genişletilmiş 45. Oturumu'nda 1199 mirasın yer aldığı Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Listesi kabul edilmiştir. Bu mirasların 933'ü kültürel, 227'si doğal ve 39'u karma (doğal ve kültürel) mirastır. Sözleşmeyi kabul eden 195 Taraf Devlet bulunmaktadır.

UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilen mirasların yanı sıra, adaylık süreci devam eden mirasların yer aldığı Geçici Liste de bulunmaktadır. 2023 yılı itibariyle, Sözleşmeye Taraf 195 Devletten 186'sının UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde miras alanları bulunmaktadır (UNESCO,2024).

Dünya Miras listesinde Kültürel peyzaj alanı olarak tescillenen 184 miras alanı bulunmaktadır.

Tablo 5. 2023 Yılı İtibariyle Tescilli Kültürel Peyzaj Alanları

Kültürel Peyzaj Alanları (2023)	Toplam 184 Kültürel Peyzaj Alanı
Kültürel Miras	155
Karma Miras	20
Doğal Miras	5
Tehlike Altındaki Miraslar (Kültürel)	4

2.4.1.1 Palmira Bölgesi

Şam'ın kuzeydoğusunda, Suriye çölünde bir vaha olan Palmira, antik dünyanın en önemli kültür merkezlerinden biri olan büyük bir şehrin anıtsal kalıntılarını bulundurmaktadır. M.Ö. 1. yüzyıldan 2. yüzyıla kadar birçok medeniyetin kavşağında bulunan Palmira'nın sanatı ve mimarisi, Greko-Romen tekniklerini yerel gelenekler ve Pers etkileriyle birleştirmektedir.

Tablo 6. Palmira Bölgesi

Bulunduğu Bölge	Suriye
Kayıt Yılı	1980
Miras Kategorisi	Tehlike Altındaki Miraslar (Kültürel)
Miras Kriterleri	(i)(ii)(iv) Kriterler

Kriter (i): Şam'ın kuzeydoğusundaki Suriye çölünden yükselen Palmira kalıntılarının ihtişamı, MS 3. yüzyıldan MS 3. yüzyıla kadar aralıklı olarak Roma'nın egemenliği altında olan zengin bir kervan vahasının benzersiz estetik başarısının kanıtıdır. Büyük sütun dizisi, büyük bir sanatsal gelişimi temsil eden yapı tipinin karakteristik bir örneğini oluşturmaktadır.

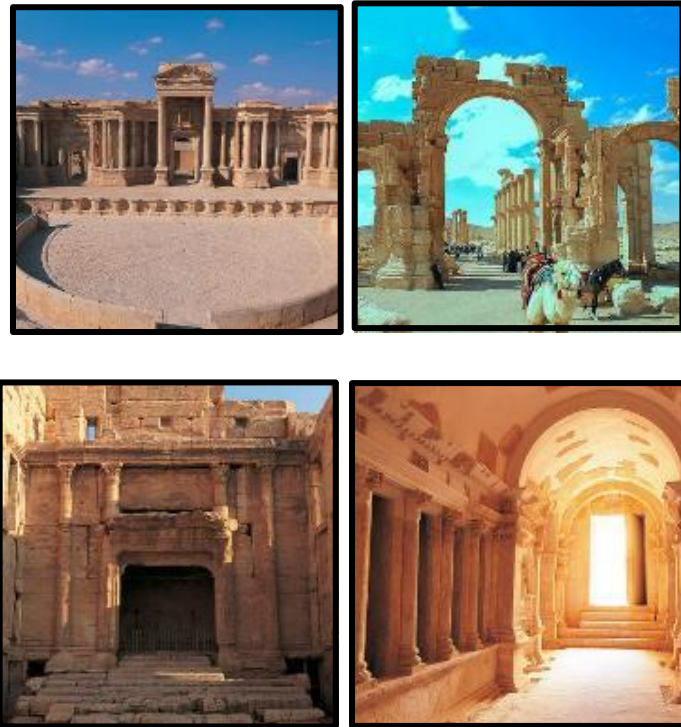
Şekil 6. Palmira Bölgesi (WEB_3)

Kriter (ii): Palmira harabelerinin ihtişamının 17. ve 18. yüzyıllarda gezginler tarafından tanınması, Batı'da daha sonra klasik mimari üslupların ve kentsel tasarımın yeniden canlanmasına büyük katkı sağlamaktadır.

Şekil 7. Palmira Bölgesi (WEB_3)

Kriter (iv): Ortası kapalı yan geçitlerle açık olan büyük anıtsal sütunlu cadde ve büyük kamu binalarıyla birlikte benzer tasarıma sahip ikincil ara sokaklar, Roma'nın 19. yüzyıldaki genişlemesinin zirvesindeki mimari ve kentsel yerleşim düzeninin olağanüstü bir örneğini oluşturur. Büyük Ba'al tapınağı, MS 1. yüzyılın Doğu'daki en önemli dini yapılarından biri olarak kabul edilir ve benzersiz bir tasarıma sahiptir. Büyük tapınaktan şehre yaklaşılan anıtsal kemerin oyulmuş heykelsi görünümü, Palmira sanatının göze çarpan bir örneğidir. Surların dışında, Mezarlar Vadisi olarak bilinen bölgede yer alan büyük ölçekli mezar anıtları, kendine özgü dekorasyon ve yapım yöntemlerini sergilemektedir (WEB_3).

Şekil 8. Palmira Bölgesi (WEB_3)

2.4.1.2.Škocjan Mağaraları

Bu alan kireçtaşı mağara sistemi, çökmüş dolinlerden, toplam derinliği 200 m'den fazla olan yaklaşık 6 km'lik yeraltı geçitlerinden, birçok şelaleden ve bilinen en büyük yer altı odalarından birinden oluşur. Kras bölgesinde bulunan alan, karstik olayların incelenmesi açısından dünyadaki en ünlü alanlardan biridir.

Tablo 7. Škocjan Mağaraları

Bulunduğu Bölge	Slovenya
Kayıt Yılı	1986
Miras Kategorisi	Doğal Miras
Miras Kriterleri	(vii) (viii) Kriterler

Kriter (vii): Škocjan mağara sistemi ve çevresi, Karst topografyasının seçkin ve iyi korunmuş belirtileridir. Öne çıkan manzaralardan bazıları arasında yaklaşık 150 metre yüksekliğe ve yer yer 120 metre genişliğe kadar uzanan yaklaşık iki kilometre uzunluğundaki geniş yer altı kanyonu yer almaktadır. Kanyonun daha kuru tavanlarında ve duvarlarında, damlayan sudan kaynaklanan kireçtaşı birikimi, Velika Dvorana'daki (veya "Büyük Oda") Devler olarak adlandırılan şaşırtıcı dikitler ve sarkıtları şekillendirmektedir. Dvorana Ponvic'teki (veya "Kiriş Taşı Havuzları Odası") muhteşem kenar taşı havuzları da kalsit yataklarının aynı derecede etkileyici tezahürleridir.

Ünlü havuzlar, 1888'deki resmi keşiflerinden bu yana bilim adamlarının ve sanatçıların ilgisini çekmektedir ve bunların temsilleri, Škocjan Mağaraları'nın uhrevi güzelliğini özetlemeye başlamıştır. Ünlü yeraltı nehrinin ana kanalı, Velika ve Mala adlı iki pitoresk çökmüş dolin içinde yeniden yüzeye çıkarmıştır. Bu iki çökmüş dolinin nefes kesen görüntüsü, öncü kâşif Valvasor'un 1689 yılına kadar uzanan çizimlerinde tasvir ediliyor ve ziyaretçileri, sanatçıları ve bilim adamlarını büyülemeye devam etmektedir.

Şekil 9. Škocjan Mağaraları (WEB_4)

Kriter (viii): Škocjan Mağaraları ve çevresi, karstik topoğrafyanın başlıca yerleşim yerleridir ve "karst" ve "dolin" gibi temel terimlerin kökeninin olduğu yerdir. Bu sadece mülkün bilim açısından öneminin güçlü bir göstergesi değil, aynı zamanda daha spesifik olarak yer bilimleri tarihi açısından öneminin de güçlü bir göstergesidir. Geçmiş ve şimdiki jeolojik, jeomorfolojik, speleolojik ve hidrolojik süreçlerin sonucu olan olağanüstü karstik oluşumların etkileyici dizisi, nispeten küçük bir alanda hem bilim adamları hem de ziyaretçiler için açıkça sergilenmektedir. Reka Nehri'nin yer altı uzantılarına sahip ana mağara sistemi olan sitenin kalbi, kalın bir kretase kireçtaşı tabakasından oluşmuştur. Sürekli dinamik olan sistem, kör vadi, çökmüş dolinler, açıklıklar, uçurumlar ve mağaralar gibi iyi gelişmiş özelliklere sahip Karst temasının olağanüstü bir ders kitabı örneğidir. Dikkat çekici bir şekilde, bu jeolojik çeşitlilik, arazi ve su yönetimi için önemli sonuçları olan, aynı derecede büyüleyici bir biyolojik çeşitliliği desteklemektedir (WEB_4).

Şekil 10. Škocjan Mağaraları (WEB_4)

2.4.1.3. Leshan Dev Buda Manzara Alanı da dahil olmak üzere Emei Dağı Manzara Alanı

Çin'deki ilk Budist tapınağı, MS 1. yüzyılda Sichuan Eyaleti'nde, Emei Dağı zirvesinin güzel çevresinde inşa edildi. Diğer tapınakların eklenmesi, bölgeyi Budizm'in en kutsal yerlerinden biri haline getirdi. Yüzyıllar geçtikçe kültürel hazinelerin sayısı arttı. Bunlardan en dikkat çekici olanı, 8. yüzyılda bir yamaçtan oyulmuş olan ve üç nehrin birleştiği yere bakan Leshan'ın Dev Buda'sıdır.

Tablo 8. Leshan Dev Buda Manzara Alanı da dahil olmak üzere Emei Dağı Manzara Alanı

Bulunduğu Bölge	Çin
Kayıt Yılı	1996
Miras Kategorisi	Karma Miras
Miras Kriterleri	(iv)(vi)(x) Kriterler

Kriter (iv): Emei Dağı'nda 30'dan fazla tapınak vardır; bunların on tanesi büyük ve çok eskidir; Bunlar yerel geleneksel tarzdadır ve çoğu araziden yararlanılarak yamaçlara inşa edilmiştir. Gelişmiş mimari ve inşaat teknikleri Çin tapınak mimarisinin özüdür. Bu tapınaklarla bağlantılı olarak, MS 8. yüzyılda Xijuo Zirvesi'nin yamacına oyulmuş olağanüstü Leshan Dev Buda'sı da dahil olmak üzere Çin'in en önemli kültürel hazinelerinden bazıları bulunur. Minjiang, Dadu ve Qingyi nehirlerinin birleştiği yere bakan heykel, 71 metre yüksekliğiyle dünyanın en uzun Buda heykelidir.

Şekil 11. Leshan Dev Buda Manzara Alanı da dahil olmak üzere Emei Dağı Manzara Alanı (WEB_5)

Kriter (vi): Emei Dağı'nda somut ve soyut, doğal ve kültürel arasındaki bağın önemi en üst düzeydedir. Emei Dağı, Çin Budizm'inin dört kutsal topraklarından biri olarak tarihi öneme sahip bir yerdir. Budizm, MS 1. yüzyılda Hindistan'dan Emei Dağı'na kadar uzanan İpek Yolu yoluyla Çin'e tanıtıldı ve Çin'deki ilk Budist tapınağı Emei Dağı'nda inşa edildi. Emei Dağı'nın zengin Budist kültürel mirası, arkeolojik alanlar, önemli mimari, mezarlar, ritüel alanlar ve heykel, taş yazıtlar, kaligrafi, resim ve müzik gibi kültürel eser koleksiyonlarından oluşan 2.000 yılı aşkın belgelenmiş bir tarihe sahiptir.

Şekil 12. Leshan Dev Buda Manzara Alanı da dahil olmak üzere Emei Dağı Manzara Alanı (WEB_5)

Kriter (x): Emei Dağı, yüksek çiçek çeşitliliği nedeniyle koruma ve bilim açısından özel öneme sahip bir alandır. Alanın biyolojik çeşitliliği son derece zengindir: 242 familyadan yaklaşık 3.200 bitki türü kaydedilmiş olup, bunların 31'i ulusal koruma altındadır ve 100'den fazlası endemiktir. 2.600 m'lik yükseklik aralığında, subtropikal yaprak dökmeyen geniş yapraklı orman, karışık yaprak dökmeyen ve yaprak döken geniş

yapraklı orman, karışık geniş yapraklı ve kozalaklı ormanlar ve subalpin kozalaklı orman dahil olmak üzere çok çeşitli bitki örtüsü bölgeleri bulunur. Yaklaşık 2.300 türün kaydedildiği hayvan türleri açısından da zengindir (WEB_5).

2.4.1.4.Pyrénées – Perdu Dağı

Fransa ve İspanya'nın çağdaş ulusal sınırlarını kapsayan bu olağanüstü dağ manzarası, 3.352 m'ye kadar yükselen kalkerli bir masif olan Perdu Dağı'nın zirvesi etrafında şekilleniyor. Toplam 30.639 ha alana sahip alan, İspanya tarafında Avrupa'nın en büyük ve en derin kanyonlarından ikisini ve Fransa ile daha dik kuzey yamaçlarında üç büyük sirk duvarını içermektedir; bu jeolojik şekillerin klasik sunumlarıdır. Bu alan aynı zamanda bir zamanlar Avrupa'nın yüksek kesimlerinde yaygın olan ancak artık yalnızca Pireneler'in bu bölümünde varlığını sürdüren tarımsal yaşam tarzını yansıtan pastoral bir manzaradır.

Tablo 9. Pyrénées – Perdu Dağı

Bulunduğu Bölge	Fransa- İspanya Sınırı
Kayıt Yılı	1997
Miras Kategorisi	Karma Miras
Miras Kriterleri	(iii)(iv)(v)(vii)(viii) Kriterler

Kriter (iii): Pyrénées- Mont Perdu'nun meraları ve çayırları, köyleri ve onları birbirine bağlayan patikalarla birlikte, Avrupa'da çok nadir görülen bir yaylacılık sisteminin dikkate değer bir tanığıdır ve halen çoğunlukla mülkün bitişiğinde yaşayan yedi topluluk tarafından uygulanmaktadır.

Kriter (iv): Pyrénées – Mont Perdu'nun yüksek vadileri ve kalkerli zirveleri, Orta Çağ'da geliştirilen ve bugün hala var olan pastoral yaylacılık sistemi tarafından şekillendirilen bir manzaranın olağanüstü bir örneğidir.

Şekil 13. Pyrénées – Perdu Dağı (WEB_6)

Kriter (v): Yaz mevsiminde insanların ve hayvanların yaylalara mevsimlik göçünün temelini oluşturan köyleri, tarlaları ve çayırlarıyla Pireneler – Mont Perdu habitat modeli, olağanüstü bir örnektir.

Kriter (vii): Mülk, çayırlar, göller, mağaralar, dağlar ve ormanlarla olağanüstü bir manzaraya sahiptir. Bunla beraber bölge, bilim ve koruma açısından büyük ilgi görüyor; jeolojik, panoramik, faunistik ve floristik unsurlardan oluşan bir yelpazeye sahip olması, onu Avrupa'nın en önemli Alp koruma alanlarından biri haline getirmektedir.

Şekil 14. Pyrénées – Perdu Dağı (WEB_6)

Kriter (viii): Mont Perdu'nun kalkerli masifi, derin oyulmuş kanyonlar ve muhteşem sirkler gibi bir takım klasik jeolojik yer şekli sunar. Bölge, İber ve Batı Avrupa levhaları arasındaki tektonik çarpışma noktasındaki konumuyla öne çıkıyor. Tesis, merkezinde Perdu Dağı bulunan kalkerli bir masif oluşturan olağanüstü bir jeolojik birlik sunmaktadır. Ortaya çıkan manzara, kuzey yamaçlarda (Fransa) ve güney yamaçlarda (İspanya) oldukça farklıdır (WEB_6).

2.4.1.5.Blaenavon Endüstriyel Peyzaj

Güney Galler'deki Avon Llwyd vadisinin üst ucundaki Blaenavon'un manzarası, bölgenin 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başlarında demir üretimi ve kömür madenciliği alanında uluslararası önemine olağanüstü bir kanıt sağlıyor. Bu endüstrilerin paralel gelişimi, Sanayi Devrimi'nin temel dinamik güçlerinden biriydi.

Blaenavon Demir Fabrikası ve Büyük Pit'in korunmuş başlıca alanları, onları çevreleyen maden çıkarma, üretim, taşıma ve yerleşimden oluşan olağanüstü kalıntı manzarayla birlikte, sanayileşme sürecinin tüm önemli unsurlarının (kömür ve cevher madenleri) olağanüstü kapsamlı bir resmini sunmaktadır.

Tablo 10. Blaenavon Endüstriyel Peyzaj

Bulunduğu Bölge	Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı
Kayıt Yılı	2000
Miras Kategorisi	Kültürel Miras
Miras Kriterleri	(iii)(iv) Kriterler

Blaenavon Demir Fabrikası (yaklaşık 1789), maden çalışmaları ve yerleşim için ana itici gücü sağlamıştır. 18. yüzyılın sonlarına ait fırınların kalıntıları, 19. yüzyılın sonlarına ait fırınlarla birlikte, Birleşik Krallık'ta döneminin en iyi korunmuş olan alanlardır.

Fırınların yanında orijinal döküm evlerinden ikisi hala görülebilmektedir. Fırınların üzerinde demir cevherinin kalsine edildiği veya kavrulduğu bir dizi harap fırın var. Sahada sağlanan orijinal işçi konutunun kalıntıları, üfleme makinesi dairesine giden devasa bacanın orijinal tabanı çevresinde hâlâ görülebilmektedir ve yüksek basınçlı

boruları fırınlara taşıyan dökme demir sütunlar ve braketler hâlâ ayakta. 1839'un ikonik su dengesi kulesi, yükleri dengelemek için su kullanan asansör teknolojisinin mükemmel bir örneğidir.

Kriter (iii): Blaenavon Manzarası, 19. yüzyıl sanayisinin sosyal ve ekonomik yapısının maddi açıdan olağanüstü bir örneğini oluşturmaktadır.

Şekil 15. Blaenavon Endüstriyel Peyzaj (WEB_7)

Kriter (iv): Blaenavon Endüstriyel Ortamının bileşenleri bir arada, 19. yüzyıl endüstriyel manzarasının olağanüstü ve dikkate değer derecede eksiksiz bir örneğini oluşturur (WEB_7).

Şekil 16. Blaenavon Endüstriyel Peyzaj (WEB_7)

2.4.1.6. Japonya, Kii Sıradağları Kutsal Alanları ve Hac Yolları

Pasifik Okyanusu'na bakan Kii Dağları'nın yoğun ormanlarında yer alan üç kutsal alan- Yoshino ve Omine, Kumano Sanzan, Koyasan- hac yollarıyla antik başkentler Nara ve Kyoto'ya bağlanan, kökleri Şinto'nun birleşimini yansıtan bir alandır. Japonya'daki eski doğa ibadeti geleneği ve Çin ve Kore Yarımadası'ndan getirilen Budizmi yansıtan bir alandır. Alanlar (506,4 hektar) ve onları çevreleyen orman manzarası, 1.200 yılı aşkın süredir devam eden ve iyi belgelenmiş kutsal dağ geleneğini yansıtmaktadır. Akarsular, nehirler ve şelalelerin bolluğuyla bölge hâlâ Japonya'nın yaşayan kültürünün bir parçasıdır. Her yıl 15 milyona kadar ziyaretçiyle ritüel amaçlı ve yürüyüş amacıyla çok fazla ziyaret edilmektedir. Üç bölgenin her biri, bazıları 9. yüzyılın başlarında kurulmuş olan türbeler bulundurmaktadır.

Tablo 11. Japonya, Kii Sıradağları Kutsal Alanları ve Hac Yolları

Bulunduğu Bölge	Japonya
Kayıt Yılı	2004
Miras Kategorisi	Kültürel Miras
Miras Kriterleri	(ii)(iii)(iv)(vi) Kriterler

Kriter (ii): Kii Dağları'nın kültürel manzarasını oluşturan anıtlar ve alanlar, Şintoizm ile Budizm arasında, Doğu Asya'daki dini kültürlerin değişimini ve gelişimini gösteren bir alanı temsil etmektedir.

Şekil 17. Japonya, Kii Sıradağları Kutsal Alanları ve Hac Yolları (WEB_8)

Kriter (iii): Kii Dağları'ndaki Şinto tapınakları ve Budist tapınakları ve bunlarla ilişkili ritüeller, Japonya'nın din kültürünün bin yılı aşkın süredir gelişimine olağanüstü bir örnek olarak tanıklık etmektedir.

Şekil 18. Japonya, Kii Sıradağları Kutsal Alanları ve Hac Yolları (WEB_8)

Kriter (iv): Kii Dağları, Japonya'nın başka yerlerindeki tapınak ve türbelerin inşası üzerinde derin bir etkiye sahip olan benzersiz türbe ve tapınak binalarının yaratılması için ortam haline gelmiştir.

Şekil 19. Japonya, Kii Sıradağları Kutsal Alanları ve Hac Yolları (WEB_8)

Kriter (vi): Kii Dağları'ndaki alanlar ve orman manzarası, son 1.200 yıl boyunca kalıcı ve iyi belgelenmiş kutsal dağ geleneğini yansıtmaktadır.

Şekil 20. Japonya, Kii Sıradağları Kutsal Alanları ve Hac Yolları (WEB_8)

2.4.1.7. Meksika, Agave Peyzajı ve Tequila'nın Eski Endüstriyel Tesisleri

Tekila Yanardağı'nın etekleri ile Rio Grande Nehri'nin derin vadisi arasındaki 34.658 hektarlık alan, 16. yüzyıldan bu yana tekila ruhu üretmek için kullanılan bitkinin kültürüyle şekillenen geniş mavi agav manzarasının bir parçasıdır.

Tablo 12. Meksika, Agave Peyzajı ve Tequila'nın Eski Endüstriyel Tesisleri

Bulunduğu Bölge	Meksika
Kayıt Yılı	2006
Miras Kategorisi	Kültürel Miras
Miras Kriterleri	ii)(iv)(v)(vi) Kriterler

Kriter (ii): Agavın yetiştirilmesi ve damıtılması, hem Hispanik öncesi meskal suyu fermente etme geleneklerinin Avrupa damıtma süreçleriyle hem de yerel ve yerel şarapların füzyonunu yansıtan kaliteli çiftlikler ve içki fabrikaları koleksiyonunun bulunduğu kendine özgü bir manzara yaratmıştır.

Şekil 21. Meksika, Agave Peyzajı ve Tequila'nın Eski Endüstriyel Tesisleri (WEB_9)

Kriter (iv): Çoğu durumda ekipmanlarıyla birlikte tamamlanmış olan ve son iki yüz elli yılda tekila damıtma sektörünün büyümesini yansıtan haciendas ve içki fabrikaları koleksiyonu, teknolojilerin kaynaşmasını gösteren farklı mimari komplekslerin olağanüstü bir örneğidir.

Şekil 22. Meksika, Agave Peyzajı ve Tequila'nın Eski Endüstriyel Tesisleri (WEB_9)

Kriter (v): Agav manzarası, eski Orta Amerika Agav kültürü ile günümüz arasındaki sürekli bağlantıyı ve aynı zamanda büyük ölçekli tarlaların oluşturulduğu içki fabrikalarının ilk kez tekila üretimine başladığı alandır. 17. yüzyıldan bu yana yetiştirme sürecinin ana hatlarını örneklendirmektedir. Tarlalar, içki imalathaneleri, haciendalar ve kasabalardan oluşan genel manzara, Tekila'da geliştirilen belirli bir kültürün öncüsü olan geleneksel insan yerleşimi ve arazi kullanımının olağanüstü bir örneğidir (WEB_9).

Şekil 23. Meksika, Agave Peyzajı ve Tequila'nın Eski Endüstriyel Tesisleri (WEB_9)

Kriter (vi): Tekila manzarası, tümü Meksika ve Jalisco'daki merkezi arasındaki bağları kutlayan edebi eserler, filmler, müzik, sanat ve dans üretmiştir. Bu nedenle Tekila manzarası, sınırlarının çok ötesindeki kültürel önemlerin algılanmasıyla güçlü bir şekilde ilişkilidir.

Şekil 24. Meksika, Agave Peyzajı ve Tequila'nın Eski Endüstriyel Tesisleri (WEB_9)

2.4.1.8. Wadi Rum Koruma Alanı

Doğal ve kültürel karma bir alan olarak tanımlanan 74.000 hektarlık arazi, Ürdün'ün güneyinde, Suudi Arabistan sınırı yakınında yer alıyor. Çeşitli dar boğazlar, doğal kemerler, yüksek kayalıklar, rampalar, büyük heyelanlar ve mağaralardan oluşan zengin bir çöl manzarasına sahiptir. Alandaki petroglifler, yazıtlar ve arkeolojik kalıntılar, 12.000 yıllık insan yerleşimine ve doğal çevreyle etkileşime tanıklık ediyor.

Tablo 13. Wadi Rum Koruma Alanı

Bulunduğu Bölge	Ürdün
Kayıt Yılı	2011
Miras Kategorisi	Karma Miras
Miras Kriterleri	(iii)(v)(vii) Kriterler

Kriter (iii): WRPA'daki kaya resimleri, yazıtlar ve arkeolojik kanıtlar, buranın ilk sakinlerinin kültürel geleneklerinin olağanüstü bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. 25.000 petroglif, 20.000 yazıt ve 154 arkeolojik alanın birleşimi, en az 12.000 yıllık bir süre boyunca yerleşim ve arazi kullanımının sürekliliğine dair kanıt sağlıyor. İnsan ve hayvan figürlerini temsil eden petroglifler kayalara, taşlara ve uçurum yüzeylerine işlenmiştir. Semûd, Nebati ve dört farklı harfle yazılmış çok sayıda Arapça yazıt, pastoral toplumlar arasında okuryazarlığın yaygın olduğuna tanıklık ediyor.

Şekil 25. Wadi Rum Koruma Alanı (WEB_10)

Kriter (v): WRPA'daki yer şekillerinin çeşitliliği, insan yerleşiminin teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Kaya resimleri, yazıtlar ve su toplama sistemleri, hareketli hayvancılık ve tarım alanlarında gelişen ve Arap Yarımadası'nın yarı kurak doğu çöl ortamıyla insan etkileşiminin daha geniş bir bağlamının parçasını oluşturan birbirini izleyen toplulukların yerleşimlerini belgeliyor. WRPA, Bronz Çağı'nda (M.Ö. 3. binyıl) iklim kuraklaştıktan sonra sürekli varlığını sürdürmek için kıt kaynaklardan en iyi şekilde yararlanan insan topluluklarının uyum sağlama yeteneğini ve yaratıcılığını gösteren, çöl

manzarasındaki yerleşik ve hareketli yaşam tarzlarının sürekliliğinin anlaşılmasına yardımcı olur.

Şekil 26. Wadi Rum Koruma Alanı (WEB_10)

Kriter (vii): WRPA, dünya çapında ikonik bir çöl manzarası olarak tanınmaktadır; muhteşem kumtaşı dağları ve vadileri, doğal kemerleri ve sergilenen dar boğazlar, yüksek uçurumlar, büyük heyelanlar ve dramatik mağara hava koşulları formlarıyla ünlüdür. Mülkün estetik değerlerinin temel özellikleri arasında yer şekillerinin çeşitliliği ve büyüklüğü, renk mozaïği hem dar kanyonlara hem de çok büyük vadilere bakan manzaralar ve kayalıkların ölçeği yer alıyor. Mülkiyet, korumalı bir ortamda, dünyanın en muhteşem bal peteği ağlarıyla birlikte, drenaj kesîği, tuz, biyolojik ve diğ er süreçlerle şiddetli hava koşulları ve bu hava koşulları nedeniyle dik kumtaşı kayalıklarının altının oyulmasıyla ortaya çıkan olağanüstü bir yer şekilleri kombinasyonunu sergiliyor (WEB_10).

Şekil 27. Wadi Rum Koruma Alanı (WEB_10)

2.4.1.9.Fransa, Nord-Pas De Calais Madencilik Havzası

1700'lerden 1900'lere kadar üç yüzyıl boyunca kömür çıkarımıyla şekillenen bir manzara olan saha, 120.000 hektarın üzerinde 109 ayrı bileşenden oluşmaktadır. Maden ocakları, asansör altyapısı, cüruf yığınları (bazılarının alanı 90 hektardır ve yüksekliği 140 m'yi aşmaktadır). Kömür taşıma altyapısı, tren istasyonları, işçi mülkleri ve sosyal yaşam alanları da dâhil olmak üzere madencilik köyleri bulunmaktadır. Alan, 19. yüzyılın ortalarından 1960'lara kadar örnek işçi şehirleri yaratma arayışına tanıklık etmektedir ve ayrıca endüstriyel Avrupa tarihindeki önemli bir dönemi göstermektedir.

Tablo 14. Fransa, Nord-Pas De Calais Madencilik Havzası

Bulunduğu Bölge	Fransa
Kayıt Yılı	2012
Miras Kategorisi	Kültürel Miras
Miras Kriterleri	(ii)(iv)(vi) Kriterler

Kriter (ii): Nord-Pas de Calais Madencilik Havzası, yeraltı kömür yatakları için kullanılan çıkarma yöntemleri, işçi konutlarının tasarımı ve şehir planlamasının yanı sıra uluslararası insan göçüne ilişkin fikir alışverişi ve etkilere tanıklık etmiştir. Avrupa'nın sanayileşmesine katkı sağlamıştır.

Şekil 28. Fransa, Nord-Pas De Calais Madencilik Havzası (WEB_11)

Kriter (iv): Nord-Pas de Calais Havzası'nın yaşayan ve gelişen madencilik manzaraları, 19. ve 20. yüzyıllarda kömür madenciliğinin büyük sanayi şirketleri ve onların iş gücü sayesinde büyük ölçekli gelişiminin seçkin bir örneğini sunmaktadır.

Bu kentsel planlama, spesifik endüstriyel yapılar ve kömür çıkarmanın fiziksel kalıntıları (cüruf yığınları ve çöküntüler) tarafından yapılandırılmış bir alandır.

Şekil 29. Fransa, Nord-Pas De Calais Madencilik Havzası (WEB_11)

Kriter (vi): Maden Havzası'nın tarihiyle ilgili sosyal, teknik ve kültürel olayların uluslararası yankıları oluşturmaktadır. Bunlar maden işçiliğinin tehlikesinin ve büyük felaketlerin (Courrières) tarihinin istisnai bir örneğidir. Bunlar kömür çıkarmanın sosyal ve teknik koşullarının evriminin kanıtıdır. Bunlar, 1850'lerden 1990'a kadar işçilerin durumu ve dayanışmasının önemli bir sembolik yerini temsil etmiştir. İşçi sendikacılığı ve sosyalizm ideallerinin yayılmasına tanıklık etmiştir (WEB_11).

Şekil 30. Fransa, Nord-Pas De Calais Madencilik Havzası (WEB_11)

2.4.1.10.Endonezya, Bali Eyaletinin Kültürel Peyzajı: Tri Hita Karana Felsefesinin Bir Tezahürü Olarak Subak Sistemi (Bali Kültürel Peyzajı Pirinç Terasları ve Su Tapınağı)

Bali'nin kültürel peyzajı, 19.500 hektarlık bir alanı kaplayan beş pirinç terasından ve bunların su tapınaklarından oluşmaktadır. Tapınaklar, subak olarak bilinen ve geçmişi 9. yüzyıla kadar uzanan, kanallar ve bentlerden oluşan ortak bir su yönetim sisteminin odak noktasıdır.

Tablo 15. Endonezya, Bali Eyaletinin Kültürel Peyzajı

Bulunduğu Bölge	Endonezya
Kayıt Yılı	2012
Miras Kategorisi	Kültürel Miras
Miras Kriterleri	(iii)(v)(vi) Kriterler

Kriter (iii): Tri Hita Karana, 12. yüzyıldan beri Bali coğrafyasını şekillendiren kültürel gelenek, eski felsefi kavramdır. Subak manzarasının su yönetimini destekleyen su tapınakları toplulukları, karmaşık bir dizi ritüel, adak ve sanatsal performans yoluyla doğal ve manevi dünyayla uyumlu bir ilişki sürdürmeyi amaçlanmaktadır.

Şekil 31. Endonezya, Bali Eyaletinin Kültürel Peyzajı (WEB_12)

Kriter (v): Bali'deki beş manzara, su tapınaklarına ve son bin yılda manzarayı şekillendiren sulamanın kontrolüne odaklanan demokratik ve eşitlikçi bir sistem olan subak sisteminin olağanüstü bir kanıtıdır. 11. yüzyıldan bu yana su tapınağı ağları, pirinç teraslarının ekolojisini tüm havza ölçeğinde yönetmektedir. Yalnızca Bali'de var olan

engebeli bir volkanik adada yoğun bir nüfusu destekleme zorluğuna benzersiz bir yanıt sağlamaktadır.

Şekil 32. Endonezya, Bali Eyaletinin Kültürel Peyzajı (WEB_12)

Kriter (vi): Bali su tapınakları, bin yılı aşkın bir süredir Saivasiddhanta ve Samkhyā Hinduizmi, Vajrayana Budizmi ve Avustronezya kozmolojisi dahil olmak üzere çeşitli eski dini geleneklerden ilham alan benzersiz kurumlardır. Tapınaklarla ilgili törenler ve bunların suyun pratik yönetimindeki rolleri, ruh alemleri, insan dünyası ve doğa arasındaki uyumlu ilişkiyi destekleyen Tri Hita Karana felsefesinin fikirlerini kristalize etmektedir (WEB_12).

Şekil 33. Endonezya, Bali Eyaletinin Kültürel Peyzajı (WEB_12)

2.4.1.11.Honghe Hani Piriñ Terasları Kültürel Peyzajı

Honghe Hani Piriñ Terasları, Çin Güney Yunnan'da 16.603 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Alan, Ailao Dağları'nın yamaçlarından Hong Nehri kıyılarına kadar uzanan teraslarıyla dikkat çekmektedir. Son 1300 yılda Hani halkı, suyu ormanlık dağ zirvelerinden teraslara taşımak için karmaşık bir kanal sistemi geliştirmiş, bunun yanı sıra bizon, sığır, ördek, balık ve yılan balığı yetiştirme ve bölgenin ana ürünü olan kırmızı piriñ üretimini destekleyen entegre bir tarım sistemi oluşturmuştur. Halk güneşe, aya, dağlara, nehirlerle, ormanlara ve ateş dahil diğer doğa olaylarına tapmaktadır. Dağ zirvelerindeki ormanlarda ve teraslarda yerleşmiş 82 köyde sazdan yapılmış "mantar" evler bulunur. Piriñ tarlalarının esnek arazi yönetim sistemi, istisnai ve uzun süredir korunan sosyal ve dini niteliklere bağlı olarak hem görsel hem de ekolojik olarak insanlar ve çevreleri arasındaki uyumun üstün bir örneğini sergilemektedir.

Tablo 16. Honghe Hani Piriñ Terasları Kültürel Peyzajı

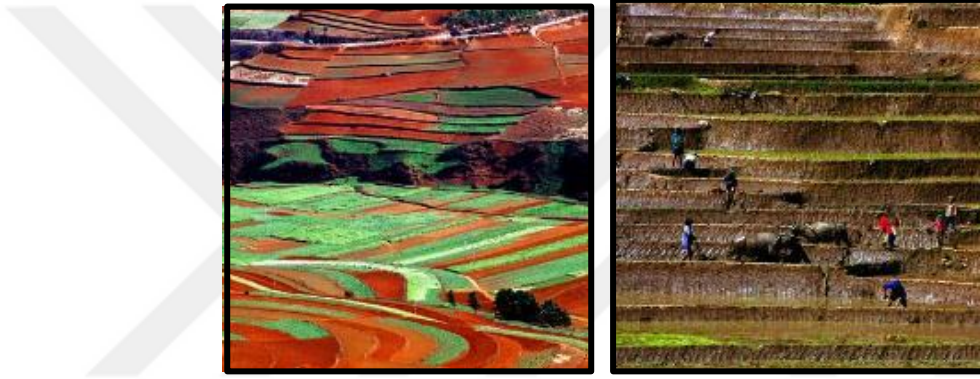
Bulunduğu Bölge	Çin
Kayıt Yılı	2013
Miras Kategorisi	Kültürel Miras
Miras Kriterleri	(iii) (v) Kriterler

Kriter (iii): Honghe-Hani terasları, uzun süredir devam eden ve kendine özgü sosyo-ekonomik-dini sistemler tarafından desteklenen, ayrıntılı ve ince ayarlanmış tarım, ormancılık ve su dağıtım sistemlerinin olağanüstü bir yansımasıdır.

Şekil 34. Honghe Hani Piriñ Terasları Kültürel Peyzajı (WEB_13)

Terasların ana ürünü olan kırmızı pirinç, ördeklerin genç pirinç bitkilerini gübrelediği, tavukların ve domuzların ise daha olgun bitkilere gübre sağladığı, mandaların tarlaları gübrelediği karmaşık, entegre bir tarım ve yetiştirme sistemi temelinde yetiştirilmektedir. Pirinç yetiştirme süreci hem kendi topraklarına hem de daha geniş topluluğa karşı yükümlülükler aracılığıyla insanların çevreyle ilişkilerini güçlendiren ve doğanın kutsallığını onaylayan ayrıntılı sosyo-ekonomik-dini sistemler tarafından sürdürülür. 'İnsan-Tanrı Birliği sosyal sistemi' olarak bilinen bu ikili karşılıklı bağımlılık sistemi ve bunun teraslar şeklindeki fiziksel tezahürü, hâlâ yaşayan olağanüstü bir kültürel geleneği oluşturur.

Şekil 35. Honghe Hani Pirinç Terasları Kültürel Peyzajı (WEB_13)

Kriter (v): Honghe Hani Pirinç teraslı peyzajı, entegre tarım ve su yönetimi sistemlerinin aracılık ettiği ve insanlar ile tanrılar arasındaki ikili ilişkiyi ifade eden sosyo-ekonomik-dini sistemler tarafından desteklenen çevre ile özel bir etkileşimi olağanüstü bir şekilde yansıtmaktadır. Kapsamlı arşiv kaynaklarının da gösterdiği gibi, bireyler ve topluluk arasında en az bin yıldır varlığını sürdüren bir sistemdir (WEB_13).

Şekil 36. Honghe Hani Pirinç Terasları Kültürel Peyzajı (WEB_13)

2.4.1.12.Kladruby Nad Labem'de Tören Arabası Atlarının Yetiştirilmesi ve Eğitimi İçin Peyzaj-Çekya

1563 yılında, Habsburg İmparatoru II. Maxmillian burada bir damızlık çiftliği kurmuştur. 6 Mart 1579'da onun halefi Habsburg İmparatoru II. Rudolph, buraya İmparatorluk Sarayı Damızlık Çiftliği olarak imtiyaz vermiştir. 17. yüzyılın başlarından bu yana, çevredeki manzarayla yakın etkileşim içinde olan damızlık çiftliği, yalnızca İmparatorluk Sarayı'nın talebini karşılamak için gala carrossier tipi tören arabası atlarının yetiştirilmesinde uzmanlaşmıştır. Bugüne kadar mülk içinde yer alan tarihi çiftlikler faaliyet göstermektedir.

Tablo 17. Kladruby Nad Labem'de Tören Arabası Atlarının Yetiştirilmesi ve Eğitimi İçin Peyzaj

Bulunduğu Bölge	Çekya
Kayıt Yılı	2014
Miras Kategorisi	Kültürel Miras
Miras Kriterleri	(iv) ve (v) Kriterler

Kriter (iv): Kladruby nad Labem'deki Tören Arabası Atlarının Yetiştirilmesi ve Eğitimi için Peyzaj, uygun bir ortam oluşturmak adına Klasik ve Romantik Peyzaj ilkeleri kullanılarak yüzyıllar boyunca sürekli ve kasıtlı olarak değiştirilmiş bir peyzajın istisnai bir örneğidir. Mutlak monarşilerin yükselişte olduğu bir dönemde Habsburg'ların gelişimini ve temsil ihtiyaçlarını bir yansıtan, at yetiştiriciliği ve tören atlarının eğitimi amaçlı bir ortamdır.

Şekil 37. Kladruby Nad Labem'de Tören Arabası Atlarının Yetiştirilmesi ve Eğitimi İçin Peyzaj (WEB_14)

Şekil 38. Kladruby Nad Labem'de Tören Arabası Atlarının Yetiştirilmesi ve Eğitimi İçin Peyzaj (WEB_14)

Kriter (v): Kladruby nad Labem'deki Peyzaj, bir akarsu bölgesinin jeomorfolojik, pedolojik, hidrolojik özelliklerinin ve çevresel kaynaklarının yüzyıllar boyunca at yetiştiriciliği ve eğitimi için kullanımına yönelik uyarlanmasını yansıtmaktadır. Peyzajın bugün hala belirgin olan üçlü yapısı, eski menderesler ve akma gölleri ile tasarlanmış bir peyzaja dönüşmesi, çitlerle çevrili ve ağaçlarla sınırlandırılmış meralar, caddeler, sulama kanalları ağı, hara mimarisi ve bağımlı Damızlık işletmesi ve at yetiştiriciliğine dayalı yerel bilgi ve yaşam tarzıyla birlikte köyler, Kladruber atlarının yetiştirilmesi ve eğitimine adanmış çevreyle insan etkileşiminin bir örneğini temsil etmektedir (WEB_14).

Şekil 39. Kladruby Nad Labem'de Tören Arabası Atlarının Yetiştirilmesi ve Eğitimi İçin Peyzaj (WEB_14)

2.4.1.13. Piyemonte'deki Üzüm Bağları Peyzajı: Langhe-Roero ve Monferrato-İtalya

Bu manzara, beş farklı şarap üretim alanını ve hem üzüm bağlarının gelişiminde hem de İtalyan tarihinde sembolik bir isim olan Cavour Kalesi'ni kapsamaktadır.

Piedmont'un güney kesiminde, Po Nehri ile Ligurya Apeninleri arasında yer alır ve yüzyıllardır bölgeyi karakterize eden bağcılık ve şarap yapımıyla ilgili tüm teknik ve ekonomik süreçleri kapsar. Piedmont'un Etrüskler ile Keltler arasında bir iletişim ve ticaret yeri olduğu MÖ 5. yüzyıldan kalma bölgede asma poleni bulunmuştur; Etrüsk ve Kelt sözcükleri, özellikle de şarapla ilgili olanlar, yerel lehçede hâlâ bulunmaktadır.

Tablo 18. Piyemonte'deki Üzüm Bağları Peyzajı

Bulunduğu Bölge	İtalya
Kayıt Yılı	2014
Miras Kategorisi	Kültürel Miras
Miras Kriterleri	(iii) ve (v) Kriterler

Kriter (iii): Piedmont bağlarının kültürel peyzajları, uzun bir tarihten gelen ve sürekli olarak geliştirilip günümüze kadar uyarlanan bağcılık ve şarapçılık geleneklerine olağanüstü canlı tanıklık sağlamaktadır. Son derece kapsamlı bir sosyal, kırsal ve kentsel alana ve sürdürülebilir ekonomik yapılara tanıklık etmektedir. Tarihine ve profesyonel uygulamalarına tanıklık eden çok sayıda uyumlu inşa edilmiş unsuru içerirler.

Şekil 40. Piyemonte'deki Üzüm Bağları Peyzajı (WEB_15)

Şekil 41. Piyemonte'deki Üzüm Bağları Peyzajı

Kriter (v): Langhe-Roero ve Monferrato üzüm bağları, insanın doğal çevreyle etkileşiminin olağanüstü bir örneğini oluşturur. Bağcılık uzmanlığının uzun ve yavaş bir gelişiminin ardından, üzüm çeşitlerinin belirli toprak ve iklim bileşenlerine sahip arazilere mümkün olan en iyi şekilde uyarlanması gerçekleştirilmiş olup, bu başlı başına şarap yapımı uzmanlığı ile ilgilidir ve böylece uluslararası bir referans haline gelmiştir. Bağcılık arazisi aynı zamanda harika estetik nitelikleri de ifade ederek onu Avrupa üzüm bağlarının arketipine dönüştürmektedir (WEB_15).

Şekil 42. Piyemonte'deki Üzüm Bağları Peyzajı (WEB_15)

2.4.1.14.Filistin: Zeytin ve Asma Ülkesi – Güney Kudüs'ün Kültürel Peyzajı, Battir

Kudüs'ün birkaç kilometre güneybatısında, Nablus ve El Halil arasındaki Orta Dağlık Bölgede yer almaktadır. Battır tepesi manzarası, widian olarak bilinen, karakteristik taş teraslara sahip, bazıları pazar bahçesi üretimi için sulanan, diğerleri ise kuru olan ve asma ve zeytin ağaçlarıyla dikilmiş bir dizi tarım vadisinden oluşmuştur. Böyle dağlık bir bölgede teras tarımının gelişmesi, yer altı kaynaklarından beslenen sulama kanalları ağıyla desteklenmektedir.

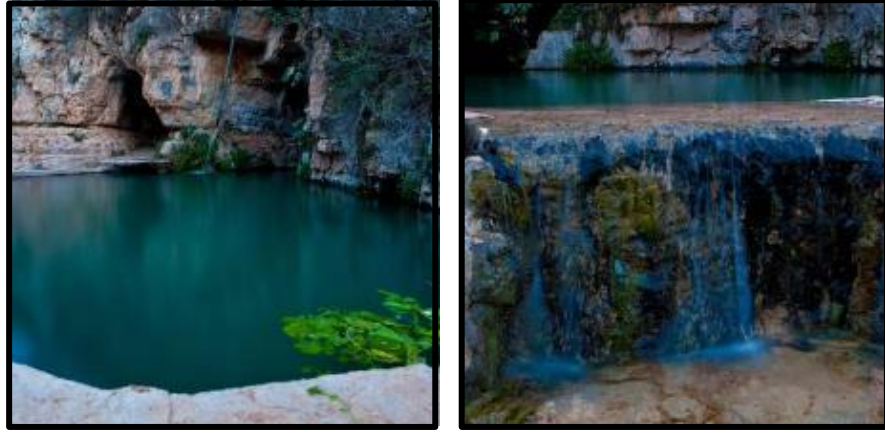
Tablo 19. Filistin: Zeytin ve Asma Ülkesi – Güney Kudüs'ün Kültürel Peyzajı

Bulunduğu Bölge	Filistin
Kayıt Yılı	2014
Miras Kategorisi	Tehlike Altındaki Miraslar (Kültürel)
Miras Kriterleri	(iv)(v) Kriterler

Kriter (iv): Kuru taş mimari, su kaynaklarının yakınındaki insan yerleşimlerinin gelişimini ve arazinin tarıma uygun hale getirilmesini gösteren bir peyzajın olağanüstü örneğini temsil etmektedir. Bu kültürel peyzajın eteklerinde gelişen ve toprakta çalışan ve hala çalışan çiftçilerin yaşadığı Battir köyü, bu sistemin sürdürülebilirliğine ve en az bir bin yıl boyunca devam ettiğini kanıtlıyor. Sulanan teraslardan oluşan geleneksel sistem, kültürel peyzajın ayrılmaz bir parçasını oluşturan bir örneğidir.

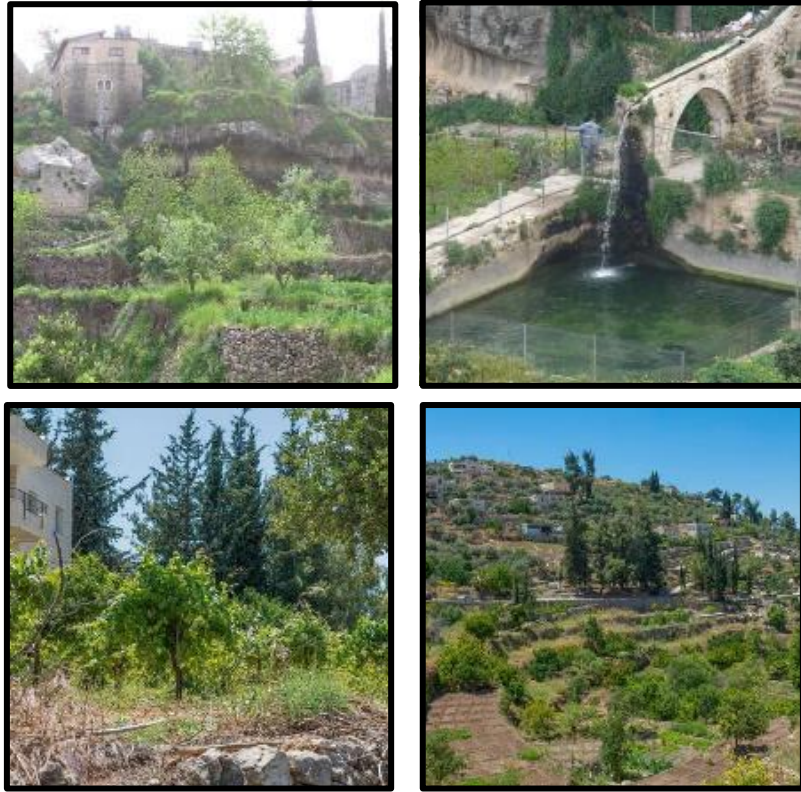

Şekil 43. Filistin: Zeytin ve Asma Ülkesi – Güney Kudüs'ün Kültürel Peyzajı (WEB_16)

Şekil 44. Filistin: Zeytin ve Asma Ülkesi – Güney Kudüs'ün Kültürel Peyzajı (WEB_16)

Kriter (v): Battır'ın stratejik konumu ve kaynakların mevcudiyeti, insanları bölgeye yerleşmeye ve dik araziye ekilebilir araziye uyarlamaya çeken iki ana faktördü. Mülkiyet, yüzyıllarca süren kültürün ve insanın çevreyle etkileşiminin temsilcisi olan geleneksel arazi kullanımının olağanüstü bir örneğidir. Bu yaşam ortamını oluşturmak için kullanılan tarım uygulamaları, insanoğlunun bildiği en eski tarım yöntemlerinden birini yansıtmakta ve yerel topluluklar için önemli bir geçim kaynağıdır (WEB_16).

Şekil 45. Filistin: Zeytin ve Asma Ülkesi – Güney Kudüs'ün Kültürel Peyzajı (WEB_16)

2.4.1.15.Pimachiowin Aki

Pimachiowin Aki (Hayat Veren Toprak) nehirler, göller, sulak alanlar ve kuzey ormanlarından oluşan bir manzaradır. Balıkçılık, avcılık ve toplayıcılıkla geçinen yerli bir halk olan Anishinaabeg'in atalarının evinin bir parçasını oluşturur. Bu, Yaratıcının armağanlarını onurlandırmayı, tüm yaşam biçimlerine saygı duymayı ve başkalarıyla uyumlu ilişkiler sürdürmeyi içeren Ji-ganawendamang Gidakiiminaan'ın ('toprağı korumak') kültürel geleneğinin istisnai bir örneğidir.

Tablo 20. Pimachiowin Aki

Bulunduğu Bölge	Kanada
Kayıt Yılı	2018
Miras Kategorisi	Karma Miras
Miras Kriterleri	(iii)(vi)(ix) Kriterler

Kriter (iii): Pimachiowin Aki, Ji-ganawendamang Gidakiiminaan'ın (Toprağı Korumak) devam eden Anishinaabe kültürel geleneğine olağanüstü bir tanıklık sağlar. Ji-ganawendamang Gidakiiminaan, Anishinaabeg ile toprak arasındaki ilişkilere rehberlik eder; Pimachiowin Aki'nin kültürel manzarasının algılandığı, anlamlandırıldığı, kullanıldığı ve nesiller boyunca sürdürüldüğü çerçevedir. Antik ve çağdaş geçim kaynakları, kutsal alanlar ve adlandırılmış yerler, araziye geniş bir şekilde dağılmış olup, çoğu Ji-ganawendamang Gidakiiminaan'ın somut yansımaları olan su yolları ile birbirine bağlanmıştır.

Şekil 46. Pimachiowin Aki (WEB_17)

Kriter (vi): Pimachiowin Aki, yaratıcı tarafından bu toprağa yerleştirildiklerini ve hayatta kalmaları için ihtiyaçları olan her şeyin verildiğini anlayan Anishinaabeg'in yaşayan geleneği ve inançlarıyla doğrudan ve somut bir şekilde ilişkilidir. Onlar toprağa bağlılar ve Ji-ganawendamang Gidakiiminaan (Toprağı Korumak) kültürel geleneklerini sürdürmek için kutsal bir sorumlulukla ona özen gösteriyorlar.

Şekil 47. Pimachiowin Aki (WEB_17)

Kriter (ix): Pimachiowin Aki, karakteristik biyolojik çeşitliliği ve ekolojik süreçleri de dahil olmak üzere Kuzey Amerika kuzey kalkanının en eksiksiz ve en büyük örneğidir. Pimachiowin Aki, karasal ve tatlı su ekosistemlerinin olağanüstü çeşitliliğini içerir ve kuzey ormanındaki temel ekolojik süreçler olan kontrol edilemeyen yangını, besin akışını, tür hareketlerini ve yırtıcı-av ilişkilerini tamamen destekler. Pimachiowin Aki'nin dikkate değer büyüklüğü, sağlamlığı ve ekosistem çeşitliliği, Orman Ren Geyiği, Moose, Kurt, Wolverine, Lake Sturgeon, Leopard Frog, Loon ve Canada Warbler gibi karakteristik kuzey türlerini destekler (WEB_17).

Şekil 48. Pimachiowin Aki (WEB_17)

2.4.2. Türkiye Örnekleri

Türkiye, UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme 'ye 14.04.1982 tarihinde 2658 sayılı Kanun ile katılmıştır. Bu karar 23.05.1982 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmış ve 14.02.1983 tarihinde Resmî Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Türkiye, Dünya Mirası Listesi'nde toplam 21 miras alanına sahiptir. Bunlardan 19'u kültürel, 2'si ise karma miras alanlarıdır. Ayrıca, Türkiye'nin Geçici Liste'de 1994 yılında sunulan ve son olarak 2023 yılında güncellenen toplam 82 mirası bulunmaktadır. Bu miras alanların 75'i kültürel, 4'ü karma ve 3'ü doğal miras alanlarıdır (Şekil 49).

◆ Kültürel ● Doğal ◆ Karışık

Şekil 49. Türkiye’de Bulunan Miras Alanları (WEB_18)

2023 yılı itibarıyla Türkiye’de 6 kültürel peyzaj alanı bulunmaktadır. Bunlar;

- Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Kaya Alanları (Karma Miras Alanı)
- Nemrut Dağı
- Hierapolis-Pamukkale (Karma Miras Alanı)
- Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu
- Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı
- Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj 'dır.

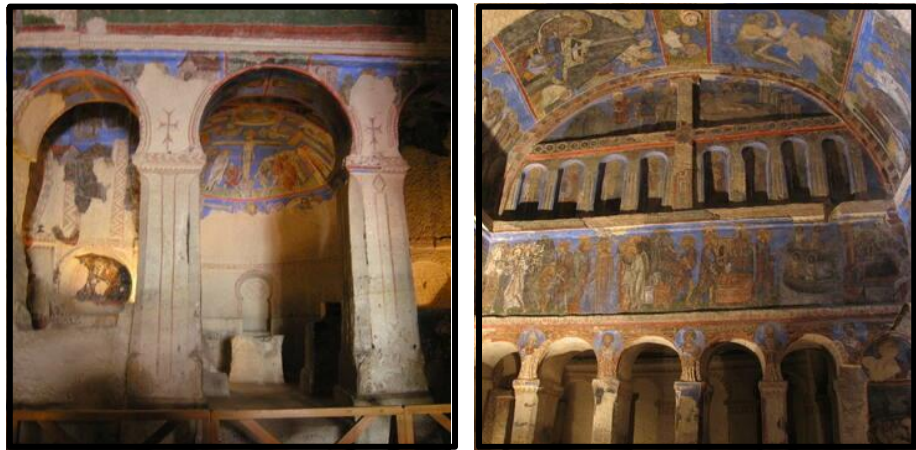
2.4.2.1. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Kaya Alanları (Karma Miras Alanı)

İç Anadolu platosunda, erozyonla yontulmuş ve “peribacaları” veya “peribacaları” olan dağ sırtları, vadiler ve zirveler dizisi oluşturan volkanik bir manzara içinde yer alan Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kaya Alanları, Ürgüp ve Avanos, Karain, Karlık, Yeşilöz, Soğanlı ve Kaymaklı ve Derinkuyu yeraltı şehirlerini kapsamaktadır. Bölge güney ve doğuda bir ucunda Erciyes Dağı (3916 m), diğer ucunda Hasan Dağ (3253 m) bulunan sönmüş yanardağ sıralarıyla sınırlanmıştır.

Tablo 21. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Kaya Alanları

Bulunduğu Bölge	Türkiye
Kayıt Yılı	1985
Miras Kategorisi	Karma Miras
Miras Kriterleri	(i)(iii)(v)(vii) Kriterler

Kriter (i): Nitelikleri ve yoğunlukları nedeniyle Kapadokya'nın rupestrel kutsal alanları, ikonoklastik sonrası Bizans sanatı dönemine tanıklıklar sunan eşsiz bir sanatsal başarı oluşturmaktadır.

Şekil 50. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Kaya Alanları (WEB_19)

Kriter (iii): Rupestrel konutlar, köyler, manastırlar ve kiliseler, 4. yüzyıldan Selçuklu Türklerinin gelişine (1071) kadar Bizans İmparatorluğu'nun bir eyaletinin fosilleşmiş

görüntüsünü barındırmaktadır. Dolayısıyla yok olup giden bir medeniyetin temel kalıntılarını bulundurmaktadır.

Şekil 51. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Kaya Alanları (WEB_19)

Kriter (v): Kapadokya, doğal erozyon ve son zamanlarda turizmin etkileri altında savunmasız hale gelen geleneksel insan yerleşimlerinin göze çarpan bir örneğidir.

Şekil 52. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Kaya Alanları (WEB_19)

Kriter (vii): Göreme Vadisi ve çevresi, erozyon kuvvetlerini dramatik bir şekilde sergileyen muhteşem bir manzarada, muhteşem güzelliğe sahip ve bölgenin kültürel unsurlarıyla etkileşim içinde olan kapüşonlu yer şekilleri ve diğer erozyon özelliklerinin dünya çapında bilinen ve erişilebilir bir sergisini sağlamaktadır (WEB_19).

Şekil 53. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Kaya Alanları (WEB_19)

2.4.2.2. Nemrut Dağı

Suriye ve Fırat Nehri'nin kuzeyinde İskender'in imparatorluğunun dağılmasından sonra kurulan Kommagene krallığında hüküm süren I. Antiochus'un (M.Ö. 69-34) mozolesi, Helenistik dönemin en etkili yapılarından biridir. Panteonunun senkretizmi ve krallarının soyunun, Yunan ve Pers olmak üzere iki efsane dizisine kadar izlenebilmesi, bu krallığın kültürünün ikili kökeninin kanıtıdır. Çapı 145 m olan, 50 m yüksekliğindeki moloz taşlardan oluşan mezar höyüğünün üç tarafı doğu, batı ve kuzey yönlerinde teraslarla çevrilidir.

Tablo 22. Nemrut Dağ

Bulunduğu Bölge	Türkiye
Kayıt Yılı	1987
Miras Kategorisi	Kültürel Miras
Miras Kriterleri	(i)(iii)(iv) Kriterler

Kriter (i): Kommageneli I. Antiochos'un mezarı eşsiz bir sanatsal başarı örneğidir. Nemrut Dağı doğal alanının çevre düzenlemesi Helenistik dönemin en devasa girişimlerinden biridir (kullanılan taş bloklardan bazılarının ağırlığı dokuz tona kadar ulaşmaktadır).

Şekil 54. Nemrut Dağ (WEB_20)

Kriter (iii): Nemrut Dağı'ndaki mezar veya Hierotheseion'u, Kommagene Krallığı uygarlığının benzersiz bir tanığıdır. Antiochos I, bu anıtta babası Mithridates tarafından Darius'un, annesi Laodike tarafından da İskender'in soyundan gelen biri olarak tasvir edilmektedir. Bu yarı efsanevi soy, Doğu ve Batı'nın güçlerinden bağımsız kalmayı hedefleyen bir hanedanın tutkusunu yansıtmaktadır.

Şekil 55. Nemrut Dağ (WEB_20)

Kriter (iv): Nemrut Dağı'ndaki tümülüs, Karakuş ve Eski Kâhta'daki mezarlardan çok daha farklı bir panteonun liberal senkretizmini göstermektedir. Zeus'un Oromasdes (İran tanrısı Ahuramazda) ve Herakles'in Artagnes (İran tanrısı Verathragna) ile benzeştirilmesi, sanatsal eşdeğerini heykellerde ve kabartmalarda Yunan, Pers ve Anadolu estetiğinin samimi bir karışımında bulur (WEB_20).

Şekil 56. Nemrut Dağ (WEB_20)

2.4.2.3. Hierapolis-Pamukkale

Ovaya hâkim yaklaşık 200 m yüksekliğindeki bir falezdeki kaynaklardan çıkan kalsit yüklü sular, Pamukkale'de (Pamuklu Saray) mineral ormanları, taşlaşmış şelaleler ve bir dizi teraslı havzadan oluşan bir peyzaj alanı sunmaktadır.

Tablo 23. Hierapolis-Pamukkale

Bulunduğu Bölge	Türkiye
Kayıt Yılı	1988
Miras Kategorisi	Karma Miras
Miras Kriterleri	(iii)(iv)(vii) Kriterler

Kriter (iii): Hierapolis, olağanüstü bir doğal alan üzerine kurulmuş Greko-Romen termal tesislerinin istisnai bir örneğidir. Sıcak havuzlar ve yüzme havuzları da dahil olmak üzere çeşitli termal tesislerde suların tedavi edici özelliklerinden yararlanılmıştır. Hidroterapiye

yerel kltlerle bağlantılı olarak gelişen dini uygulamalar da kullanılmıştır. Apollon Tapınağı, zararlı buharların kaçtığı jeolojik bir fay üzerine inşa edilmiştir. 2 kilometreden uzun bir alana yayılan nekropol, Greko-Romen döneminin cenaze törenlerinin geniş bir panoramasını sunmaktadır.

Şekil 57. Hierapolis-Pamukkale (WEB_21)

Kriter (iv): Hierapolis'in 4. ve 6. yüzyıllar arasında inşa edilen Hıristiyan anıtları, katedrali, vaftizhanesi ve kiliseleriyle Erken Hıristiyan mimari grubunun seçkin bir örneğini oluşturmaktadır. Kentin kuzeybatı duvarının dışında yer alan en önemli anıt Aziz Philip Şehitliği'dir. Merkezi sekizgenden yayılan şapeller, çokgen salonlar ve üçgen odalar bir araya gelerek revaklarla çevrelenmiş dikdörtgen hücrelerle çevrelenmiş kare bir yapıda doruğa ulaşılmaktadır.

Şekil 58. Hierapolis-Pamukkale (WEB_21)

Kriter (vii): Ovaya bakan yaklaşık 200 metre yükseklikteki bir falezden çıkan kaplıcalardan çıkan kalsit yüklü sular, Pamukkale'de görsel olarak büyüleyici bir manzara oluşturmıştır. Bu mineralli sular, bazılarının yüksekliği bir metreden kısa, bazılarının

yüksekliği ise altı metreye kadar ulaşan bir dizi taşlaşmış şelale, sarkıt ve basamaklı teraslı havuzlar oluşturmuştur (WEB_21).

Şekil 59. Hierapolis-Pamukkale (WEB_21)

2.4.2.4. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu

Bu alanda, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu sırasında gelişen kentsel ve kırsal sistemlerin oluşumunu görmek mümkündür. Burada, yeni bir sermayenin sosyal ve ekonomik organizasyonunu yansıtan bir sivil merkez bulunmaktadır.

Ticari alanlar, camiler, dini okullar, hamamlar ve yoksullar için hizmet veren külliye (dini kurumlar) gibi temel işlevleri içinde barındıran bir yapılanma mevcuttur. Ayrıca, Osmanlı hanedanının kurucusu Orhan Gazi'nin türbesi de bu alanda bulunmaktadır. Bursa'nın tarihi merkezinin dışında, bu sisteme kırsal destek sağlayan tek köy olarak Cumalıkızık köyü öne çıkmaktadır.. Alan vakıf sistemi ve mimari stilistik gelenekleri ile külliyele şekillenen ilk kent olmaktadır.

Tablo 24. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu

Bulunduğu Bölge	Türkiye
Kayıt Yılı	2014
Miras Kategorisi	Kültürel Miras
Miras Kriterleri	(i)(ii)(iv)(vi) Kriterler

Kriter (i): Bursa, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti olarak, dönemin padişahları tarafından çok özenli bir kentsel planlama süreci ile inşa edilmiştir. Ticari faaliyetleri desteklemek için Ahi kardeşlik teşkilatları ve kamu vakıf sistemleri kullanılarak kurulan külliye, mahallelerin gelişiminden önce tüm kamu altyapı hizmetlerini sağlamıştır. Bu sistem, hızla büyüyen bir başkent kurulumunu kolaylaştırmış ve Osmanlı şehirlerinin gelişiminde bir referans olmuştur.

Kriter (ii): Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti olan Bursa, daha sonraki Osmanlı şehirlerinin gelişimi için bir referans olması açısından kilit öneme sahiptir. Erken dönem Osmanlı padişahları tarafından uygulamaya konan yeni kentsel gelişim yaklaşımı, surlarla çevrili mevcut şehir merkezinin dışında kamu altyapı komplekslerinin inşasına dayanıyordu ve kentsel olmayan nüfus için daha sonra referans olarak alınan model Osmanlı şehri haline gelen yeni bir kasaba yaratıyordu. Yeni başkent, sosyal, dini ve ticari işlevleriyle, Orta Asya'dan Batı'ya uzun yıllar süren göç sırasında toplumun değerlerini ve komşularından benimsediği değerleri yansıtmaktadır. Bizans, Selçuklu, Arap ve Fars mimarisi öğeleri, Osmanlı şehirlerinin karakteristik bir özelliği haline gelmiştir.

Şekil 60. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu (WEB_22)

Şekil 61. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu (WEB_22)

Kriter (iv): Bursa ve Cumalıkızık, Anadolu'dan Yemen'e kadar uzanan, Avrupa ve Kuzey Afrika'nın bir kısmını kapsayan ve “Bursa tarzı” olarak adlandırılan benzersiz bir mimari plan geliştiren bir imparatorluğun hükümdarları olan Osmanlı padişahlarının ilk başkentini göstermektedir. “ters T planı”. İlk aşamada ters T planlı, misafir odalı camiler, daha sonraki aşamalarda külliyelede ayrı binalar olarak inşa edilen imaret, medrese gibi bağımsız binaların işlevlerini de karşılayabilmiştir.

Şekil 62. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu (WEB_22)

Külliyele toplumun ihtiyaçlarını karşılayan ve yaşamı kolaylaştıran sosyal birimler olarak bu plan tipinin çok işlevli yapısını örnek alarak kenti şekillendirmiştir. Bir başka deyişle, çok işlevli ters T plan, Bursa'nın şehircilik sistemini benzersiz bir şekilde ortaya koyan müstesna bir yapı tipidir. Bu külliyele, bireysel yapılarıyla bu sistemin kentsel çekirdeğini oluşturmakta ve karakteristik olarak Bursa'nın kentsel peyzajını şekillendirmektedir. Bursa'daki tek tek mimari bileşenler, mimari tipin seçkin örnekleri olarak değerlendirilebilirken, bu bileşenlerin oluşturduğu topluluklar (hanlar, bedesten, camiler, medreseler, türbeler, hamamlar ve evler) aracılığıyla bu kriter karşılanmaktadır.

Kriter (vi): Bursa, erken Osmanlı dönemine ait önemli tarihi olaylar, mitler, fikirler ve geleneklerle doğrudan ilişkilidir. Erken Osmanlı padişahlarının mezarlarının ve Orhan Gazi Külliyesi'nin inşaatında çalışan ünlü Hacivat ve Karagöz karakterlerinin varlığıyla yaratılan şehrin mistik imajı, erken Osmanlı yaşamıyla yakın çağrışımları koruyor. Daha sonra İslam dünyasının liderleri olan birçok padişah ve saray mensubu, İstanbul'un fethinden sonra bile Osmanlı İmparatorluğu'nun manevi başkenti olarak Bursa'nın önemini fark etmiş ve yer olarak Bursa'yı seçerek atalarına ve şehre olan bağlılıklarını göstermişlerdir (WEB_22).

Şekil 63. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu (WEB_22)

2.4.2.5. Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı

Alan Türkiye'nin Ege bölgesindeki Bakırçay Ovası'nın oldukça üzerinde yükselir. Bergama Akropolü, antik dünyada önemli bir eğitim merkezi olan Helenistik Attalid hanedanının başkentiydi. Geniş bir sur duvarı ile çevrelenen eğimli arazide anıtsal tapınaklar, tiyatrolar, stoa veya revaklar, spor salonu, sunak ve kütüphane yer alıyordu. Kayaya oyulmuş Kybele Kutsal Alanı kuzeybatıda, akropolle görsel olarak bağlantılı başka bir tepe üzerinde yer almaktadır. Daha sonra şehir, Asklepion şifa merkeziyle tanınan Roma'nın Asya eyaletinin başkenti olmuştur. Akropol, alçak yamaçlarda modern Bergama kenti ve çevresinde mezar höyükleri ve Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorluklarının kalıntılarını içeren bir manzarayı taçlandırmaktadır.

Tablo 25. Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı

Bulunduğu Bölge	Türkiye
Kayıt Yılı	2014
Miras Kategorisi	Kültürel Miras
Miras Kriterleri	(i)(ii)(iii)(iv)(vi) Kriterler

Kriter (i): Bergama'nın Kale Tepesi'nin zirvesindeki yamaçlara inşa edilmesi, insan yapımı teraslar ve çevredeki düzlüğe hâkim büyük anıtlarla topoğrafyadan yararlanılması, Helenistik ve Roma kentsel planlama ve tasarımının bir şaheseridir. Akropol, Bergama'nın tacı olarak kalırken, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde kent alçak yamaçlarda gelişerek manzara üzerindeki hâkimiyetini genişlettir.

Şekil 64. Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı (WEB_23)

Kriter (ii): Bergama'nın kentsel planlama, mimari ve mühendislik çalışmaları Anadolu'nun birikimli birikiminden beslenen bir sentezi yansıtmaktadır. Kapıkaya'daki Kybele Kutsal Alanı, yerel Anadolu kökenli kökleriyle, zaman içinde sürekli kullanımı, kültür sentezini ve insani değerlerin alışverişini temsil ediyor. Bir Mısır tanrısına adanmış bir Roma tapınağı olan Serapeum, tıpkı Attalidler'in kolaylaştırdığı Kybele göktaşının Roma'ya taşınmasında olduğu gibi, insani değerlerin alışverişini sergiliyor.

Şekil 65. Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı (WEB_23)

Kriter (iii): 'Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı' Helenistik kent ve peyzaj planlamasına benzersiz ve istisnai bir tanıklık taşır. Asklepion, Serapis Tapınağı ve Kutsal Alanı, Kapıkaya'daki Kybele Kutsal Alanı ve Tümülüsler gibi mimari eserler dönemlerine, kültürlerine ve uygarlıklarına dair olağanüstü tanıklıklardır.

Şekil 66. Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı (WEB_23)

Kriter (iv): Bergama Akropolü, kentsel planlaması ve mimari kalıntılarıyla Helenistik Dönem'in seçkin bir topluluğudur. Serapis Tapınağı ve Kutsal Alanı, Asklepion, su temin sistemi ve amfiteyatrosu bir araya gelerek Anadolu'daki Roma dönemini tarihin önemli bir aşaması olarak göstermektedir. 'Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı', insan varoluşunun önemli aşamalarını gösteren olağanüstü bir tarihi kentsel peyzajdır.

Şekil 67. Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı (WEB_23)

Kriter (vi): Bergama sanat, mimarlık, planlama, din ve bilimle ilgili önemli kişilerle, okullarla, fikir ve geleneklerle ilişkilidir. Bergama heykeltıraşlık okulu 'Pergamon stili'ne katkıda bulunmuştur. Kybele Kültü Anadolu'da süregelen bir geleneği ve inancı temsil etmektedir. Bunun üzerine Romalıların Anadolu'ya yerleşmeleri, Bergama Kralı Attalid Kralı tarafından Kybele kült putunun Roma'ya nakledilmesi ve M.Ö. imparatorluk. İlk olarak Roma döneminde tapınak olarak inşa edilen, geç Roma ve Bizans dönemlerinde kiliseye dönüştürülerek kullanılan, kubbeli bir kısmı ise sinagog olarak kullanılan ve daha sonra da devam eden Serapis Tapınağı'nın dini kullanımı sürekli olarak devam etmektedir. 13. yüzyıldan itibaren cami olarak kullanılmaya başlanması, belirli bir mekânda dini amaçlı kullanımın devamlılığının bir örneğidir. Hekim, cerrah ve filozof Galen Bergama'da eğitim almış ve eserleri buradan yayılmıştır. Son olarak Bergama'ya özgü bir Parşömen üretim geleneği bulunmaktadır (WEB_23).

2.4.2.6.Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı

Bereketli Hilal olarak adlandırılan Yukarı Dicle Nehri Havzası'nın bir yamacında yer alan müstahkem şehir Diyarbakır ve çevresindeki manzara, Helenistik dönemden bu yana, Roma, Sasani, Bizans, İslam ve Bizans dönemlerinden bu yana önemli bir merkez olmuştur. Osmanlı zamanından günümüze. Alan, İçkale olarak bilinen ve Amida Höyüğü'nün de dâhil olduğu İç Kale'yi ve çok sayıda kulesi, kapısı, payandası ve 63 yazıtıyla Diyarbakır'ın 5,8 kilometre uzunluğundaki surlarını kapsamaktadır.

Tablo 26. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı Özellikleri

Bulunduğu Bölge	Türkiye
Kayıt Yılı	2015
Miras Kategorisi	Kültürel Miras
Miras Kriterleri	(iv) Kriter

Kriter (iv): Nadir ve etkileyici Diyarbakır Kalesi ve ona bağlı Hevsel Bahçeleri, geniş yığma surları ve kapıları (birçok onarım ve ekleme dâhil), kitabeleri ile Roma döneminden günümüze kadar bu bölgedeki birçok önemli tarihi dönemi göstermektedir.

Şekil 68. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (WEB_24)

Şekil 69. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (WEB_24)

İncelenen örneklere ilişkin tez kapsamında sunulan tüm bilgiler ve görseller, doğrudan Dünya Mirası Merkezi'nin web sayfasında (<https://whc.unesco.org/en/list/>) sunulan açıklama ve raporlardan derlenmiştir.

2.5.Genel Değerlendirme

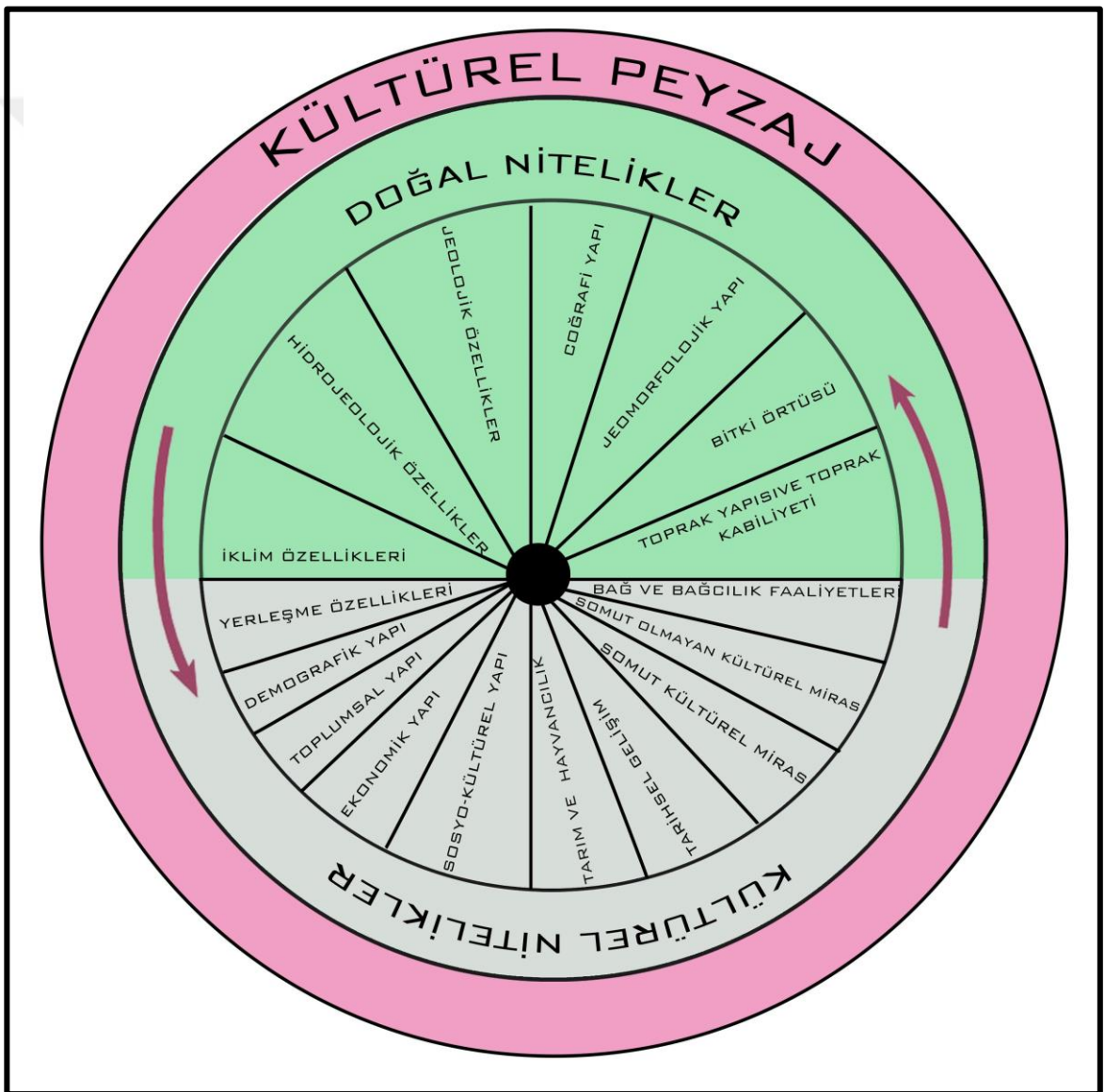
Kültürel peyzaja ilişkin literatür çalışması kapsamında, kültürel peyzaj kavramı tanımlamaları, tarihsel gelişimi, kültürel peyzaj alanlarına yönelik farklı kuruluşların yapmış olduğu sınıflandırmalar, kültürel peyzaj sınıflandırma kriterleri ve kültürel peyzaj örnekleri incelenmiştir. Kültürel peyzaj kavramı zaman içerisinde doğal niteliklerin ve insan faaliyetlerinin şekillendirdiği ve doğa-insan etkileşimi sonucu ortaya çıkan alanları simgelemektedir. Kültürel peyzaj kavramının zamansal bağlam ile birlikte birçok unsuru içinde barındırması çok katmanlı bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Kültürel peyzaj alanlarının anlaşılması ve incelenmesi için literatür çalışması sonucunda ortaya konulan verilerle kültürel peyzajın oluşum süreçlerinde, doğal ve kültürel niteliklerin belirleyici bir unsur olduğu saptanmıştır.

Kültürel peyzaj oluşumu değerlendirildiğinde, bu oluşumun farklı niteliklere sahip olduğu ve çok katmanlı bir niteliğe sahip olduğunu görülmektedir. Kültürel peyzajların karmaşık yapısının daha iyi anlaşılabilmesi için bütüncül yaklaşımlar geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Literatür taramasının sonucunda, kültürel peyzajların anlaşılabilmesi adına peyzaj alanlarının görünümü, kültürel ve doğal süreçleri ile fiziksel özelliklerini tanımlamak amacıyla çeşitli sınıflandırma sistemleri ve terimlerin kullanıldığı görülmüştür.

Tez kapsamında, kültürel peyzajların saptanması amacıyla doğal ve kültürel unsurlar olarak iki ana kategoride incelenebileceği görülmektedir. Doğal nitelikler başlığı altında alanın doğal yapısı, fiziksel süreçleri, coğrafyası gibi birçok unsurun ele alınması kültürel peyzajların tespiti ve tescilinde kriter olarak yer almaktadır. Kültürel nitelikler başlığında ise, alanın somut ve somut olmayan mirasının, kültürel birikiminin ve tarihi katmanlaşmanın alanda yansımaları ve aynı zamanda kültürel peyzajı yönlendiren, etkileyen unsurlar olarak tespit edilmesi kültürel peyzaj kriterleri arasındadır. Bu iki ana kategoriyi oluşturan unsurlar detaylı başlıklar altında Şekil 70’te sunulmuştur.

Kültürel peyzaj alanları nitelikleri yönünden farklılıklar göstermektedir. Bu alanlar iki farklı kategoride sınıflandırılmasına rağmen, kültürel peyzajların oluşumunda sağladıkları etki ve katkı açısından tam bir etkileşimi ifade etmektedir. Şekil 70’teki şemada bu iki kategoriyi oluşturan elementler arasındaki etkileşimi de ifade edilmektedir.

2. Bölüm sonunda elde edilen verilerin ve kültürel peyzaj oluşum unsurlarının ortaya konulması, tezin 3. Bölümde Kapadokya'nın bir kültürel peyzaj olarak incelenmesi için izlenecek analiz ve değerlendirilme yönteminin oluşturulabilmesini sağlamıştır. Şekil 70'te iki kategoride yer alan unsurlar, Kapadokya'nın kendine özgü yapısına bağlı olarak ayrıntılı olarak kategorize edilmiş ve böylece doğal ve kültürel faktörlerin etkileşimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma kurgusu ortaya konmuştur (Şekil 71).

Şekil 70. Kültürel Peyzaj Alanları Değerlendirme Unsurları

3. BÖLÜM

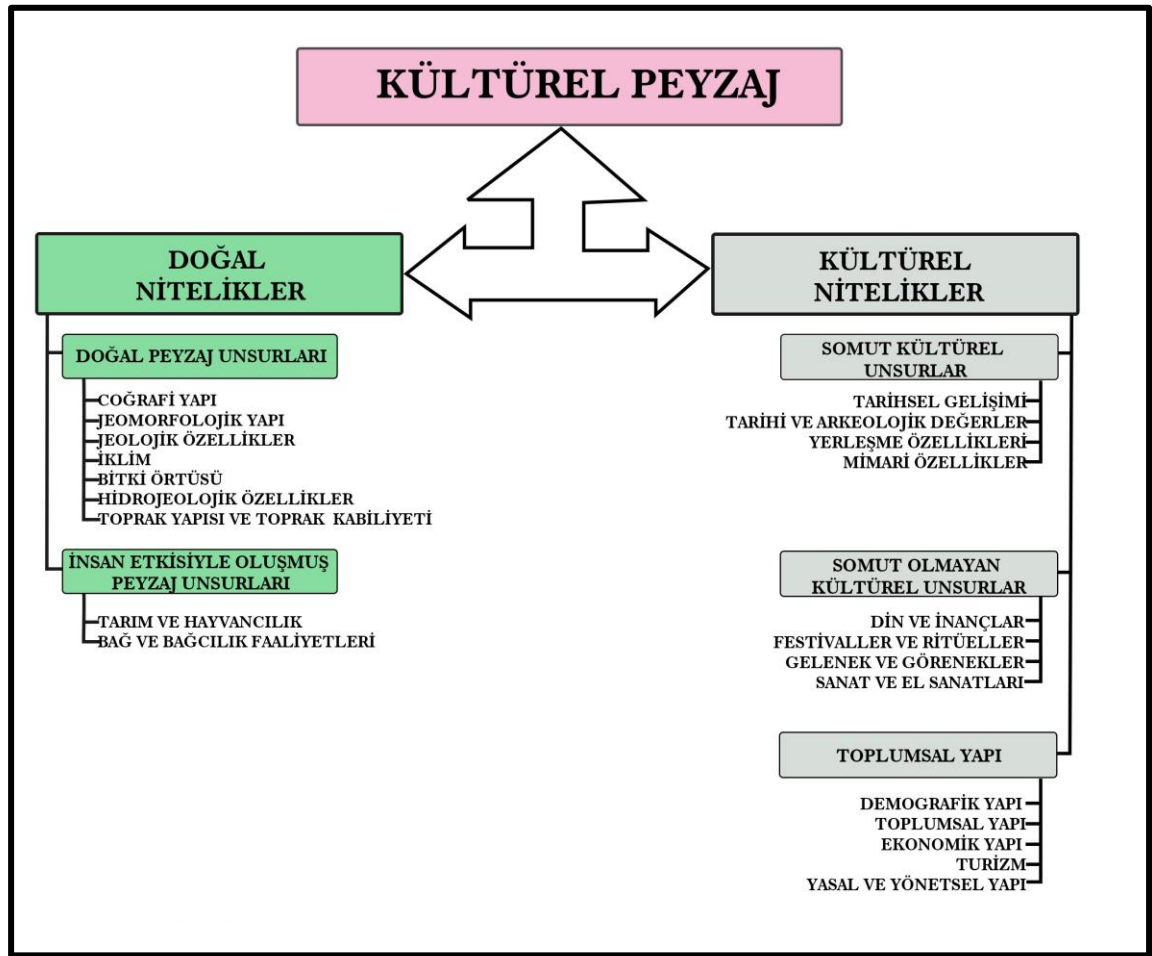
KAPADOKYA BÖLGESİ

Kapadokya bölgesi, doğal ve kültürel nitelikleri günümüze kadar özgün bir şekilde barındırması ve kendine özgü yapısı ile plana çıkan bir bölge olmuştur.

Bu araştırma sonuçlarına bağlı olarak Kapadokya bölgesi sınırları içerisinde yapılacak alan çalışmasının sınırlarının belirlenmesinde; Kapadokya bölgesinin coğrafi yapısı, tarihi katmanlaşmanın yoğunlaşma alanı , doğal ve kültürel miras alanları, topografik eşikler, bağcılık faaliyetleri, yerleşme dokusu ve sistemi etkili olmuştur. 3.bölüm kapsamında, Kapadokya bölgesi sınırları içinde yer alan Kapadokya Alan Başkanlığı sınırına yönelik çalışmalar yer almaktadır. Bu sınır içinde Şekil 70’te ortaya konulan kültürel peyzaj kriterlerine bağlı kalınarak alan, doğal nitelikler ve kültürel nitelikler başlıkları altında Kapadokya bölgesi özelinde alanın karakteristik ve özgü niteliklerini ortaya koyan, kültürel peyzaja katkılarını ve kültürel peyzaj niteliği kazandıran özelliklere göre araştırma başlıkları oluşturulmuştur (Şekil 71).

Araştırma kapsamında, değerlendirme kurgusu oluşturulurken farklı uluslararası kurumlar tarafından yapılan kültürel peyzaj tanımları ve kültürel peyzaj değerlendirme kriterlerinde yer verilen UNESCO, Salman, Madran ve Uysal tarafından belirlenen kültürel peyzaj kriterleri araştırma kurgusunu şekillendirmiştir. Doğal nitelikler ve kültürel nitelikler araştırma kurgusuna ve toplanılan verilere göre alt başlıklara ayrılmıştır.

Bu alt başlıklarda doğal nitelikler, doğal peyzaj unsurları ve insan etkisiyle oluşmuş peyzaj unsurları olarak; kültürel nitelikler ise somut kültürel miras, somut olmayan kültürel miras ve toplumsal yapı başlıklarına ayrılmıştır. Alan analizleri kısmında bu başlıklara bağlı olarak değerlendirmeler yapılmıştır (Şekil 71).

Şekil 71. Kültürel Peyzaj Nitelikleri Değerlendirme Kurgusu

3.1. Doğal Nitelikler

3.1.1. Doğal Peyzaj Unsurları

3.1.1.1. Kapadokya Bölgesi'nin Konumu ve Sınırları

Kapadokya bölgesi, Türkiye'nin orta kesiminde, Nevşehir, Kayseri, Niğde, Aksaray ve Kırşehir illerini kapsayan bir bölgedir. Kapadokya'nın kuzeyinde Kızılırmak Nehri, güneyinde Toros Dağları, doğusunda Melendiz ve Hasan Dağları, batısında ise Erciyes Dağı yer almaktadır.

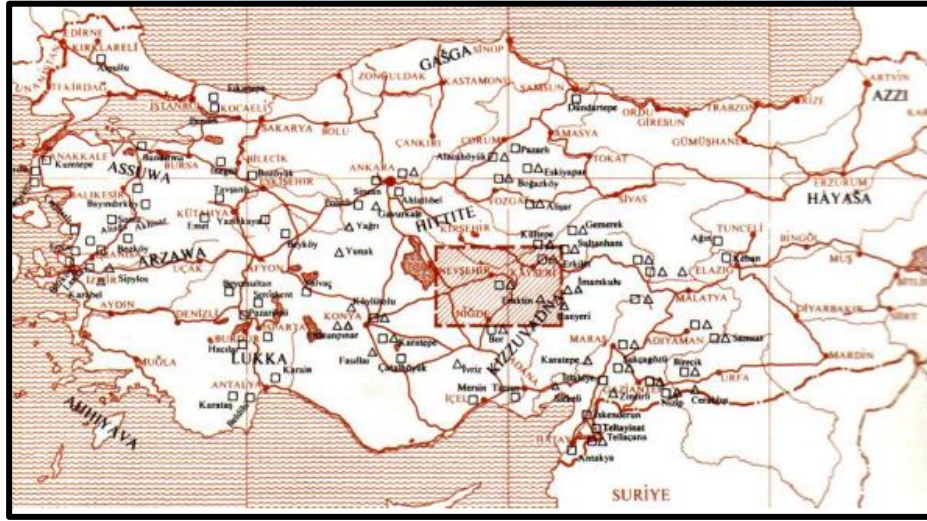
Bölge, kendine özgü coğrafi özellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Erciyes Dağı'nın volkanik özellikleri nedeniyle aktif olduğu zamanlarda büyük bir coğrafyayı kaplayan püskürtme alanına sahip olmasından ötürü Kapadokya bölgesi coğrafyasında bundan

kaynaklı doğal oluşumlara yaygın olarak rastlanılmaktadır. Kapadokya bölgesi coğrafi özelliklerinin geniş bir alana yayılmış olması ve yıllar içerisinde alanda kültürel çeşitliliğin birçok örneğine rastlanması alanın sınırlarının tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Kapadokya bölgesinin tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olması ve bölgenin kendine özgü karakteristik özelliklere sahip olması sınırlarının tam olarak tanımlanamamasına neden olmuştur. Alanın en belirgin özelliği, lavtuf ve bazalt taşlarının rüzgâr ve yağmurun etkisiyle oluşturduğu peri bacalarıdır. Bunların yanı sıra diğer önemli özellikleri arasında yer altı şehirleri, tarihi yerleşmeler, kiliseler, doğal mağaralar ve kaya oyma yapılar yer almaktadır. Kapadokya bölgesinde tarih boyunca yaşamış medeniyetlerin izleri korunarak bunların kullanmış ve üretmiş oldukları doğal ve kültürel miras alanları günümüze kadar gelmiştir. Kapadokya bölgesi 'nin sınırlarının ve yayılma alanının çok geniş olması nedeniyle Kapadokya bölgesinin sınırları konusunda çeşitli tanımlamalar söz konusu olmuştur.

Strabon'un (M.Ö. 63- M.S. 24), "Geographika" (1469) adlı eserinde kuzey de bulunan Kızılırmak'ın güney ucu ve Pontus, güneyde ise Kilikya Torosları, doğuda Armenia, batıda Frigya ve Lykaonia olarak tariflenmektedir. Bölgenin kuzeyden güneye genişliği 334 km, doğu batı genişliği 554 km'ye kadar uzanmaktadır (Strabon, 1961). Bu tanımda Kapadokya bölgesi sınırının doğal eşikler kullanılarak büyük bir coğrafyayı kapsayan bir alan olduğu belirtilmektedir.

1951 yılında Günaltay tarafından yapılan çalışmada, Kapadokya bölgesi sınırları kesin olarak belirlenememekte olduğu geniş bir sınır olarak batıda Kızılırmak Nehri, doğuda Fırat Nehri, güneyde Toros Dağları ve kuzeyde Karadeniz'le bölgesi olarak tanımlanmıştır (Günaltay, 1951).

Andalfato ve Zucchi ise Kapadokya coğrafyasını, coğrafi sınırları kesin olmamakla birlikte Toros Dağları, Fırat Nehri ve Tuz Gölü doğal sınırlarını oluşturmaktadır. Bölgenin siyasi sınırları zaman içinde birkaç kez değişmiş fakat bölgenin temel çekirdeği her zaman aynı kalmıştır. Bu çekirdek alan, güneyde volkanik Erciyes Dağı ve Hasan Dağı, kuzeyde Kızılırmak Nehri'nin orta bölümündeki derin vadiler ve batıda Tuz Gölü çöküntüsü ile sınırlanmıştır olarak tanımlamıştır (Şekil 72) (Andalfato ve Zucchi, 1971).

Şekil 72. Kapadokya'nın Türkiye İçindeki Coğrafi Konumu (Andalfato ve Zucchi, 1971)

Umar'a (1993) göre, Kapadokya bölgesinin adı, Kızılırmak'ın Delice kolunun eski adı olan 'Kappadoks'tan gelmektedir. Roma İmparatoru Augustus zamanında Antik Dönem yazarlarından Strabon Kapadokya bölgesi 'nin sınırlarını; güneyde Toros Dağları, batıda Aksaray, doğuda Malatya ve kuzeyde Doğu Karadeniz kıyılarına kadar uzanan geniş bir bölge olarak belirtmektedir (Şekil 73). Strabon döneminde bağımsız olan Kapadokya Krallığı on bölgeyi kapsamaktadır. Bu dönemin en önemli üç kenti ise Mazuka (Kayseri), Tyana (Kemerhisar) ve Arkhelais (Aksaray)'dır (Gülçur, 1994).

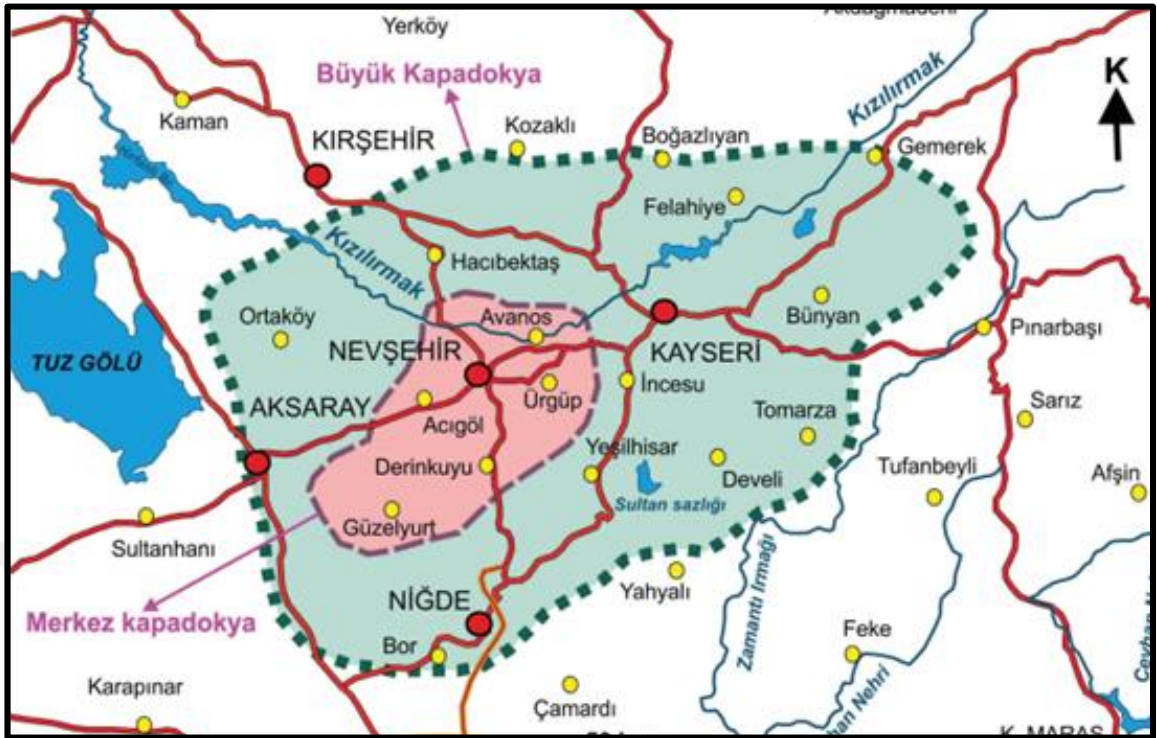
Şekil 73. İlk Çağlarda Kapadokya'nın Konumunu Gösteren Harita (Umar 1998)

Kapadokya olarak adlandırılan bölgenin sınırları, tarihsel süreç içerisinde değişiklik göstermekle birlikte, bölgenin jeolojik yapısı ve yöresel mimari özellikleri dikkate alındığında; kuzeyde Kızılırmak, batıda Aksaray ve Tuz Gölü çöküntüsü, güneyde Niğde ili ve Hasan Dağı, doğuda ise Erciyes Dağı'ndan itibaren İncesu ve Yeşilhisar yerleşimlerini içeren alan olarak tanımlanabilir (Tuncer, 2014).

Kapadokya bölgesinin coğrafi ve fiziksel özellikleri, Erciyes Dağının volkanik etkileri ile mekânsal olarak karakteristik bir yayılım alanı ortaya koymaktadır. Kapadokya'nın karakteristik unsurları olan peribacaları, bağlar, vadiler ve vadi yerleşmeleri, kırsal ya da küçük ölçekli kentsel yerleşmeler vd.'nin mekânsal dağılımında ise mekânsal olarak bir yoğunlaşma ve bütünleşme ortaya çıkarmaktadır. Bu yoğunlaşma ve bütünleşmenin olduğu kesim literatürde “merkezi” ya da “çekirdek” Kapadokya olarak tanımlanmaktadır (Eravşar,1996; Gülyaz, 2006; Türkben, Gül ve Uzar, 2012; Özkan, 2011; Ekici, 2011).

Nevşehir ili sınırlarında kalan Merkezi veya Çekirdek Kapadokya alanı koruma yapısı ve idari durumu farklılaşmaktadır. Kapadokya bölgesi sınırları itibariyle geniş bir alanı kapsamaya bağlı olarak net bir sınır çizilmeyen bir bölgedir. Birçok farklı değişkene göre coğrafi, ekonomik, mekânsal özellikler, kültürel özellikler ve doğal alanlara göre sınırları farklılaşabilmektedir. Bu farklılaşma ve geniş yayılım alanı değerlendirildiğinde çekirdek Kapadokya alanı coğrafi ve mekânsal olarak belirgin özellikler ortaya koymaktadır.

Tez çalışması kapsamında sunulan araştırmalarda da ortaya konulduğu üzere, Kapadokya'nın idari yapısına da yansıyan bu bütünlük, Alan Başkanlığı'nın yönetim sınırını da oluşturmuştur. Buna dayanarak, tez kapsamında Kapadokya bölgesi kültürel peyzajını bütünlük içerisinde incelenmesi için bahsi geçen yoğunlaşmaya ve bütünlüğe sahip olan Kapadokya Alan Başkanlığı yönetim alanı sınırı, çalışma alanı olarak seçilmiştir. Bu alan somut ve somut olmayan kültürel miras öğelerini yoğun olarak barındırmaktadır (Şekil 74)(Kazancı ve Suludere, 2020).

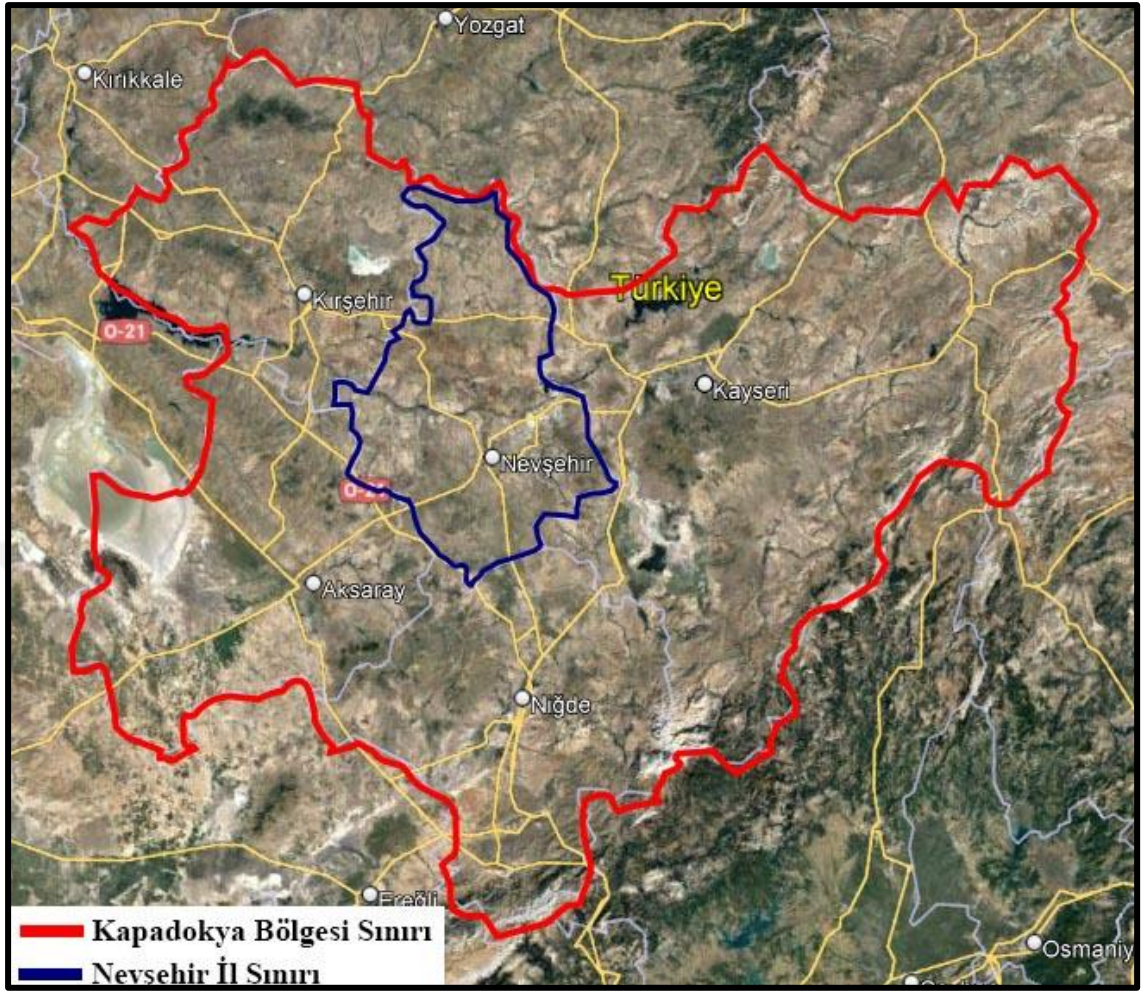

Şekil 74. Büyük Kapadokya ve Merkez Kapadokya bölgelerinin alanları (Kazancı ve Suludere, 2020)

Kapadokya bölgesini oluşturan coğrafi, doğal ve kültürel nitelikler dikkate alındığında bunların mekandaki yayılma alanlarının beş ilin sınırları içine kadar genişlediği görülmektedir. Bu sınır Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Niğde ve Aksaray il sınırlarını kapsamaktadır (Şekil 75). Kayseri ili büyükşehir belediyesi yönetimine sahiptir. Diğer iller belediye, il özel idaresi ve köy idaresi yapısı içerisinde.

Tablo 27. Kapadokya Bölgesi Nüfus Verileri

İller	Nüfus Kişi)
Kayseri	1.445.683 kişi
Kırşehir	247.179 kişi
Nevşehir	315.994 kişi
Aksaray	438.504 kişi
Niğde	377.080 kişi
Toplam Nüfus	2.824.440 kişidir.

Şekil 75. Kapadokya Bölgesi Sınırı ve Nevşehir İl Sınırı

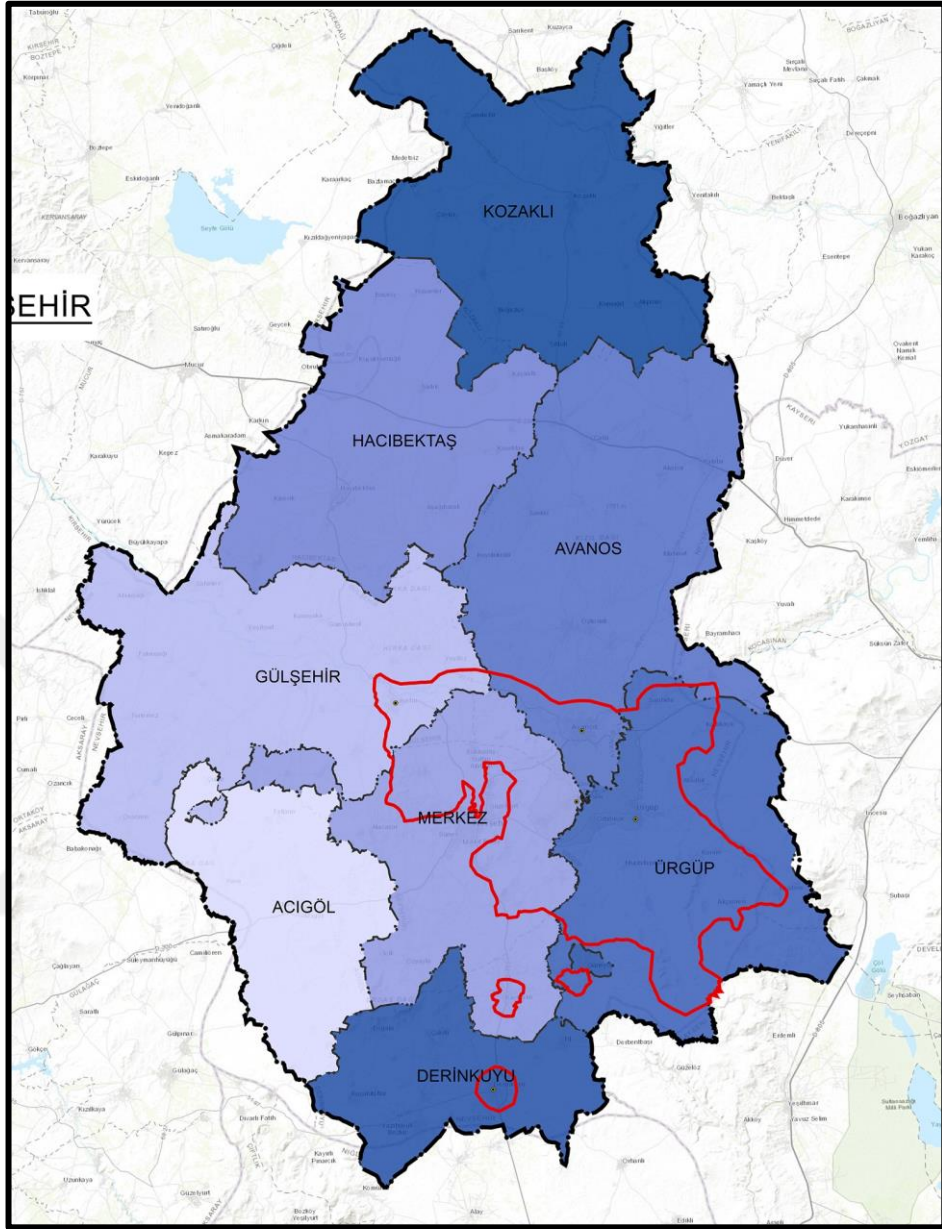
Kapadokya'nın yayılma alanının merkezi durumunda olan Nevşehir ili, Türkiye İstatistiki Bölge Sınıflandırmasına göre 1. Düzey Orta Anadolu Bölgesine bağlı olarak Kırıkkale, Aksaray, Niğde ve Kırşehir illeri ile birlikte TR71 Kırıkkale Alt Bölgesi sınırları içinde bulunmaktadır. İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak Bölümü'nde yer almakta olup Kayseri, Niğde, Aksaray, Kırşehir ve Yozgat illeri ile komşu konumundadır (Şekil 4). 1518 yılında Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı hakimiyetine giren Nevşehir, ilk idari düzenlemeler sonucunda Muşkara adıyla Uçhisara bağlı bir köy olarak bulunuyordu. 18. yüzyılda şehirleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, Osmanlı Türkçesi'nde "yeni kent" anlamına gelen "nev" kelimesinden türetilerek Nevşehir adını almıştır (Nevşehir İl Özel İdaresi,2023).

Nevşehir Livası, 1867 Vilayet Nizamnamesi sonrasında kazaya dönüştürülerek Konya Vilayeti'nin Niğde Sancağı'na bağlanmıştır. Bu dönemde Niğde Sancağı, Nevşehir,

Ürgüp, Aksaray, Kırşehir ve Yahyalı olmak üzere beş kazaya sahipti. Niğde'ye bağlı bir ilçe olan Nevşehir, 20 Temmuz 1954 tarihinde 6429 sayılı Kanun kapsamında il statüsü kazanmıştır. İl olduktan sonra, 1960 yılına kadar il sınırlarının belirlenme süreci devam etmiştir. Günümüzde Nevşehir ili, 5.485 km² yüzölçümüne sahip olup, merkez ilçe dahil 8 ilçe, 15'i belde belediyesi olmak üzere toplam 23 belediye ve 153 köyden oluşmaktadır (Nevşehir İl Özel İdaresi, 2023).

23.05.2019 tarihli ve 7174 sayılı Kapadokya Alanı Hakkında Kanun ile 31.05.2019 tarihli ve 38 sayılı Kapadokya Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Kapadokya Alan Başkanlığı kurulmuştur. Kapadokya Alanı sınırı, Nevşehir il sınırları içinde yer almaktadır (Şekil 76). 01.06.2019 tarihli ve 30791 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 7174 sayılı Kapadokya Alanı Hakkında Kanun kapsamında idari sınırı belirlenen Kapadokya Alanının büyüklüğü yaklaşık olarak 83.000 hektar olup sınırları içinde Merkez, Ürgüp, Avanos, Gülşehir ve Derinkuyu olmak üzere 5 ilçe ile 9 belde, 49 mahalle ve 26 köy bulunmaktadır. Merkez İlçesine bağlı; Uçhisar, Göreme, Kavak, Sulusaray, Nar, Çat, Göre, Kaymaklı, beldeleri ile Ürgüp İlçesine bağlı Ortahisar beldeleri yer almaktadır (Şekil 76) (Kapadokya Alan Başkanlığı,2023).

Kapadokya Alan Başkanlığı sınırları içinde arkeolojik sit alanları, kentsel sit alanları, doğal sit alanları, etkileşim geçiş sahaları, dünya miras alanı ve herhangi bir koruma statüsü bulunmayan alanlar bulunmaktadır. Ayrıca, daha önce Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi (KTKGB) ve Milli Park olarak ilan edilen alanlar da bu sınırlar içerisinde. Bu düzenlemelerle birlikte, "Kapadokya Alanı" ismi ilk defa mevzuatla tanımlanmış bir alanı ifade eder hale gelmiştir (Solmaz Şakar, 2020).

Şekil 76. Nevşehir İl Sınırı ve Kapadokya Alan Başkanlığı Sınırı (Kapadokya Alan Başkanlığı, 2023)

Alan sınır içerisinde yasal ve yönetsel her türlü faaliyet Kapadokya Alan Başkanlığı sorumluluğuna alınmıştır. Bu değişiklikte birlikte, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma, Uygulama ve Denetim Bürosu ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğünden devredilen görev ve yetkiler artık Kapadokya Alan Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Cumhurbaşkanı Kararnameleri ile Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi ve Sınırlarının Yürürlükten Kaldırılması hükümleri yürürlüğe girmiştir.

Alan Başkanlığı, Kapadokya Alan Komisyonu kararları doğrultusunda yetki ve sorumluluklarını yerine getirmektedir. Komisyonun teşkili, görevleri, çalışma usul ve esasları ile üyelerinin atanması ve üyeliklerinin sona ermesine dair hükümler yönetmelikle belirlenmiştir. Başkanlık, 18 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen ilk komisyon toplantısı ile resmen faaliyete geçmiştir. Kapadokya Alan Başkanlığının kuruluşundan itibaren Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile alan başkanlığı sisteminin, belirlenen sınırlar içerisinde üstlendiği, yerine getirmesi gerekli görevler ve yasal yükümlülükler belirlenmiştir.

7174 sayılı Kapadokya Alanı Hakkında Kanun, Kapadokya'nın tarihi ve kültürel mirasının, jeolojik ve jeomorfolojik yapısının ve doğal kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve tanıtılması için düzenlemeler içermektedir. Bu kanun, Kapadokya'nın gelecek nesillere aktarılması ve yönetilmesi konusunda da hükümler içermektedir. Kapadokya Alan Başkanlığına verilen yasal yükümlülükler kapsamında, alan sınırında bulunan projelere ilişkin uygulamalar, denetlemeler ve onaylama yetkisi bulunmaktadır. Kapadokya Alan Başkanlığı, korunması gereken kültür ve tabiat varlıklarının, peribacalarının ve yer altı şehirlerinin korunması, tadilatı, tamiratı ve esaslı onarımlarını yapmak veya yaptırmak, gerekli güvenlik önlemlerini almak ve aykırı uygulamaları gidermekle sorumludur.

Ayrıca, Kapadokya Alanı içindeki turizm faaliyetlerini planlamak, geliştirmek ve teşvik etmekten sorumlu olan başkanlık, organizasyon yapısında Başkan Yardımcılıkları, Hukuk Müşavirliği ve İç Denetim Birimi bulundurmaktadır. Teknik Başkan Yardımcılığına bağlı Alan Planlama ve Uygulama Grup Başkanlığı ile İdari Başkan Yardımcılığına bağlı Personel ve Destek Hizmetleri Grup Başkanlığı ve Alan Yönetimi ve Tanıtım Grup Başkanlığı da bulunmaktadır (Şekil, 77) (7174 Sayılı Kapadokya Alanı Hakkında Kanun).

Şekil 77. Kapadokya Alan Başkanlığı Kurumsal Yapısı (Kapadokya Alan Başkanlığı, 2023)

3.1.1.2. Jeomorfolojik Yapısı

Kapadokya, coğrafi konumu itibariyle Türkiye'nin tam orta kısmında yer almaktadır. Alp kıvrımlaşması sırasında ortaya çıkan sıkışmalar nedeniyle Orta Anadolu'da yükselmeler ve çökmeler meydana gelmiştir. Alanda 4. jeolojik zamanın başlarında da tektonik hareketler ve yoğun volkanik faaliyetler meydana gelmiştir. Bölgenin önemli bir bölümü lav ve tüflerle kaplanırken yeni kırılmalar ve püskürtmeler sonucunda da dağ oluşumları meydana gelmiştir (Kapadokya Alan Başkanlığı, 2023).

Alanda, yeryüzü şekillerinin oluşumunda III. Jeolojik döneme ait izlere rastlanmaktadır. Jeomorfolojik görünüm, volkanizma ve tektonizma gibi iç etkenlerin yanı sıra kompakt dış gözeneklerin etkisiyle şekillenmiştir. Genel olarak, alan volkanik plato üzerinde yer almaktadır. (Şıkoğlu ve Arslan 2018).

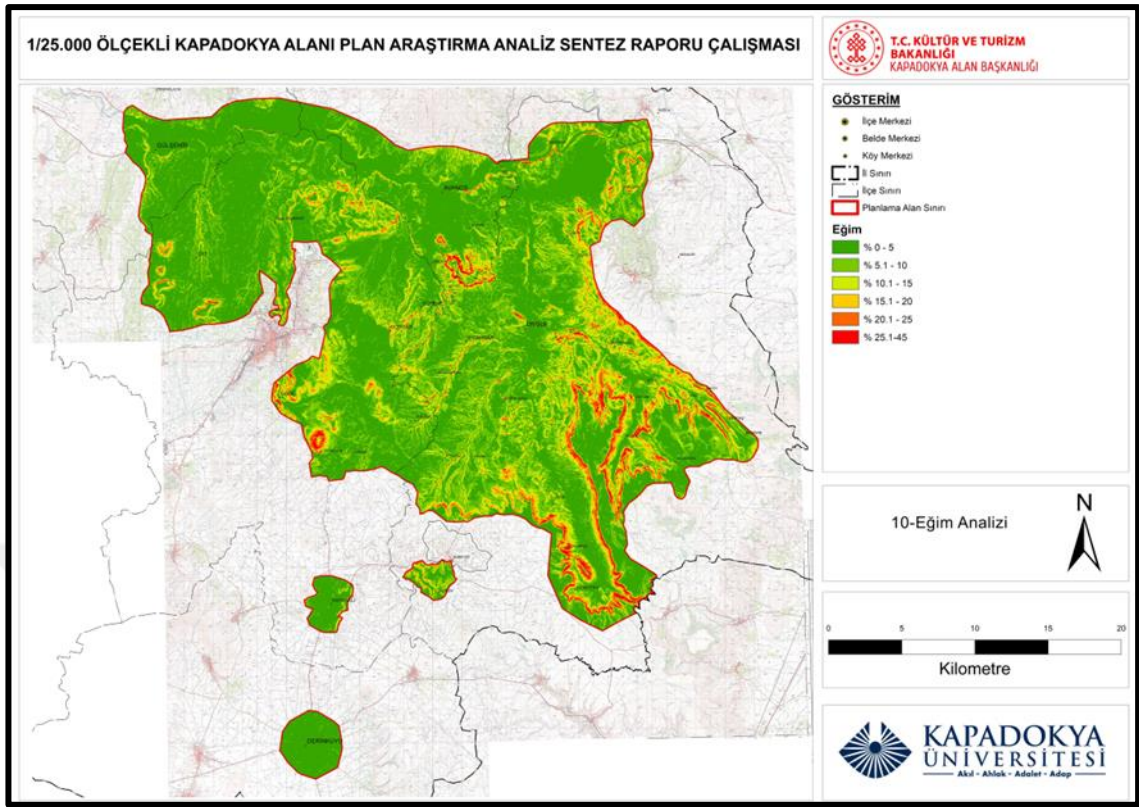
İl sınırının doğusu Erciyes Dağı, güneyi ise Melendiz ve Hasan dağları ile çevrilidir. Dağlarla çevrili olan alan volkanik bölge içerisindeki plato üzerine kurulmuştur. Kızılırmak'ın etkisiyle doğu-batı istikametinde derin vadiler oluşturularak oyulmuş olan bu plato, Kızılırmak'a dökülen küçük derelerin kuzey-güney istikametindeki akışıyla ikiye bölünmüştür. Dağ oluşumları, il coğrafyasının yaklaşık %18.5'ini kaplarken, platolar %56.6'sını, ovalar ise %24.9'unu oluşturmaktadır. Jeolojik yapısından dolayı, bölgenin büyük bir kısmı volkanik plato ve jeomorfolojik süreçlerin etkisiyle

şekillenmiştir. Kızılırmak nehrinin etkisi ve bölgedeki doğu-batı eksenli fay hatları, bu platoların farklı yüksekliklerde uzanmasına neden olmuştur (Şikoğlu, 2017).

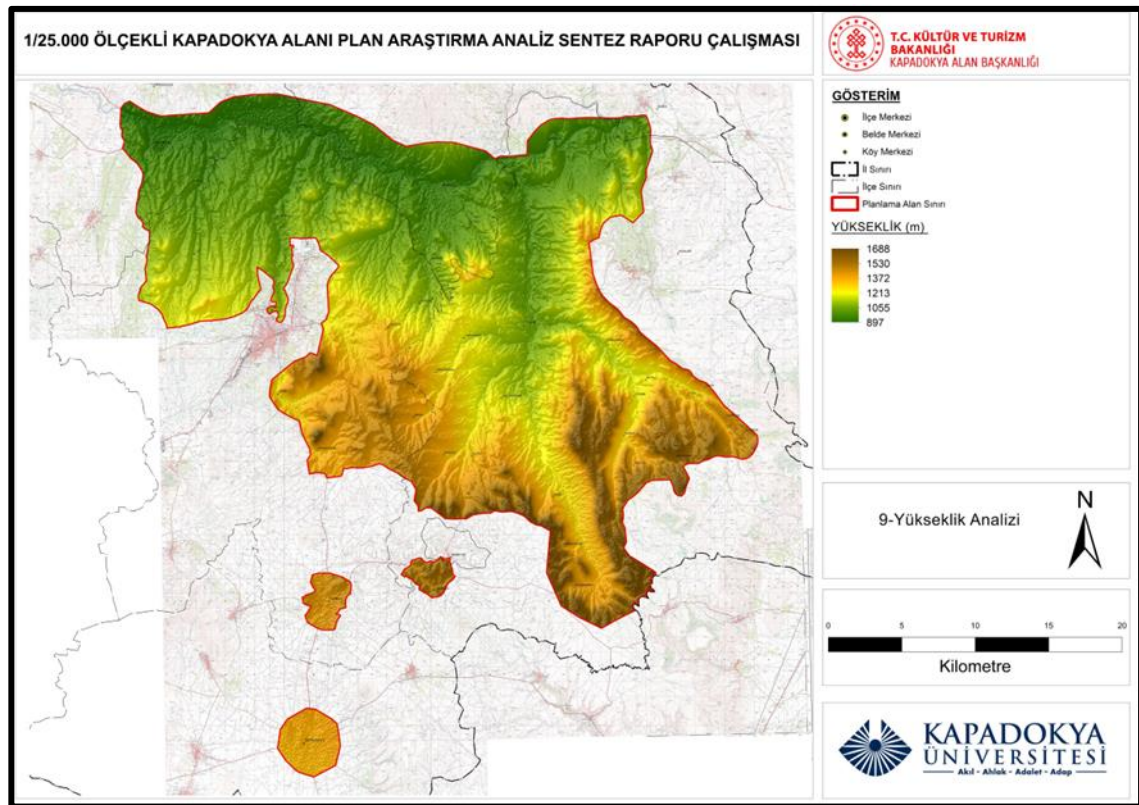
Bölgede yaygın olarak oluşum gösteren Kızılırmak ve kolları tarafından oluşmuş irili ufaklı çok sayıda vadi bulunmaktadır. Vadi yamaçlarından inen sel suları ve rüzgârlar, zaman içinde volkanik kayaların çatlamasına ve kopmasına neden olmuş ve tüflerden oluşan yapıyı aşındırarak “kargıbayır” “peribacası” olarak adlandırılan yeryüzü şekillerini meydana getirmiştir. Peribacaları ise belirli yapıdaki kargıbayır topoğrafyası üzerinde gelişen ve genel olarak şapka ile gövde olarak isimlendirilen iki kısımdan oluşan özel yer şekilleridir. Şapka görünümünde değerlendirilen kısım en üstte yer alan ve aşınmaya karşı dirençli olan lahar ve ignimbrit gibi kayalardan oluşurken gövde bölümü ise şapka kısmına oranla daha dirençsiz olan tuf, tüffit ve volkan külünden oluşmuş kayalardan meydana gelmektedir (Kapadokya Alan Başkanlığı,2023).

Bölge, volkan tüfleri ve lavlarla kaplı olduğundan arazi genellikle bu volkanik oluşumlarla örtülüdür. Kızılırmak, il sınırları içinde bazı bölgelerde genişlemiş olsa da ova niteliğinde geniş düzlükler bulunmamaktadır. Kızılırmak boyunca uzanan çeşitli büyüklüklerdeki düzlüklere ise kıyı ovaları denilmekte olup bu ovalar, ırmak akışı yönünde doğu-batı doğrultusunda konumlanmıştır. Dar olan ovalar, Avanos ile Gülşehir ilçelerinde genişlemektedir. Avanos ilçesinde bulunan kıyı ovası yaklaşık 10 km uzunluğunda ve 2-3 km genişliğindedir. Ancak, Avanos yakınında güneyden Kızılırmak’a açılan yan vadiler boyunca genişliği 6 km’ye kadar çıkmaktadır. Diğer kıyı ovası ise Gülşehir yakınlarındadır. Burada Kızılırmak tabanı yeniden başlamakta ve yaklaşık 12 km uzunluğunda, 2-4 km genişliğinde alüvyal ve kolüvyal topraklara sahip bir kıyı ovası oluşmaktadır (Özdel ve Meydan, 2019).

İlin en önemli düzlüğü, il sınırının güney kesiminde yer alan ve Konya Kapalı Havzası içinde bulunan Derinkuyu Ovası'dır. Derinkuyu Ovası, yaklaşık 20 km uzunluğuna sahip olan en geniş kesimi yaklaşık 16 km'ye ulaşmaktadır. Yörede birçok küçük vadi bulunmaktadır ve zaman içinde bu vadilerin tabanları dolarak Derinkuyu Ovası'nı oluşturmuştur. İl genelindeki topografik eşikler incelendiğinde, eğimi %10'un altında olan alanlar "düzlük" olarak nitelendirilmekte olup il topraklarının %63,5'lik kısmı düzlük alan olarak tanımlanmıştır (Şekil 78, 79) (Kapadokya Alan Başkanlığı,2023).

Şekil 78. Alanın Eğim Analizi (Kapadokya Alan Başkanlığı,2023)

Şekil 79. Alanın Yükseklik Analizi (Kapadokya Alan Başkanlığı,2023)

3.1.1.3. İklim ve Bitki Örtüsü

Ülkemiz, İran-Turan Fitocoğrafya Bölgesi içinde yer almakla birlikte iklimsel olarak ılıman kuşak ile subtropikal kuşak arasında konumlanmıştır. Coğrafi konumu ve yer şekilleri, farklı iklim tiplerinin oluşmasını sağlamıştır. Denizel etkiyle birlikte kıyı bölgelerinde ılıman iklim özellikleri görülürken iç kesimlerinde yükseklikleri ve uzanırları itibariyle deniz etkilerinin iç kesimlere ulaşmasını engelleyen dağlar nedeniyle karasal iklim tipi görülmektedir (Kapadokya Alan Başkanlığı, 2023)

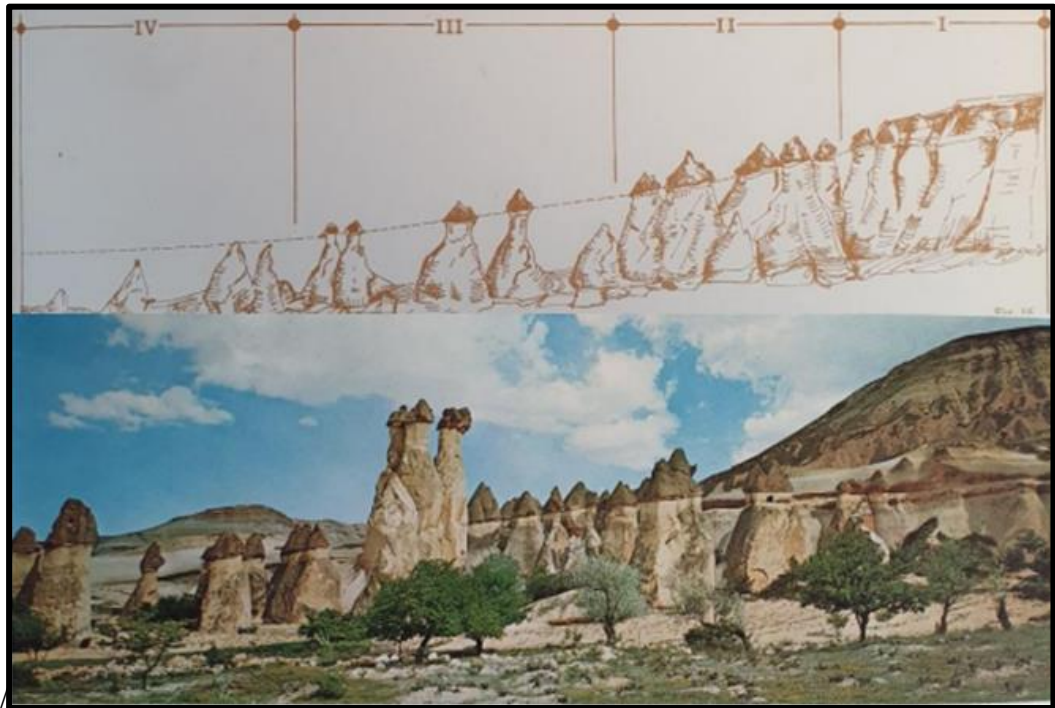
Nevşehir ilinde, tipik karasal iklim özellikleri görülmektedir. Yazları sıcak ve kurak geçerken kışları ise soğuk ve yağışlı geçmektedir. İl genelinde ortalama sıcaklık değeri 20 °C civarındadır. En yüksek sıcaklık ortalaması ağustos ve temmuz aylarında, yaklaşık 28.5 °C'ye kadar yükselirken, en düşük sıcaklık ortalaması ise genellikle 13 °C civarındadır. Kasım ve mart aylarında ise soğuk dönemler yaşanır; bu dönemde ortalama sıcaklık değeri 4.2 °C civarındadır. Ocak en soğuk ayı ve ortalama sıcaklık 0.2 °C civarındadır. Yağışlar daha çok ilkbahar ve sonbaharda görülmektedir (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2024). Yılın en rüzgârlı dönemi aralık ile nisan ayları arasındadır ve ortalama rüzgâr hızı 12.8 kilometre/saatin üzerinde seyrederek ve yaklaşık 5 ay boyunca devam etmektedir. En rüzgârlı ay şubat olup, bu dönemde ortalama saatlik rüzgâr hızı 14.3 kilometre/saattir. En sakin ay ise ekimdir ve bu dönemde ortalama saatlik rüzgâr hızı 11.3 kilometre/saat düzeyindedir. İl genelinde kuzey rüzgârları hakimdir; özellikle kuzeybatıdan esen karayel ve kuzeydoğudan esen poyraz en yoğun olanlarıdır. Zaman zaman güney ve güneybatıdan esen lodos da etkili olmaktadır (Nevşehir Valiliği, 2023).

Nevşehir ili bitki örtüsü tipik bitki örtüsü bozkır (step) niteliğindedir. M.Ö. 1250'den sonra geniş alanlar bozkıra dönmeye başlamış olup, Mutlu (2003) tarafından yapılan polen analizlerinde “menengiç, ıhlamur, fındık, meşe, karaağaç, söğüt, ığde, ceviz, kavak, huş, çam, çitlembik ve zeytin” ile karışık ormanlı steplerle kaplı bir alan olduğu tespit edilmiştir. Çeşitli bitkilerin geleneksel kullanımları, yerel halkın yaşam tarzını ve kültürel uygulamalarını şekillendirmiştir. Örneğin, kekik ve geven gibi bitkiler, geleneksel tıp ve mutfak kültüründe yaygın olarak kullanılmaktadır. İç Anadolu bozkır, fizyonomi ve yetiştirme ortamına bağlı olarak "Dağ Bozkır" ve "Ova Bozkır" şeklinde farklılaşmaktadır; bu morfolojiler her ikisi de bölgede gözlemlenebilmektedir (Mutlu, 2003).

3.1.1.4. Jeolojik Özellikleri

Orta Anadolu’da yer alan ve Aksaray, Nevşehir ile Niğde illerini kapsayan bölge, Neojen ve Kuvaterner dönemlerine ait volkanizmanın geniş alanlara yayıldığı bir bölgedir. Bu alan, Türkiye’de en yaygın ve çeşitli evrelerde farklı volkanik ürünlerin olduğu yerlerden biridir. Topografik olarak, kuzeye eğimli bir çöküntü alanı olan bu bölge, güneyde Toros Dağları, batıda Kuvaterner dönemine ait Hasandağ stratovolkanı ve doğuda yine Kuvaterner dönemine ait Erciyes stratovolkanı ile çevrilidir. Çöküntü alanı olan bu bölge, genellikle göl çökelleri ve kapalı akarsu ile geç orojenik volkanik çökeller tarafından doldurulmuştur (Pasquaré, 1968).

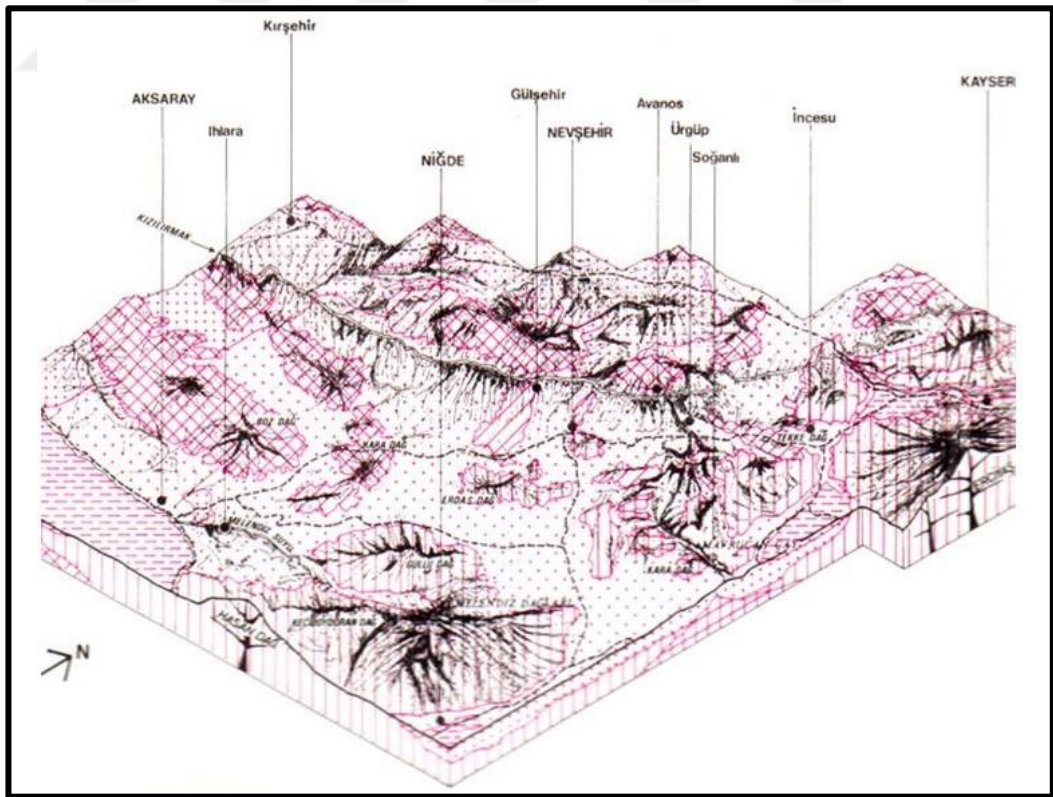
Bölgenin jeolojik yapısı, yaklaşık 60 milyon yıl önce Üçüncü Jeolojik Devir ‘de meydana gelen Hasan ve Erciyes volkanlarının faaliyetlerine dayanmaktadır. Platolar, altta bazalt içeren sağlam bir kabuk ve üstte çimentolaşmış volkan küllerinden oluşan düşük dirençli tuf ve dört kayaç tabakası ile kaplıdır (Derlen, 1984). Bölge, volkanik faaliyetler sonucu oluşan tepeler, dik yarlar, lav akıntılarının oluşturduğu alçak dağ etekleri ve geniş düzlüklerle karakterize olmuştur. Bu alan, dünyadaki en son volkanik oluşum örneklerinden biridir (Şekil 80) (Andolfato ve Zucchi, 1971).

Şekil 80. Jeolojik formasyonların oluşum evreleri (Andolfato ve Zucchi, 1971)

Kapadokya bölgesinin bugün tariflenen topografik karakterini başlıca dört bölge şeklinde belirlemektedir;

- Kuzeybatı alanında bulunan volkanik karakteri bulunmayan alanlar ve erozyon ile şekillenmiş alanlar, “Volkanik Olmayan Yükselti Bölgesi” (1500-1700 m).
- Güneybatı alanında bulunan Melendiz Dağları ile sınırlanan Tuz Gölü çöküntüsü (900 m) ve Aksaray ilinin batı kesimindeki alüvyon ovasından oluşan “Göller ve Ovalar Bölgesi”.
- Güneydoğu alanında 2000 ila 3000 m yüksekliğinde 5 büyük dağı kapsayan ve birçok küçük tepeyi oluşturan, “Birincil Derecede Volkanik Yükselti Bölgesi”.
- Tuz Gölü Havzası’nın doğusunda bulunan Kızılırmak Nehri’nin vadilerine uzanan, tuf tabakalarıyla kaplanmış olan “Antik Plato Bölgesi” (1000-1500 m) (Şekil 81) (Andolfato ve Zucchi, 1971).

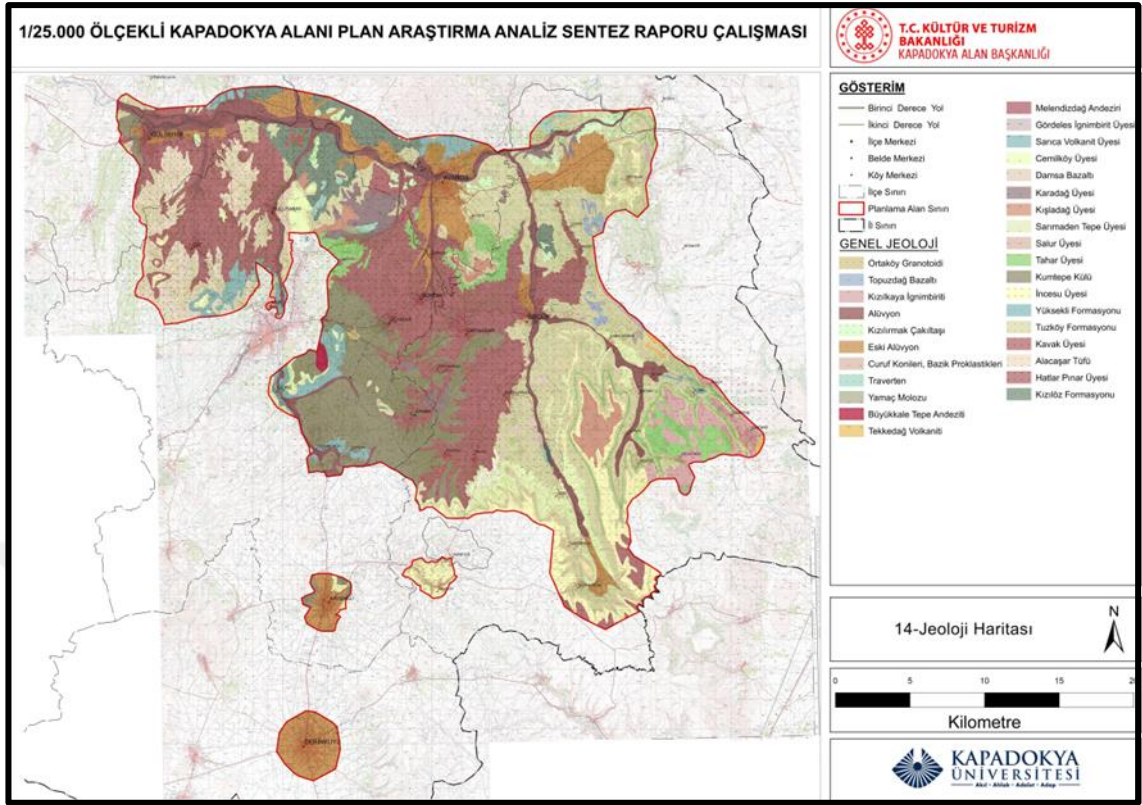

Şekil 81. Bölgeye ait jeoloji diyagramı (Andolfato ve Zucchi, 1971)

Metamorfik kayalar, Kızılırmak vadisi ve Hacıbektaş çevresinde yayılım göstermektedir. Bu metamorfik kaya birimleri, Tamadağ Formasyonu olarak adlandırılan gnays ve şistlerle, Bozçaldağ Formasyonu olarak adlandırılan kalkışist ve mermerlerden meydana gelir ve Paleozoyik yaşlıdır (Seymen, 1981; Dönmez ve ark., 2003). Siluriyen ve Devoniyen dönemlerine ait egemen olarak kumtaşı ve daha az oranda kireçtaşı içeren birimler ile Permo-Karbonifer-Mezozoyik yaşlı, kalın ve bol fosilli kireçtaşları, Kapadokya'nın güneyinde yer alır (Şekil 82). Ofiyolit kayalar ise Bozdağ ve Akmezar Köyü arasında, Yeşilhisar ve Derinkuyu civarında yüzeylenen başlıca gabro ve diyabaz kayalarından oluşur (Dönmez ve ark., 2003). Ortaköy, Avanos ve Bayramhacılı Köyü civarında granitoidik kayalar görülmektedir.

Ürgüp formasyonu Kapadokya bölgesinde en fazla yayılımı olan Geç Miyosen zaman diliminde oluşmuş bir formasyondur. Renkli olan sarı, beyaz, yeşil kilitaşı, marn, silttaşı, jips taneleri, kumtaşı, çakilitaşı, killi kireçtaşları ve yer yer kömür düzeyli gölsek çökellerle, kalın ara seviyeli ignimbiritler, bazaltik lav ve piroklastikler ile paleosol düzeylerinden oluşan birim Ürgüp Formasyonu olarak adlandırılmıştır (Pasquare, 1968). Ürgüp Formasyonu, Ürgüp'ün güneyinde Tuzköy civarında, Bayramhacılı Köyü ve Avanos çevresinde, Kayseri'nin kuzeyinde Emmiler Köyü, Çevril Köyü ve Erkilet çevresinde, Zamantı Çayı vadisinde yaygın olarak yüzeylenmektedir. Ürgüp Formasyonu Kapadokya'nın kuzey kısmında derin göl, güney kısmında ise sığ göl, kıyı ve akarsu ortamlarında çökelmiş kayaç topluluklarını barındırmaktadır. Ürgüp Formasyonu içinde bulunan ignimbiritler çok geniş alanlara yayılım göstermiş olup kuzey kesimlerde derin gölsek çökellerle aralanmalı olarak izlenirken, güney kesimde sığ göl ve akarsu çökelleri ile aralanmalı olarak izlenmektedir (Dönmez ve ark., 2003).

Ürgüp Formasyonunda bulunan ve Mustafapaşa üyesi olarak adlandırılan birim, gri, grimsi sarı, yeşilimsi sarı ve sarı renklerde, masif, kalın tabakalı, yer yer çapraz tabakalanmalı, pomza parçaları ve dağınık çakıllar içeren killi tüflü kum, camsı tuf, tüflü kumtaşı ve kilitaşıdan oluşur. Mustafapaşa Köyü civarında, bu üye, Kavak İgnimbiriti üzerinde pembe ve sarı renkli tüflü killi kumtaşı ile başlayıp, pomza parçaları ve çakıl içeren tüfit-tüflü kilitaşı-şeyl şeklinde devam etmektedir (Şekil 82) (Dönmez ve ark., 2003) Kapadokya bölgesinde en yaygın olarak görülen Ürgüp Formasyonu, günümüze kadar devam eden volkanizma ile birlikte farklı bileşim ve tipte volkanik kayaların oluşumunu sağlamıştır.

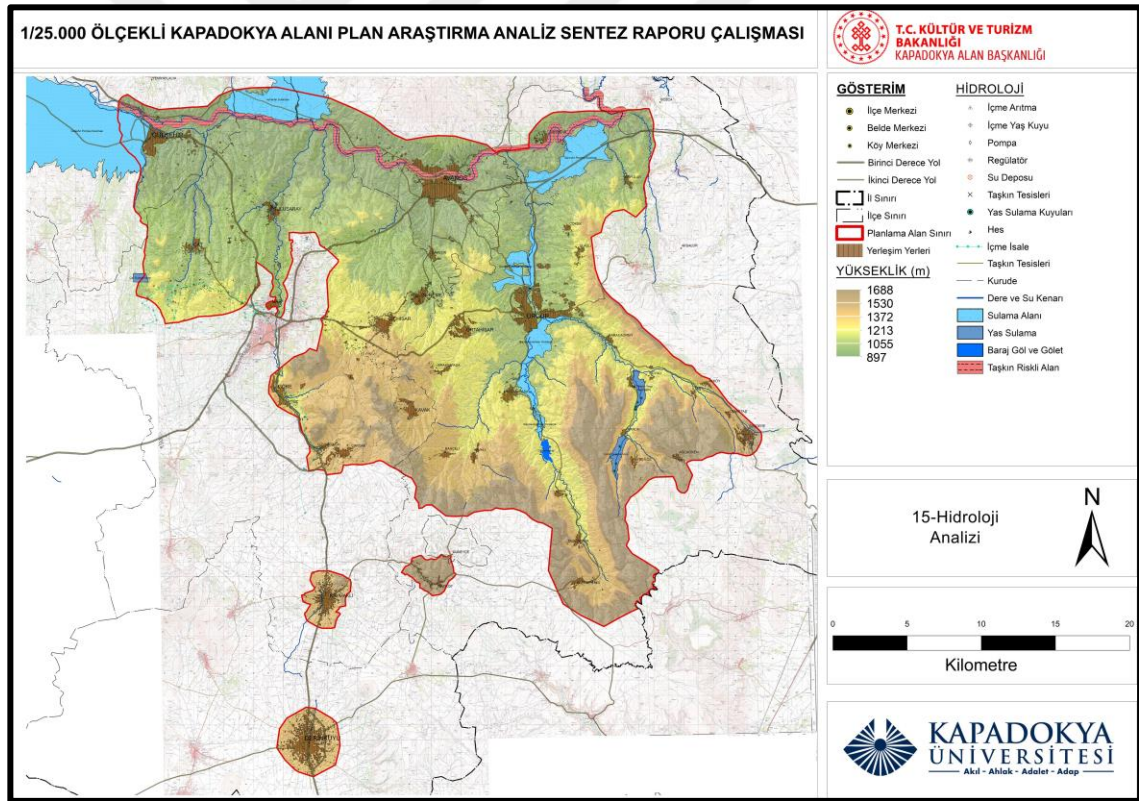
Şekil 82. Alanın Jeoloji Haritası (Kapadokya Alan Başkanlığı ,2023)

3.1.1.5. Hidrolojik Özellikleri

Kapadokya Bölgesi'nde ortalama yıllık toplam yağış miktarı 420 mm'dir. En yüksek aylık yağış miktarı 56,70 mm ile Mayıs ayında gerçekleşmektedir. Yağış miktarına ek olarak, bölge yıllık ortalama 33,40 mm ve maksimum 64 mm (Şubat ayında) kar yağışı almaktadır. Yağış rejimi açısından, kar yağışı hidrolojik sistemi besleyen en önemli hidrolojik unsurlardan biridir.

Bölgenin jeolojik yapısından dolayı akarsu yönünden yetersizdir. Nevşehir ilindeki en önemli akarsu, Sivas ilinin İmranlı ilçesinden doğan ve Nevşehir il sınırları içinde Avanos ve Gülşehir ilçelerinden geçen Kızılırmak'tır. Kızılırmak, ilin en düşük kotunda aktığı için sulama amaçlı kullanımı oldukça sınırlıdır. Ayrıca, bölgede Damsa Çayı ve Acıgöl Deresi de bulunmaktadır. Kızılırmak, Nevşehir volkanik kütlesi önünden kuzeybatıya doğru akarken Damsa Çayı ve Acıgöl Deresi'ni de sularına katar. Mevsimsel olarak akan veya çok az debiye sahip birkaç küçük akarsu da bulunmaktadır.

Alanındaki en önemli tatlı su kaynağı, alanın kuzeyinde doğu-batı istikametinde akan Kızılırmak'tır. Bu nehre kuzey ve güneyden karışan çok sayıda dere bulunmakta olup, toprak yapısı nedeniyle yağışsız zamanlarda kuru dere özellikleri göstermektedir. Arazinin jeomorfolojik yapısına bağlı olarak erozyon sonucunda oluşmuşlardır. Damsa Çayı ve Karaağaç Deresi bu dereler arasındadır. Orman Araştırmaları Enstitüsü (1996) tarafından yapılan hidrolojik araştırmalar sonucunda, vadi tabanlarında yer yer yutularak kesilen ve tekrar ortaya çıkan zayıf akarsular bulunmaktadır. Bu akarsuların geçtiği yerlerde ise 10-50 metre uzunluğunda geniş doğal tüneller mevcuttur. Bu tünellerin içinde diz boyunu geçmeyen sığ sular akarken, içleri karanlık ve serin bir ortam oluşturmaktadır. Göreme Vadisi'nde, çeşitli noktalardaki kaynaklardan beslenen bu akarsulara mineral su kaynakları da eklenmektedir (Şekil 83) (Kapadokya Alan Planı Raporu,2023).

Şekil 83. Alanın Hidrolojik Analizi (Kapadokya Alan Planı Raporu,2023)

3.1.1.6. Toprak Yapısı ve Toprak Kabiliyeti

Toprak yapısı genel olarak volkanik tüflerden oluşmaktadır ve fosforlu besin maddelerince yetersiz, ancak potasyum bakımından yeterli düzeydedir. Organik maddeler açısından zengin olan kahverengi topraklar ve organik topraklar azot açısından zengin iken, diğer toprak türlerinde az miktarda bulunmaktadır (Kapadokya Alan Başkanlığı, 2023).

Nevşehir genelinde en yaygın toprak grubu regosol topraklardır, bu topraklar Ürgüp-Nevşehir yöresinde gevşek ve camsı dış püskürük maddelerin ayrışması ve organik maddelerin katılımı ile oluşmuştur. Alanda kahverengi topraklar dışında kırmızı kahverengi topraklar da yaygın olarak görülmektedir. Bu topraklar genel olarak organik madde içeren üst tabaka ve kireç birikimi olan alt tabakalardan oluşmaktadır (Şekil 84). Ayrıca, il genelinde asidik kayalar, dış püskürükler ve granitler üzerinde kireçsiz kahverengi topraklar bulunmaktadır. Diğer toprak grupları arasında podzolik topraklar, organik topraklar, çorak topraklar ve kahverengi orman toprakları bulunmaktadır, ancak bu gruplar genellikle küçük alanlar kapladıkları için önemsizdir. İlde ayrıca çıplak kayalıklar, ırmak taşkın yatakları ve kıyı kumulları da gözlemlenmektedir (Nevşehir Valiliği, 2023)

Alan genelinde bulunan toprak türlerinin genel özellikleri şu şekilde özetlenmektedir (Mutlu, 2003):

-Kahverengi Topraklar: Orta Anadolu'nun yaygın toprak türüdür ve genellikle tahıl ekimi için kullanılır. Doğal bitki örtüsü orta boylu çayır otlarından oluşur.

-Regosal Topraklar: Volkanik kökenli olan bu topraklar Nevşehir-Ürgüp bölgesinde bulunur ve doğal bitki örtüsü çayır otları ve gevenlerdir. Eğimli alanlarda sebze tarımı için uygun olan bu topraklar, tarım için elverişlidir.

-Kırmızı Kahverengi Topraklar: Kahverengi topraklara benzer özelliklere sahip olup oksidasyon nedeniyle kırmızı renge sahiptirler. Bağcılık ve bahçecilik için uygun olan bu toprak türünde genellikle bu tarz tarım faaliyetleri gözlemlenir. Kapadokya bölgesinin etrafında yer alan Erciyes, Hasan ve Melendiz dağlarının püskürttükleri lav kalıntıların, tüflü toprakların ve sert olmayan kayalıklar, Kapadokya'da yetiştirilen üzümün kalitesini etkilemiştir. Bu durum bölgenin geçmiş yıllardan beri üzüm bağları ile

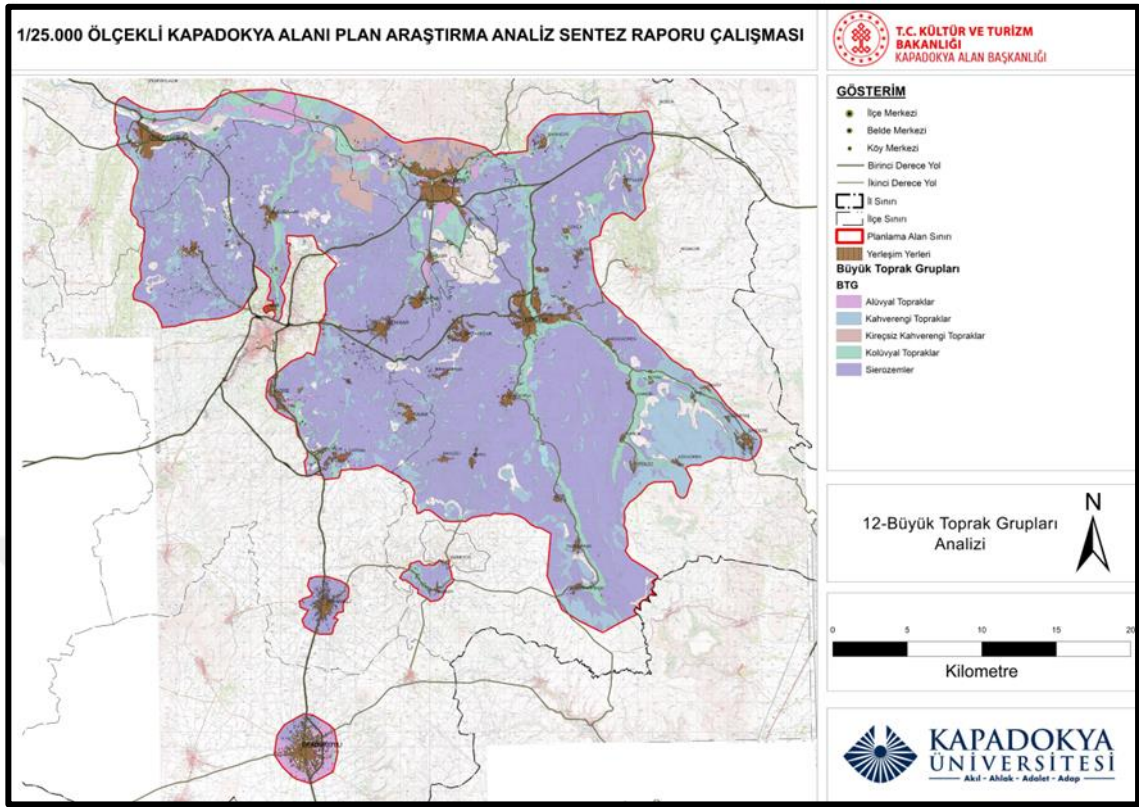
Türkiye’de bağcılık ve üzüm yetiştiriciliğinde önemli bir konumda yer almasını sağlamıştır. Kapadokya bölgesinde son zamanlarda üzüm çeşitlerinden Emir, Cebene Sauvignon, Chardonay, Merlot ve Gamay yetiştirilerek, bu üzümlerden kaliteli şaraplar elde edilmektedir (Katlav ve diğerleri, 2019). Kapadokya bölgesinde bağcılık faaliyetleri yerleşme düzeni, yaşam tarzı ve ekonomi gibi birçok alanı etkilemiştir.

-Alüvyal Topraklar: Genç ve verimli topraklar olan alüvyal topraklar, yüzey sularının taşıdığı tortu tabakalarıyla oluşmuştur. Bu topraklar tarımsal açıdan potansiyele sahip olup genellikle *Artemisia campestris* bitkisinin baskın olduğu step biyomunu oluştururlar.

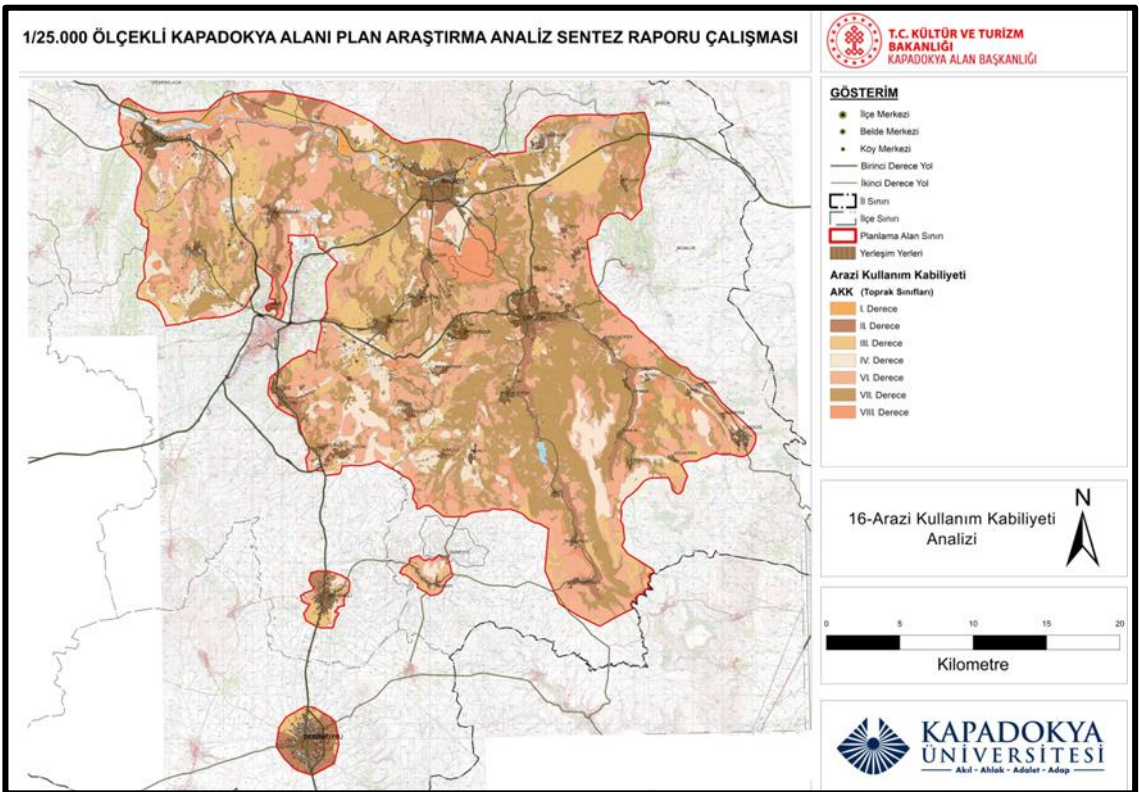
Nevşehir İli sınırları içerisinde toplam 5.386.300 dekar alanın yaklaşık %65’i tarıma elverişli arazi olarak nitelendirilmektedir. Tarım arazilerinin %83’ünde kutu tarım sürdürülmekte olup, başlıca ürünler; buğday, arpa, nohut çavdar olarak belirtilmiş, tarım arazilerinin %17’lik kısmını oluşturan sulu tarım arazilerinde ise başlıca ürünler olarak kabak (çerezlik), buğday, patates, kuru fasulye, şeker pancarı ve arpaya yer verilmiştir (Nevşehir Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, 2021).

Nevşehir İli genelinde tarıma elverişli olduğu halde tarımsal üretim gerçekleştirilmeyen arazi 234.455 dekar olup, ekilebilir tarım arazilerinin %6.7’sini oluşturmaktadır. Bununla birlikte 561.049 dekar büyüklüğündeki ekilebilir tarım arazilerinin yaklaşık %15,9’u nadasa bırakılmaktadır (Şekil 84,85). Ürün dağılımı incelendiğinde arazinin sulanabilirliği, toprak niteliği ve iklim yapısı doğrultusunda en büyük payın tahıl grubu üretimi olduğu görülmektedir. (Nevşehir Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021)

2021 yılında Nevşehir Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından hazırlanan Nevşehir İli Tarımsal Yatırım Rehberinde özel ürünler kapsamında bir değerlendirme yapıldığında; 2019 yılında 208.826 dekar alanda çerezlik kabak çekirdeği ekilmiştir. Bunun sonucunda 16.672 ton üretim gerçekleştirildiği, Nevşehir ilinde üretilen kabak çekirdeği Türkiye üretiminin % 32 sinden fazlasını oluşturduğu değerlendirilmiştir. 2019 yılında 70.773 dekar alanda patates ekimi yapılmıştır. 321.301 ton üretim yapıldığı, patates yerinde işlenmesi amacıyla cips üretimi, patates unu, parmak patates ve diğer gıda maddelerine yönelik üretim tesislerde işlenmiştir. 2019 yılında 188.563 dekar alanda bağ üretim alanı bulunmaktadır. 104.848 ton üzümünden üzüm suyu, pekmez, sirke, şarap ve diğer ürünler elde edilmek üzere değerlendirilmiştir (Kapadokya Alan Başkanlığı, 2023).

Şekil 84. Alanın Toprak Grupları Analizi (Kapadokya Alan Planı Raporu,2023)

Şekil 85. Alanın Toprak Kabiliyeti Analizi (Kapadokya Alan Planı Raporu,2023)

3.2.1. İnsan Etkisi ile Oluşmuş Peyzaj Unsurları

3.2.1.1. Bağcılık Faaliyetleri ve At Yetiştiriciliği

Kapadokya bölgesinde bağcılık faaliyetleri, yerel halkın yaşam biçimini, yerleşim düzenini, mutfak kültürünü ve ekonomisini şekillendiren bir faaliyet olmuştur. Geçmişten günümüze kadar uzun yıllar Anadolu'da yaşayan medeniyetler, üzümü farklı şekillerde kullanmıştır. Farklı medeniyetler döneminde üzümden elde edilen ürünler değişmiş olmasına rağmen, bağcılık geleneği devam etmiştir. Antik Yunan ve Roma dönemlerinde genellikle şarap üretiminde kullanılan üzümler, Müslüman kimliğin hâkim olduğu Anadolu'da ise üzüm suyu, ,pestil pekmez, bulamaç gibi ürünler üretmek amacıyla kullanılmıştır (Aktaş, 2002).

Kapadokya bölgesinde 1924 yılından sonra şarapçılıkla uğraşan Rumların göç etmesi ile beraber şarapçılık faaliyetleri azalmaya başlamıştır.. Bu gerilemeden sonra cumhuriyet döneminde önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. 1940'lı yıllarda, Ürgüplü Suat Hayri Ürgüplü'nün Kayseri milletvekili ve Tekel Bakanı olarak görev yaptığı dönemlerde, Ürgüp ziyareti sırasında bir şarap fabrikasına giriş talimatını vermesiyle bu konuda ilk adım atılmıştır. Ardından 1942 yılında dönemin cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Nevşehir ziyareti sırasında verilen talimat belgesi, Ankara Orman Çiftliği'ne bağlı olarak Nevşehir'de bir şarap fabrikası kuruldu. Aynı yıllarda, Ürgüp'te Hasan Turasan'ın özel sektör girişimiyle bir başka şarap fabrikası daha faaliyete geçmiştir (Açıkgöz, 2020). Bunun yanı sıra yerel halkın geçmişte bağ alanlarına yakın alanlara yerleşmesi ve üretim yapması yerleşim dokusu üzerinde etkili olmuştur. Üzüm yetiştiriciliği çoğu ailenin geçim kaynağı olurken aynı zamanda kendi ihtiyaçları için gıda üretiminin bir yolu olarak da görülmektedir. Pekmez ve pestil yöre halkı için önemli gıdalar arasındadır.

Hititler tarihlerine kadar uzanan bağ bozumu festivallerinin kökeni, Nevşehir'de düzenlenen etkinliklerde yaşatılmaktadır. Bu festivaller, Nevşehir'in Gülşehir, Göynük, Nar, Çat, Karacaşar, Karacaören ve Avanos ilçelerinde kutlanmaktadır. Bu kutlamalar arasında en eski ve en yenilenen, Ürgüp'te gerçekleşen bağ bozumu festivalidir. Ürgüp Bağ Bozumu Festivali, her yıl eylül ayının ikinci haftasında, üzümlerin hasadının yapıldığı dönemde düzenlenmiş olup, 1967 yılından beri bu yana kesintiler yaşanmaktadır (Yeşil, 2021).

Şekil 86. Üzüm Bağları ve Üzümler (Kara, A. Arşivi)

At yetiştiriciliği bölgenin önemli ekonomik ve kültürel faaliyetlerinden biri olmuştur. Kapadokya bölgesinde at yetiştiriciliğinin tarihi, Hititler döneminde başlamıştır. Hititler, savaş arabalarında kullanmak üzere at yetiştirmişler ve Kapadokya bölgesi, Hititlerin bu faaliyetleri için önemli bir merkez olmuştur (Kılıç, 2011). Pers ve Roma döneminde bu faaliyetler devam etmiştir. Osmanlı döneminde ise Kapadokya, imparatorluğun önemli at yetiştirme bölgelerinden biri olmuştur. Cumhuriyet dönemi ile at yetiştiriciliği yerini modern tekniklere bırakmıştır. Bugün at yetiştiriciliği ve at biniciliği, özellikle turizm amaçlı olarak devam etmektedir. Kapadokya'da at turizmi genellikle Ürgüp, Göreme, Avanos, Nevşehir ve Uçhisar gibi turistik yerlerde yapılmaktadır. Bölgede hem askeri hem de ekonomik açıdan at yetiştiriciliğinde önemli bir rol oynamış ve bu miras günümüzde de turizm aracılığıyla yaşatılmaktadır.

Şekil 87. Göreme At Çiftlikleri Alanı (Kara, A. Arşivi)

3.2.Kültürel Nitelikler

3.2.1.Somut Kültürel Miras

Kapadokya bölgesi, tarih boyunca çeşitli dönemlerde farklı toplumların ve devletlerin yerleşim alanı olmuştur. Jeolojik olarak 13 milyon yıl öncesine kadar uzanan bir geçmişe sahip olan Kapadokya, kültürel, mimari, epik ve etnografik açıdan birçok özgün esere ev sahipliği yapmıştır. Bölgede Paleolitik çağlara kadar uzanan ilk yaşam izlerine rastlanmaktadır (Esin, 2000).

Kapadokya bölgesi 'nin yerleşme tarihi M.Ö. 3000'lerde Asur ticaret kolonileri ve Hititlere kadar uzanmaktadır. M.Ö. 2500-2000 yılları arasında bu bölgede yaşayan Hittiler, mitoloji, din, töre ve sanat açısından önemli bir kültür mirası bırakmışlardır (Akurgal, 1983). Anadolu'nun ilk yazılı belgeleri olarak bilinen "Kappadokia tabletleri" Kültepe'de bulunmuştur ve Asurlu tüccarlara ait oldukları bilinmektedir. Bu tabletler ekonomik ve ticari sözleşmeler içermektedir (Ateş, 1996). Asurlular döneminde Kapadokya Bölgesi "güzel atlar diyarı" anlamına gelen "Katpatuka" olarak adlandırılmıştır. Persler döneminde ise bu bölge Kapadokya ismini almıştır (Görmez, 2002).

Anadolu'ya göç eden Ege ve Balkan halkları, MÖ 12. yüzyılda Hitit Krallığı'nın çöküşüyle birlikte Frigyalılar, Lidyalılar ve Karyalılar gibi farklı uygarlıkların egemenliğine girmiştir. MÖ 6. yüzyılda ise Perslerin hakimiyetine giren bölgede "Kapadokya Krallığı" kurulmuştur (Thierry, 1963). MÖ 334 ve 331'de Makedonya kralı İskender, Pers ordularını yenerek bölgeyi fethetmiştir (Ateş, 1996). Ancak bu egemenlik çok uzun sürmemiş, Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetine girmiştir. Milattan sonra 17. yüzyılda Kral Tiberius tarafından Roma şehri ilan edilen Kapadokya, Hristiyanlığın yayılmasıyla birlikte dini özgürlüğün kısıtlanmasıyla mücadele etmiş ve yöre halkı, kayaların içlerini oyarak ibadet yerleri ve barınma alanları oluşturmaya başlamıştır. Ayrıca, kilise, konut, ahır ve şarap mahzeni gibi amaçlarla kaya oyma yapıları kullanılmıştır (Güney, 1988).

Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında bölünmesinin ardından Kapadokya bölgesi, Bizans (Doğu Roma) egemenliğine girmiştir. Bizans İmparatorluğu, Arap ve Sasani saldırılarına karşı savunmasız kaldığında, düz arazide yaşayan yöre halkı, Kaymaklı ve Derinkuyu

gibi yeraltı şehirlerine sığınmıştır. Eğimli bölgelerde yaşayanlar ise kayadan oyma kiliseler ve hücrelerde saklanmıştır. Bizans döneminde uzun süren mezhep çatışmaları, İkonoklazm dönemini başlatmıştır. İkon destekçisi keşişler, Ürgüp, Göreme ve Avanos gibi kayalık bölgelere saklanmışlardır. Bu hareketin güçlenmesiyle birlikte kayadan oyma kilise ve manastır sayısı artmıştır. 9-11. yüzyıllar arasında Göreme ve Zelve bölgeleri, sayıları artan manastırlarla birlikte dini merkezler haline gelmiştir (Görmez, 2002).

Kapadokya, 1071 yılına kadar Bizans İmparatorluğu'nun egemenliği altında parlak bir dönem geçirmiştir. Bu dönemde bölgede çok sayıda kilise ve duvar resmi ortaya çıkmıştır. Roma egemenliği altında bin yıl yaşayan Kapadokya halkı sürekli dış saldırılara maruz kalmıştır ve istikrarsız bir siyasi ortam yaşanmıştır.

Hristiyanlığın etkisi ve coğrafi şartların uygunluğu nedeniyle manastır ve keşiş yaşamı bölgede önem kazanmıştır. Doğu Hristiyanlığı 'nın önemli dini isimleri olan Basileios, Nazianzoslu Gregorios ve Nyssalı Gregorios gibi kişiler Kapadokya'da doğmuştur. Bizans dönemini yansıtan kaya oyma kiliseleri, şapeller ve duvar resimleri bugüne kadar ulaşmıştır. 11. yüzyılın sonlarında ve 12. yüzyılın başlarında Türk boylarının egemenliği bölgeye girmeye başlamıştır. Bölge önce Danişmentlilerin, ardından Selçuklu egemenliğine girmiştir. Haçlı Seferleri sırasında Kapadokya Bölgesi büyük zarar görmüştür.

Selçukluların 1243 yılında Köseadağ Savaşı'nı kaybetmesiyle birlikte Kapadokya bölgesi, Moğol hakimiyetine girmiş ve bölge, Moğollar tarafından bir üs bölge olarak kullanılmıştır (Görmez, 2002). Kapadokya bölgesinde, 11. yüzyılın sonunda Danişmentliler'in hakimiyet kurduğu dönemden, 15. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti'ne bağlandığı zamana kadar birçok farklı beylik ve devletin egemenliği yaşanmıştır. Anadolu Selçuklular, Moğollar, Eretna Beyliği, Karamanoğulları Beyliği gibi çeşitli devletlerin hükümdarlığı bölgede etkili olmuştur. Kapadokya'da Türk egemenliğinin başlamasıyla birlikte Bizans döneminden kalan kentsel yapı öğeleri de yeni kültürün gereksinimleri doğrultusunda dönüşmeye başlamıştır. Ayrıca Anadolu Selçuklular Dönemi, bölgeyi savunma ve ticari alanda stratejik olarak önemli hale getirmiş, Kapadokya tüm Anadolu gibi derin bir etki altında kalmıştır (Cueno, 1971).

11. yüzyılın sonlarında Danişmentliler'in hakimiyeti altına giren Kapadokya, 15. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti'ne katılana kadar Anadolu Selçukluları, Moğollar, Eretna

Beyliği ve Karamanoğulları Beyliği gibi çeşitli beylikler ve devletlerin yönetimi altında kalmıştır (Kapadokya Alan Başkanlığı, 2023). Türk hakimiyetinin başlamasıyla birlikte, Bizans döneminden kalan kentsel yapı öğeleri yeni kültürel ihtiyaçlar doğrultusunda dönüşüme uğramıştır. Ayrıca, Anadolu Selçukluları dönemi, Kapadokya'yı savunma ve ticaret açısından stratejik bir bölge haline getirmiştir. (Cueno, 1971).

Kapadokya'nın Osmanlı Dönemi değerlendirildiğinde, Niğde, Kayseri gibi şehirlerin geçmişteki önemini koruduğu görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde 17. yüzyıla kadar Ürgüp, Kapadokya'nın en önemli yerleşim yeri olmuştur. 17. yüzyıla kadar bu önemi devam eden Ürgüp'te, 1530 yılında 6 mahallede toplam 248 hane bulunmaktadır, bunların 213'ü Müslüman, 35'i ise diğer dinlere mensuptur (Kapadokya Mevcut Durum Raporu, 2002). Nevşehir'in eski adı Nissa'dır ve Muşkara adıyla da bilinmektedir. Muşkara, Ürgüp'e bağlıdır ve Ürgüp, Niğde'ye bağlı bir kasabadır. Bu dönemde, imar ve iskân faaliyetleri artmış ve mimari yapılar inşa edilmiştir. İl merkezinde bulunan Kurşunlu Camii ve Külliyesi (1727), bu dönemin en önemli örneklerindendir. Niğde'ye bağlı bir kaza olan Muşkara Köyü'nün adı Nevşehir olarak değiştirilmiştir. Millî Mücadele yıllarında Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte büyüyüp gelişen Nevşehir, 1954 yılında il statüsü kazanmıştır (Görmez, 2002)

KAPADOKYA'NIN TARİHİNİ OLUŞTURAN DÖNEMLER VE TOPLULUKLAR KRONOLOJİSİ		
1	MÖ 3000-1750 Asur Ticaret Kolonileri ve Hititler Dönemi	
3	MÖ 1400-1200 Hitit İmparatorluk Dönemi	
5	MÖ 1100-950 Frigyalılar	
7	MÖ 950-585 Kimmer-İskit Akınları ve Lidyalıların Egemenliği	
9	MÖ 334-335 Makedonya Komutanlığı (3 Ay)	
11	17-395 Roma İmparatorluğu Dönemi	
13	1072 Türk Boylarının Bölgeye Yerleşmeye Başlaması	
15	1175 Anadolu Selçukluları Dönemi	
17	1318 Anadolu Selçuklu Devleti'nin Yıkılması	
19	1340 Bağımsız Eratna Beyliği	
21	1381 Kadı Burhanettin Yönetimi	
23	1398-1402 Osmanlı Egemenliği	
25	1436 Sultan II. Murat'ın Nevşehir ve Kayseri'yi Geri Alması	
27	1867 Nevşehir Niğde'ye Bağlanması	
29	1954 Nevşehir'in İl Olması	
	MÖ 1750-1400 Hitit Krallık Dönemi	2
	MÖ 1200-1100 Ege ve Kuzey Kavimlerinin Kapadokya'ya Gelişi	4
	MÖ 800 Hitit Tabal Krallığı'nın Bölgede Tekrar Canlanması	6
	MÖ 585-334 Pers Egemenliği	8
	MÖ 334- 17 Kapadokya Krallığı Dönemi	10
	395 Doğu Roma (Bizans) Devleti	12
	1086-1175 Danışmendliler Dönemi	14
	1243 Moğol Hâkimiyeti	16
	1318 İlhanlı Valisi Timurtaş'ın ve Eratna Bey'in Yönetimi	18
	1365 Karamanoğulları Beyliği	20
	1398 Karamanoğulları'nın Bölgeyi Geri Alması	22
	1402 Timur'un Bölgeyi Karamanoğulları'na Geri Vermesi	24
	1466 Kapadokya'nın Kesin Olarak Osmanlı Topraklarına Katılması	26
	1902 Nevşehir'in Ankara Sancağına Bağlanması	28

Şekil 88. Kapadokya'nın Tarihini Oluşturan Dönemler ve Topluluklar Kronolojisi

3.2.1.1.Yerleşim Özellikleri

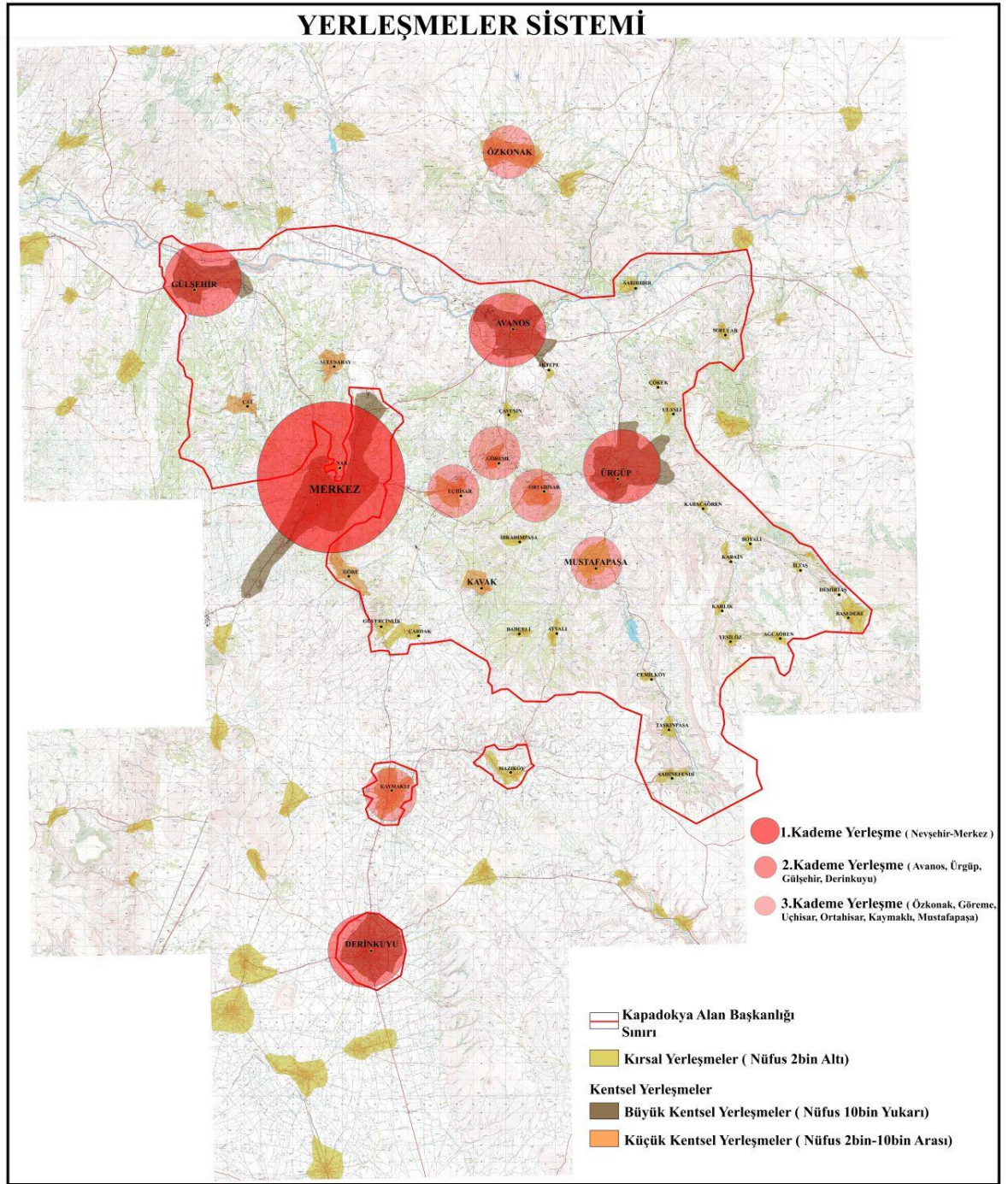
Nevşehir il sınırları ve Kapadokya Alan Sınırı içerisinde yerleşme alanlarının mekânsal dağılımına bağlı olarak yerleşmeler sisteminde; Nevşehir merkez ilçesi 1.kademe yerleşme olarak yer almaktadır. Avanos, Ürgüp, Gülşehir ve Derinkuyu ilçeleri ikinci kademe yerleşme olarak, Özkonak, Göreme, Uçhisar, Ortahisar, Kaymaklı ve Yazıhöyük ilçeleri ise 3. kademe yerleşme olarak yer almaktadır (Şekil, 89).

Yerleşmeler sistemi haritası nüfus verilerine göre oluşturulmuştur. Bu sınıflandırma şu şekilde detaylandırılmıştır ;

Harita üzerinde, nüfusu 2.000 altı olan yerleşmeler kırsal yerleşmelerdir. Tarım, hayvancılık ve bağcılık faaliyetlerinin yaygın olduğu alanlardır. Tek katlı, avlulu ve geleneksel taş malzemede kullanılan konutlardan oluşan organik dokunun yaygın olarak görüldüğü yerleşme alanlardır.

Nüfusu 2.000 ve 10.000 arasında olan küçük kentsel yerleşmeler ise kırsal karakteri baskın olmayan kentsel faaliyetler gösteren alanlardır. Tarım, hayvancılık ve bağcılık faaliyetlerinin yanında turizm ve ticaret faaliyetlerinin yer aldığı yerel ticaret yapıları ve otel yapılarının bulunduğu yerleşmelerdir.

Kentsel yerleşme alanları nüfusu 10.000 ve üzeri olan kentsel faaliyetlerin yaygın olarak sürdürüldüğü, ekonomik faaliyetlerin, hizmet alanlarının ve turizm alanlarının çeşitli faaliyet türleri ile bulunduğu yerleşme alanlarıdır. Nüfus hareketliliğinin yoğunlaşmasına bağlı olarak konut tipolojisinin apartman ve daha yüksek katlı konutlardan oluşan alanlar yer almaktadır (Şekil 89).

Şekil 89. Yerleşmeler Sistemi

Kapadokya bölgesi tarihi yapısı ve topografik özelliklerine bağlı olarak farklı yerleşim dokularını içinde barındıran bir bölgedir. Yerleşimler, doğal oluşum ve insan yapımı yerleşimler şeklinde farklılaşmaktadır. Fiziksel koşullar, coğrafi koşullar ve insan ihtiyaçları yerleşim alanları üzerinde etkili olmuştur. Yerleşimler, dönemler ve

gereksinimlere göre yıllar içerisinde farklılaşmıştır. Yerleşim alanları savunma, korunma, barınma ve birçok şekilde kullanım göstermiştir.

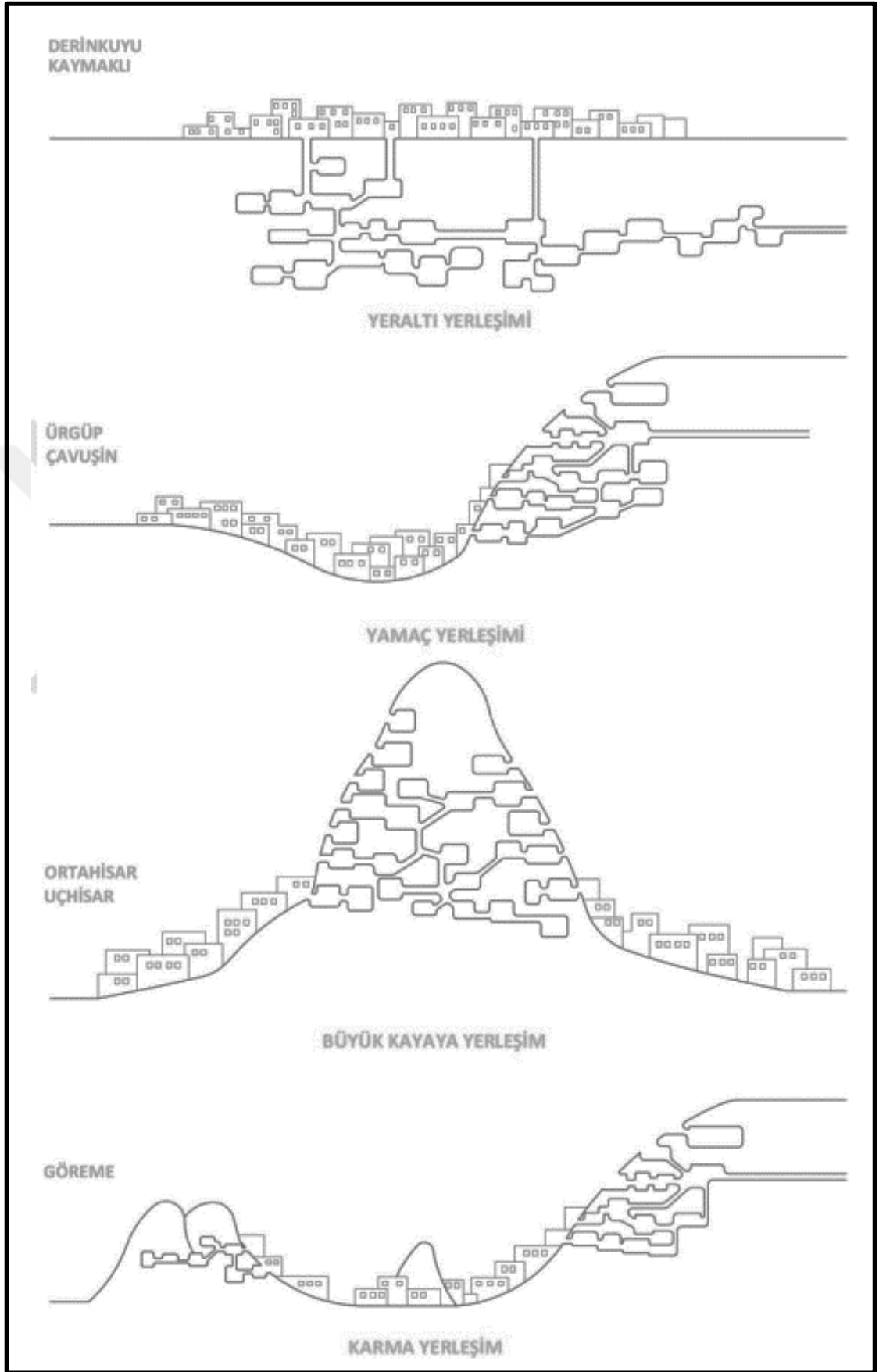
Nevşehir il sınırları içerisinde, Ayhan'a (2004) göre üç farklı yerleşim türü bulunmaktadır:

1. Yamaçlara oyulmuş kaya yerleşimleri (Örn: Zelve, Gümüşler),
2. Yüzeyin altında oyulmuş "yeraltı yerleşimleri" (Örn: Derinkuyu),
3. Bu iki tipin entegrasyonu ile oluşan "karma yerleşimler" (Örn: Tatların) (Ayhan, 2004, s. 1).

Binan (1994), Kapadokya bölgesindeki yerleşim alanlarının savunma, korunma ve barınma amacıyla inşa edildiğini belirterek, bu yerleşimleri konumlarına göre sınıflandırmaktadır. (Tablo 28) (Şekil 90).

Tablo 28. Yerleşim Tipolojisi (Binan, 1994, Yıldırım, 2019'dan düzenlenmiştir)

1. Yeraltı Yerleşimi	Yeraltı yerleşim alanları : mevcut yerleşimlerin altında bulunur ve geçmişte korunma amacıyla inşa edilmiştir. Derinkuyu, Kaymaklı, Özkonak
2. Yamaç Yerleşimler	Vadi yamaçlarında oluşturulan yerleşim yerleri: mevcut yerleşimin yukarı tarafında yer almaktadır. Bu alanlar yamaca oyularak yapılan yerleşimlerdir (Şekil 17). a. Terk Edilmiş: Çavuşin, Zelve b. Yeni Yapılarla Bütünleşmiş: Ürgüp, Mustafapaşa
3. Büyük Kaya (Kale) Yerleşimler	Volkanik tüf kaya eteklerinde yer alan bu yerleşimler: savunma, korunma ve barınma amacıyla tüf kayaların oyulmasıyla oluşturulmuştur (Şekil 18) a. Terk Edilmiş: Ortahisar b. Yeni Yapılarla Bütünleşmiş: Uçhisar
4. Karma Yerleşim	Kaya oyma mekanlar Genellikle yerleşim alanı olarak kullanılmıştır (Şekil 19). Göreme

Şekil 90. Kaya Oyma Alanlara Ait Yerleşim Tipolojisi (Binan, 1994)

Şekil 91. Derinkuyu ve Kaymaklı Yeraltı Şehirleri (WEB_25)

Şekil 92. Ürgüp ve Çavuşin Yamaç Yerleşmeleri (WEB_26)

Şekil 93. Terk Edilmiş Ortahisar ve Yeni Yapılarla Bütünleşmiş Uçhisar (WEB_27)

Şekil 94. Karma Yerleşim Alanları Göreme Kaya Oyma Yerleşimleri (WEB_28)

Kapadokya bölgesinin jeolojik özelliklerinden faydalanılarak inşa edilen yeraltı yerleşimleri, korunma ve savunma amacıyla kullanılmakta olup, sadece bir sığınak olarak değil, 3-4 ay boyunca yaşam standartlarını sürdürebilecek şekilde tasarlanmıştır. Bu yerleşimler, günlük ihtiyaçların karşılanabileceği birbiriyle bağlantılı mekânlar sunar (Somuncu ve Yiğit, 2009). Kaya oyma mekânlar, Kapadokya bölgesinde tarih boyunca yaygın olarak barınma amacıyla kullanılmış olup, günümüzde turizm alanı olarak değerlendirilmeye devam etmektedir.

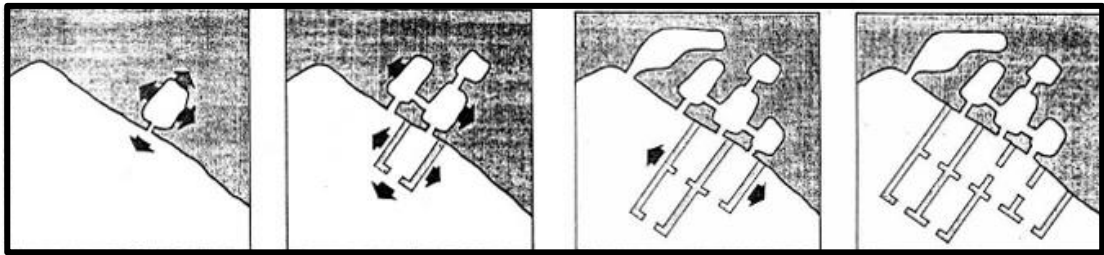
Kıvılcım (2011) tarafından yapılan çalışmada, Kapadokya yerleşimlerinin kaya oyma mimarisi ile inşa edilmiş yığma yapılar arasındaki ilişkilerin büyük çeşitlilik gösterdiği belirtilmiştir (Kıvılcım, 2011). Kıvılcım, kaya oyma yerleşimlerini beş farklı grupta incelemektedir:

1. Topoğrafik bağlam: (a) Volkanik kayalar, (b) Kaya yüzeyleri, (c) Tek parça kaya blokları, (d) Ovalar, Peri Bacalarına yerleşimler (Örn: Göreme)
2. Tarihsel süreç: (a) Sadece bir dönem kullanılıp terk edilenler, (b) Çeşitli tarihsel dönemlerde kullanılıp terk edilen kaya oyma mimarisi (Örn: Ihlara Vadisi, Göreme)
3. Ölçek farkı: (a) Yerleşim ölçeği, (b) Tek parça kaya bloğuna oyulmuş yapı veya yapı kompleksi (Örn: Ortahisar, Uçhisar)
4. İşlev: (a) Konut, (b) Manastır, (c) Kilise, (d) Karma kullanım, (e) Güvercinlik. Terk edilmiş yeraltı yerleşimlerinin ve inşa edilmiş yığma yapıların bütünleşmesi (Örn: Derinkuyu, Kaymaklı)
5. Yığma yapılarla kurulan ilişki: Kaya oyma yerleşimlerinin, inşa edilmiş yığma yapılarla kurduğu çeşitli ilişkiler (Kıvılcım, 2011).

Kapadokya bölgesinin kendine özgü oluşumları ve insan eliyle biçimlenen fiziki özellikleri yerleşme alanlarında belirleyici olmuştur. Alanda kullanılan yapı malzemesi, buna bağlı gelişen yapısal ve biçimsel mimarisinin temelini oluşturmuştur. Bölgenin yıllar içerisinde gelişen ve değişen kültürel, sosyal ve ekonomik yapısı mimari özelliklerini şekillendirmiştir. Mimari özellikler günlük yaşam biçimi, kültürel mirasın izleri ve toplumsal özellikler hakkında bilgi vermektedir.

Yerleşmeler, bölgenin topografik yapısına göre şekillenmiş ve genellikle düz arazilere, volkanik tüflerden oluşan vadilere veya büyük volkanik tüf kaya eteklerine kurulmuştur. Bu yerleşimlerde genellikle gözenekli volkanik tüf ve diğer dirençsiz tüf türleri kullanılarak yapılar inşa edilmiştir (Binan, 1994, Erençin, 1979).

Kapadokya bölgesi konutlarının en belirgin mimari özelliği, genişleyebilir nitelikte olmalarıdır. Bölge mimarisinde kullanılan malzeme ve yapım sistemi, mekânsal organizasyonun değişebilmesine ve konutların genişletilebilmesine imkân sağlamaktadır (Şekil 95) (Stea ve Turan, 1993). Bölgede en basit köy konutu, bir oyma birimden oluşurken, bazı konutlarda bu birime tonozlu bir yaz mutfağı eklenmiştir. Ev sahibinin maddi durumuna bağlı olarak, ev zamanla yanlara doğru açılarak genişletilebildiği gibi, mekanların üstlerine kat da eklenebilir özelliğine sahiptir (Erençin, 1979).

Şekil 95. Kapadokya Bölgesi Oyma ve Yığma Birimlerin Genişleme şeması (Stea ve Turan, 1993)

Kapadokya'daki geleneksel yerleşmeler, kayalara oyularak şekillendirilen ve doğal çevreyle bütünleşen geleneksel yapılarından oluşmaktadır. Yamaçlarda bulunan yerleşim birimleri, doğaya uyum sağlamak amacıyla kayalara oyularak yapılmıştır (Zelve Vadisi, Çavuşin, Avcılar, Uçhisar, Ortahisar). Ayrıca peri bacasının içleri oyularak konut olarak kullanılmıştır. Bölgede yeraltı yolları da bulunmaktadır ve genellikle ekonomik nedenlerle ve korunma amacıyla inşa edilen yerleşmeler bulunmaktadır. Bu yerleşmelerin girişleri, saldırı durumunda taş tekerleklerle kapatılabilecek şekilde düzenlenmiştir (Kaymaklı ve Derinkuyu) (Giovannini, 1971). Bölgede genellikle yapım sistemine bağlı olarak, Oyma, Yarı Oyma - Yarı Yığma ve Yığma olmak üzere üç konut tipi yaygın olarak gözlemlenmektedir (Berk, 1990).

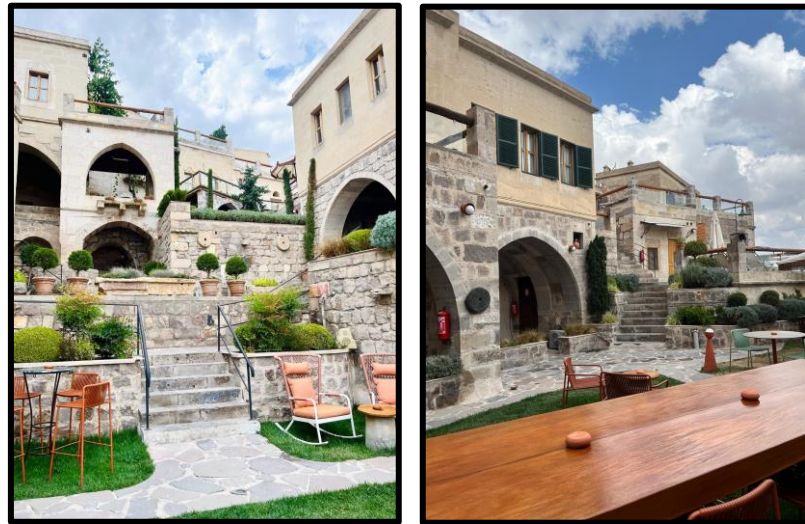
Bölgenin jeolojik yapısına uygun olarak, ilk yerleşimler genellikle vadi yamaçlarında veya peri bacaları içinde bulunan oyma konut grupları şeklinde olmuştur. Oyma konutlar,

kış aylarında ısı kaybını minimum seviyede tutmakta ve düşey iç havalandırma bacaları sayesinde havalandırma sorununu çözülmüştür (Şekil 96) (Turan 1993).

Şekil 96. Uçhisar ve Ortahisar Kaya Oyma Mekanlar (Kara, A. Arşivi)

Yarı oyma-yarı yığma konutlar, oyma birime yığma bir bölüm eklenmesiyle oluşur. Hem düz arazilerde hem de yamaca yaslanarak inşa edilmiş örnekler mevcuttur. Düz arazide inşa edilen yarı oyma-yarı yığma konutlar, yeraltındaki oyma bölümlerin üzerine yığma yapıların eklenmesiyle meydana gelmiştir (Şekil 97).

Şekil 97. Uçhisar Yarı Oyma-Yarı Yığma Konutlar (Kara, A. Arşivi)

Yığma konutlar genellikle iki katlı olarak tasarlanır ve sivil mimari yaşamın son dönemlerinden örnekler sunmaktadır. Zemin katlar genellikle hizmet ve ıslak mekanlara ayrılırken, üst katlar sofa ve yaşam odaları için kullanılmaktadır. Bu tür konutlarda zengin

plan şemaları ve cephede simetrik taşlar ve bezemeler dikkat çekici özelliklerdir (Şekil 98, 99) (Binan 1994).

Şekil 98. Avanos ve Ürgüp Konutlar (Kara, A. Arşivi)

Şekil 99. Ortahisar Konut Örnekleri (Kara, A. Arşivi)

Kapadokya’da yerleşmeler, volkanik tüf taşından inşa edilmiş evler, kaya oyma mekanlar ve yeraltı şehirleri gibi özgün yapılarla bir bütündür. Organik kent formuna sahip yapılaşma düzeni, dar ve kıvrımlı sokaklar, az katlı iç Avlulu ve bahçeli konut alanları ve fonksiyonel çeşitliliği içinde barındıran alanlardan oluşmaktadır. Mimari özellikler arasında kemerli pencereler ve kapılar, taş işçiliği süslemeler dikkat çekmektedir (Şekil 100, 101, 102).

Bu yapılar, bölgenin tarihî ve kültürel mirasını yansıtarak, Kapadokya'nın peyzajıyla uyumlu bir şekilde varlığını sürdürmektedir.

Şekil 100. Avanos'un Eski Evleri (Kara, A. Arşivi)

Şekil 101. Ortahisar Konut Örnekleri (Kara, A. Arşivi)

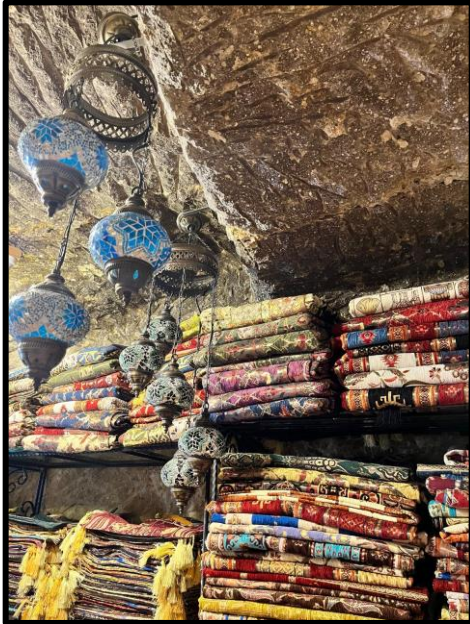

Şekil 102. Ürgüp Eski Yerleşim Alanları (Kara, A. Arşivi)

3.2.2.Somut Olmayan Kültürel Miras

Somut olmayan kültürel miras, bir toplumun gelenekleri, sözlü anlatıları, ritüelleri, festivalleri, el sanatları, halk oyunları, müzikleri ve yaşam biçimleri gibi maddi olmayan kültürel değerlerini içerir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Kapadokya bölgesi, bu tür kültürel miras unsurlarının korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından önemli bir rol oynamaktadır.

Geleneksel el sanatları yönünden geçmişten günümüze çömlekçilik geleneği ile ünlüdür. Kızılırmak'ın getirdiği kil kullanılarak üretilen çömlekler, bölgenin en önemli el sanatlarından biridir. Bu zanaat hem yerel kültürün bir parçası hem de bölgenin ekonomik faaliyetleri arasında yer almaktadır (Gürtanın ve Munsuz, 1970). Bölgenin geleneksel el sanatlarından biri olan halı dokuma, nesilden nesile aktarılan bir zanaat olarak Kapadokya'nın kültürel mirası içinde önemli bir yer tutmaktadır. Cam işçiliği ve cam süsleme bölgeye ait süslemeler ile varlığını sürdürmektedir(Yolcu, 2014). Bölgeye ait efsaneler ve masallar peri bacaları, yeraltı şehirleri ve doğal oluşumlarla ilgili bölgenin sözlü kültüründe yer almaktadır. Bu hikayeler, bölge halkı arasında sürdürülen ve turizmin de bir parçası olan önemli kültürel değerlerdir. Kapadokya'nın yerel mutfağı, bölgenin tarihsel ve coğrafi özelliklerini yansıtan zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Testi kebabı, düğün çorbası, kömbe gibi geleneksel yemekler hem yerel halkın günlük yaşamında hem de özel günlerde önemli bir yere sahiptir. Bağ ve bağcılık kültürünün yaygın olarak sürdürülmesi ve bağcılık geleneğini kutlamak amacıyla düzenlenen üzüm festivalleri hem üzüm hasadının kutlanması hem de bölge halkının bir araya gelerek sosyal bağlarını güçlendirmesi için önemli etkinlikler arasındadır (Yeşil, 2021). Kapadokya'da, erken Hristiyanlık dönemine ait pek çok dini yapı ve aziz mezarları bulunmaktadır. Bölgedeki kiliseler ve manastırlar hem dini hem de kültürel turizm açısından önemli taşımaktadır. Dini ziyaretler ve ritüeller, bölgenin manevi ve kültürel dokusunu oluşturmaktadır. Hacı Bektaş Veli, Kapadokya bölgesinin önemli manevi liderlerinden biridir. Onun anısına düzenlenen törenler, bölgedeki Alevi-Bektaşî kültürünün önemli bir parçasıdır. Bu törenler, toplumsal dayanışma, hoşgörü ve barışı simgelemektedir. Farklı etnik grupların, dini toplulukların ve sosyal yapının bir arada bulunması kültürel yapının önemli unsurlarındandır(Gündüz Alptürker, 2013; Çalı, 2022; Kozan, 2009; Çöl, 2010; Gönel, 2012: 421-438).

Şekil 103. Kapadokya Somut Olmayan Kültürel Miras Gösteren Fotoğraflar (Kara, A.)

3.2.3. Toplumsal Nitelikler

3.2.3.1. Toplumsal Yapı

İnsanın yaşadığı coğrafya, yaşam tarzı ve toplumsal yapının biçimlenmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Kapadokya bölgesi tarihi, kültürel zenginlikleriyle bilinen bir bölgedir. Kapadokya bölgesi hem turistik hem de kültürel açıdan önemli bir merkezdir. Bölgenin toplumsal yapısı, coğrafi konumu, tarihsel geçmişi, ekonomik faaliyetleri ve kültürel dinamikleri tarafından şekillendirilmiştir.

Nevşehir, tarihin farklı dönemlerinde Hititler, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu tarihsel çeşitlilik, şehrin kültürel dokusunu zenginleştirmiş ve farklı toplumsal yapılarla harmanlanmasına katkıda bulunmuştur. Tarih içerisinde yaşayan uygarlıkların alandan göç ederken küçük gruplar halen alanda yerleşik olarak bulunmaktadır. Bu topluluklar yaşam biçimlerine alanda devam etmektedir.

Nevşehir'in Gülşehir ilçesinde bulunan Aya Dimitrios Kilisesi'nde Fener Rum Patriği Bartholomeos her yıl geleneksel olarak düzenlenen Pazar ayinine katılmaktadır. Ürgüp ilçesi, Mustafapaşa köyü ve cemil köyünde ise geleneksel ayinler düzenlenmektedir (WEB_1)

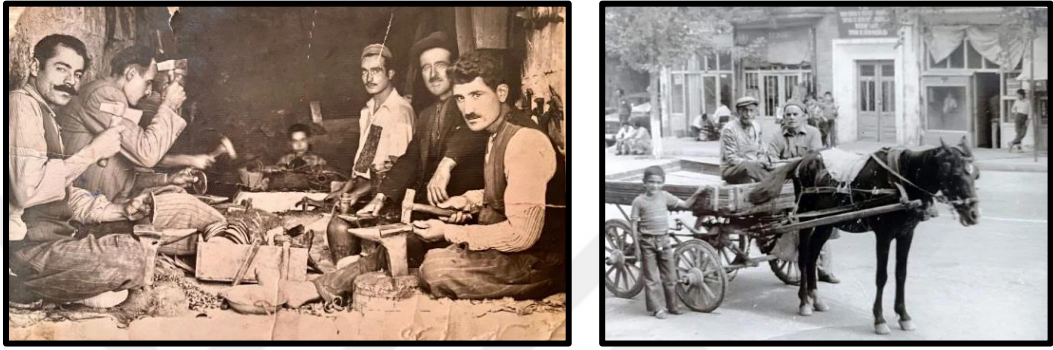
Şekil 104. Haziran 2017 (WEB_29)

Şekil 105. Mayıs 2018 (WEB_30)

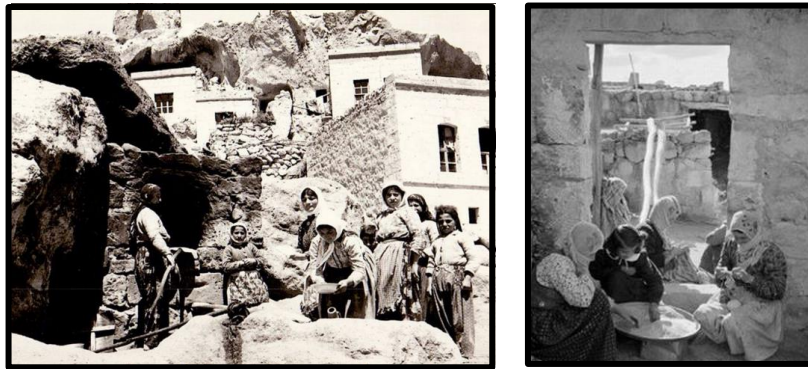
Nevşehir'in ekonomisi tarım, turizm ve el sanatlarına dayanmaktadır. Halkın geçim kaynağı olan sektörlerden birisi olan tarım, bölgede yoğun olarak faaliyet göstermektedir. Tahıllardan ise en çok buğday ekilmektedir. Alanda yetiştirilen patates, birçok ülkeye ihraç edilmektedir. Üzüm yetiştiriciliğinde yaygın olduğu yörede, şarapçılık sektörü de gelişim göstermiştir (Güney, 1988). Nevşehir yöresinde tespit edilen 27 geleneksel

meslek içinde saraçlık, kalaycılık, minyatür at arabası yapımı ve kündeکارlık, tandır yapımı, kamyon kasası süslemeciliği, oniks taş işçiliği, ayakkabıcılık/köşkerlik, saat tamirciliği ve nalbantlık gibi meslekler yaygın olarak gözlemlenmiştir (Şekil 106) (Yolcu, 2014). Kapadokya bölgesi yapı taşı bakımından Türkiye'nin zengin yerleşim yerlerinden birisidir. Çevredeki volkanların oluşturduğu tuf tabakası "yonu taşı" denilen taş üretimi sektörü gelişmiştir (Güney, 1988).

Şekil 106. Nevşehir Yerel Halkı (WEB_31)

Bu ekonomik yapı, ailelerin geçim kaynaklarını belirlerken toplumsal yapının da şekillenmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra dayanışmanın ve iş birliğinin sağlanması, komşuluk ilişkilerinin gelişmesini sağlamıştır. Mimari olarak bahçeli evler ve avlular tarımsal üretimin küçük ölçekte yaygın bir biçimde gerçekleştiği, üzümünden pekmez gibi geleneksel ürünlerin yerel halkın yardımlaşması ile gerçekleşmesini sağlamıştır (Şekil, 107). Geçmiş dönemlerde Nevşehir'de hane halkı genellikle geniş ailelerden oluşmaktaydı, genç nesiller arasında çekirdek aile yapısı yaygınlaşmıştır. Aileler genellikle birden fazla kuşağın bir arada yaşadığı hanelerden , son yıllarda daha küçük hanelere doğru bir değişim görülmektedir (Yolcu, 2014).

Şekil 107. Kapadokya Toplumsal Yapısını Gösteren Fotoğraflar (WEB_32)

3.2.3.2.Demografik ve Ekonomik Yapı

Kapadokya bölgesi kırsal ve kentsel nüfusun bir arada bulunduğu bir bölgedir. Geçmişten beri farklı etnik grupların ve dini toplulukların bir arada yaşadığı bir alan olmuştur. Bölgede, ekonomik faaliyetler ve turizm faaliyetlerine göre nüfus dinamikleri şekillenmektedir. Turizmin gelişmesiyle birlikte göç alan bir bölge olmuştur. Genç nüfusun eğitim ve iş imkanları nedeniyle büyük şehirlere göç etmektedir.

Çalışma kapsamında Nevşehir il bütünü nüfus verilerine yer verilecek ve Kapadokya Alan Başkanlığı sınırında olan çalışma alanı sınırında kalan Merkez, Ürgüp, Avanos, Gülşehir ve Derinkuyu ilçeleri ve bu ilçelere bağlı belde, mahalle ve köy nüfusu verileri incelenecektir. Nevşehir ilinin nüfusu, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2023 yılı verilerine göre 315.994 kişidir. Bu nüfusun 155.897'u erkek, 160.097'si de kadın vatandaşlardan oluşmaktadır. Nevşehir ili nüfusu, yıllar içerisinde artış eğilimi göstermektedir.

Tablo 29. Nevşehir İli Yıllara Bağlı Nüfus Verileri (TÜİK, 2024)

Yıl	Nevşehir Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2023	315.994	155.897	160.097
2022	310.011	152.912	157.099
2021	308.003	152.189	155.814
2020	304.962	151.134	153.828
2019	303.01	150.047	152.963
2018	298.339	147.438	150.901
2017	292.365	144.219	148.146
2016	290.895	143.698	147.197
2015	286.767	141.942	144.825
2014	286.25	142.418	143.832
2013	285.46	141.239	144.221
2012	285.19	140.952	144.238
2011	283.247	139.955	143.292
2010	282.337	139.123	143.214
2009	284.025	140.348	143.677
2008	281.699	139.025	142.674
2007	280.058	138.092	141.966

Nevşehir İli, 2023 yılı toplam nüfusu bir önceki yıla göre %1,93 artış göstermiştir. 2007-2021 yılları arasında en yüksek nüfus artışı %2,02 ile 2018 yılında; en düşük nüfus artışı ise %- 0,60 olarak 2010 yılında olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 30. Nevşehir İli Yıllara Bağlı Nüfus Artış Hızı Verileri (TÜİK, 2024)

Yıl	Nevşehir Nüfusu	Artış Hızı
2015	286.767	0.18%
2016	290.895	1.44%
2017	292.365	0.51%
2018	298.339	2.04%
2019	303.01	1.57%
2020	304.962	0.64%
2021	308.003	1.00%
2022	310.011	0.65%
2023	315.994	1.93%

Tablo 31. Nevşehir İli Yıllara Bağlı Kır ve Kent Nüfus Verileri (TÜİK, 2024)

Nevşehir İli Nüfus Bilgileri					
Yıl	Toplam	Kent		Kır	
1955	239.054	%23	55.808	%77	183.246
1960	187.398	%22	41.19	%78	146.208
1965	203.316	%23	46.71	%77	156.606
1970	229.83	%25	57.545	%75	172.285
1975	249.308	%28	68.634	%72	180.674
1980	256.933	%30	77.404	%70	179.529
1985	278.129	%34	94.871	%66	183.258
1990	289.509	%39	112.955	%61	176.554
2000	309.914	%44	136.523	%56	173.391
2007	280.058	%52	145.037	%48	135.021
2010	282.337	%55	154.103	%45	128.234
2015	286.767	%61	174.195	%39	112.572
2020	304.962	%65	197.126	%35	107.836
2023	315.994	%65	208,585	%33	107.409

Nevşehir ili kent ve kır nüfusu yıllara bağlı olarak sürekli bir değişim göstermektedir. 1955 yılından 2023 yılına kadar olan sürede kır nüfusu sürekli bir azalış gösterme

eğiliminde bulunmaktadır. Kırdan kente göçler, kırsal nüfusun yıllar içerisinde azalmasına neden olmaktadır.

Tablo 32. 2023 Yılı Nevşehir İli Yıllara Bağlı Kır ve Kent Nüfus Verileri (TÜİK, 2024)

İlçe Adı	Toplam			İl ve İlçe Merkezleri			Belde ve Köyler		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Avanos	32,682	16,254	16,428	14,831	7,280	7,551	17,851	8,974	8,877
Derinkuyu	20,767	10,542	10,225	11,000	5,535	5,465	9,767	5,007	4,760
Gülşehir	21,806	10,707	11,099	12,619	6,135	6,484	9,187	4,572	4,615
Hacıbektaş	11,352	5,597	5,755	5,249	2,562	2,687	6,103	3,035	3,068
Acıgöl	19,565	10,076	9,489	6,133	3,149	2,984	13,432	6,927	6,505
Kozaklı	13,412	6,646	6,766	7,896	3,850	4,046	5,516	2,796	2,720
Merkez	159,195	77,777	81,418	125,781	60,376	65,405	33,414	17,401	16,013
Ürgüp	37,215	18,298	18,917	25,076	12,172	12,904	12,139	6,126	6,013

Tüm ilçelerde nüfus artışı gözlenmiştir. En yüksek nüfus artış oranı Kozaklı ilçesinde (% 3,82) gerçekleşirken, en düşük nüfus artış oranı ise Derinkuyu ilçesinde (% 0,44) görülmüştür. 2023 yılı ilçelerin kentsel ve kırsal nüfus verileri incelendiğinde; Merkez ilçe, Derinkuyu ilçesi, Gülşehir ilçesi, Kozaklı ilçesi ve Ürgüp ilçesinde kentsel nüfus kırsal nüfusa göre daha fazladır. Avanos ilçesi ve Hacıbektaş ilçesinde kırsal nüfus kentsel nüfusa göre daha fazladır.

Tablo 33. Nevşehir İli Yıllara Bağlı Kır ve Kent Nüfus Verileri (TÜİK, 2024)

İlçe	2023	Nüfus	Belediye	Mahalle	Köy	Kır	Kent
	Nüfusu	Artışı %	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Nüfusu	Nüfusu
Acıgöl	19.565	2,90	3	8	10	8.295	11.27
Avanos	32.682	0,63	4	17	16	8.229	24.453
Derinkuyu	20.767	0,44	2	12	7	6.045	14.722
Gülşehir	21.806	1,90	1	10	31	9.187	12.619
Hacıbektaş	11.352	4,21	1	3	30	6.103	5.249
Kozaklı	13.412	3,82	1	10	27	5.516	7.896
Merkez	159.195	2,05	9	44	9	8.06	151.135
Ürgüp	37.215	1,41	2	14	23	9.04	28.175
Nevşehir	315.994	1,89	23	118	153	60.475	255.519

2023 yılı ilçelerin kentsel ve kırsal nüfusları incelendiğinde; kentsel nüfusun artış, kırsal nüfusun azalış eğiliminde olduğu görülmektedir.

Kapadokya Alan Başkanlığı sınırında olan çalışma alanı sınırında kalan Merkez, Ürgüp, Avanos, Gülşehir ve Derinkuyu ilçeleri ve bu ilçelere bağlı belde, mahalle ve köy nüfusu verileri incelendiğinde, 2023 yılı itibariyle alan sınırı içerisinde nüfus toplam 400.000 kişidir.

Merkez ilçe nüfusu 2007 yılından 2023 yılına kadar istikrarlı bir şekilde artmıştır. Ürgüp ilçesi, 2007-2023 yılları arasında sürekli bir nüfus artışı yaşamıştır. Avanos ilçesi ise 2007-2011 yılları arasında nüfusunda artış yaşamış, ancak 2011-2023 yılları arasında azalış göstermiştir. Gülşehir ilçesi ise 2007-2023 yılları arasında nüfusunda azalış yaşamıştır. Derinkuyu ilçesi nüfusu ise 2007 yılından 2023 yılına kadar düzensiz artış azalış eğilimi göstermiştir.

Tablo 34. Alan Sınırı İçerisindeki İlçelerin Yıllara Bağlı Nüfus Verileri (TÜİK, 2024)

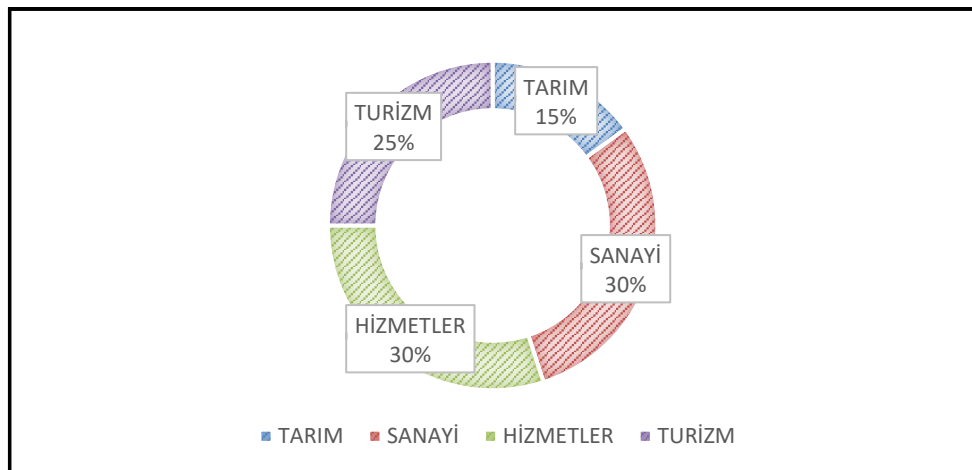
İlçeler	2023	2018	2013	2008
Merkez	159,195	143.194	126.327	114.691
Ürgüp	37,215	35.352	35.028	33.909
Avanos	32,682	32.618	34.015	35.230
Gülşehir	21,806	21.771	22.722	25.654
Derinkuyu	20,767	20.786	21.425	22.118

Alan sınırı içerisinde bulunan ilçelerin 2023, 2018, 2013 ve 2008 yılları nüfus verileri incelendiğinde; nüfus, 2008 yılından 2023 yılına kadar artış eğilimi içindedir. İlçeler bazında Merkez İlçe ve Ürgüp ilçesi sürekli bir nüfus artışı gösterirken, Avanos, Gülşehir ve Derinkuyu ilçeleri yıllara göre düzensiz bir artış azalış içinde olduğu görülmüştür.

Tablo 35. 2023 Yılı Belde Nüfus Verileri (TÜİK, 2024)

İlçeler	Beldeler	2023 Nüfusları
Merkez	Göreme	2,429
	Kavak	2,614
	Kaymaklı	4,490
	Nar	5,238
	Sulusaray	2,039
	Uçhisar	3,845
	Göre	2.621
	Çat	2.078
Avanos	Çalış	1,995
	Kalaba	4,361
	Özkonak	3,266
Ürgüp	Ortahisar	3,055
Gülşehir	Karacaşar	1,943
Derinkuyu	Yazıköyük	3,722

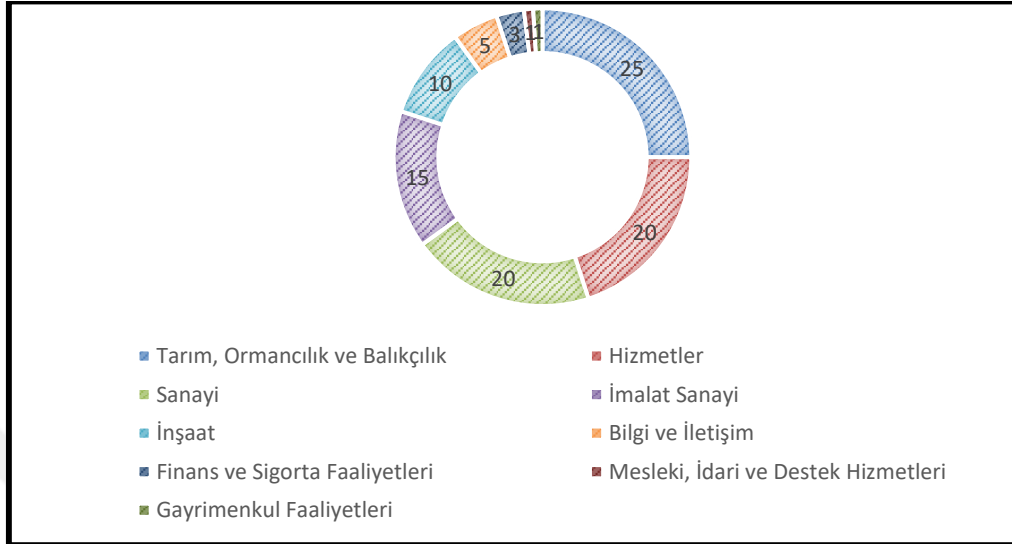
Nevşehir il bütününde sektörel dağılım incelendiğinde, hizmetler % 30, sanayi %30, turizm % 25 ve tarım %15'tir. Nevşehir ilinin, gıda ve içecek sektöründe ön plana çıkmaktadır. Ekonomik yapısı içerisinde turizm ve metal sanayi ise öne çıkan diğer sektörler arasında yer almaktadır (Şekil 108). Turizm ve hizmet sektörü yıllar içerisinde büyüme eğilimindedir.

Şekil 108. Ekonomik Yapının Sektörel Dağılım (TÜİK, 2023)

Nevşehir ili 2023 GSYH'nin tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründe %25'ini oluştururken, sanayi %20, imalat sanayi %15, inşaat %10, hizmetler %20, bilgi ve iletişim

%5, finans ve sigorta faaliyetleri %3, gayrimenkul faaliyetleri %1, mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri %1 olarak dağılım göstermektedir (Şekil 109).

Şekil 109. Nevşehir İli Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına Sektörlere Göre Zincirlenmiş Hacim (TÜİK, 2023)

Nevşehir'deki sanayi kuruluşları, ağırlıklı olarak gıda ürünleri, tarım aletleri, otomotiv yan sanayi parçaları, içecekler, tuğla-bims ve kimyasal maddelerin imalatı gibi alanlarda faaliyet göstermektedir. Nevşehir’de 688 sanayi işletmesinin sektörel dağılımı incelendiğinde gıda sektörü %15,30 ile ilk sırada yer alırken, %13,29 ile metalik olmayan mineral ürünler ve %12,21 ile elektrik, gaz ve buhar ürünleri sektörleri onu takip etmektedir (AHİKA, 2023). Üzümün işlenmesiyle elde edilen gıda ve içecek ürünleri, il ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Nevşehir’de büyük bir potansiyele sahip olan uzun yıllardır üzüm suyu, sirke ve meyve suyu üretimi gibi alanlarda faaliyet gösteren Taskobirlik Kooperatifi, yeniden faaliyete geçirilmiştir (Nevşehir İl Özel İdaresi, 2023).

İlde arazinin sulanabilirliği, toprak niteliği ve iklim yapısı doğrultusunda en büyük payın tahıl grubu üretimi olduğu görülmektedir. 2016 yılı ile 2020 yılları arasında üretim desenine bakıldığında ise; buğday ve çavdar üretiminde düşüş ile birlikte arpa üretiminin yükseldiği, çerezlik kabak üretiminde istikrarlı bir yükseliş olduğu, 2017 yılından itibaren nohut, 2019 yılından itibaren ise şeker pancarı üretiminin arttığı görülmektedir. Nevşehir ilinde hayvancılık faaliyetlerinde en yaygın olarak kümes hayvancılığı ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği sürdürülmektedir. Başlıca üretilen hayvansal ürünler süt, balmumu,

bal olup yıllık yaklaşık 254 ton yapağı ve 8.7 ton keçi kılı üretilmektedir. İl genelinde hayvancılık tarımın arkasından gelmekle birlikte, besi hayvancılığı gelişmekte olup, sığır ve kanatlı hayvan sayısı artmaktadır (Nevşehir Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021).

Kültür ve Turizm Bakanlığı 2023 yılı resmi istatistiklerine göre Nevşehir ili toplam 646 konaklama tesisi, 14.460 oda, 30.789 yatak kapasitesine sahiptir. Nevşehir mevcut yatak sayısı bakımından Türkiye'deki iller arasında 6. sırada yer almaktadır. Konaklama tesisleri incelendiğinde en yüksek yatak sayısının Kültür ve Turizm Bakanlığı belgeli konaklama tesisleri bakımından Avanos ilçesinde, Belediye belgeli tesisler açısından ise butik otel özellikleri dolayısıyla en yüksek yatak sayısının Ürgüp'te bulunduğu görülmektedir. Bölgede 2023 yılı itibarıyla 469 acente yer almaktadır. Bölgeye 2022 yılında toplam 4 milyon 192 bin turist gelmiştir. Bölgede yer alan Hacı Bektaş-ı Veli müzesi 736.082 ziyaretçi sayısı olarak Türkiye'nin en çok ziyaret edilen 4. müzesidir. 2022 yılında Göreme Ören Yeri 1.063.517 kişi, Zelve Paşabağları Ören Yeri 995.891 kişi ve Kaymaklı Yeraltı Şehri 553.047 kişi tarafından ziyaret edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

Kapadokya bölgesinde, doğa ve kültür turizmi, inanç turizmi, termal turizm, balon turizmi, kongre turizmi, atlı turizm ve çömlekçilik gibi çeşitli turizm faaliyetleri bulunmaktadır (AHİKA, 2015). Alanda hem konaklamalı hem de günübirlik turizm faaliyetleri çok fazla seçenek ile yer almaktadır.

NEVÜ'ne (2022) göre Kaya ve taş mimariye sahip küçük ölçekli konaklama tesisleri bölgede ön plana çıkan işletme grubunu oluşturmaktadır. Bölgede sıcak hava balonu faaliyetleri yaygındır. Bunun yanı sıra yerli ve yabancı turistlere bölge turları, ATV, Jip safari ve at biniciliği gibi alanlarda hizmet verilmektedir. Ayrıca, Bölgede büyük ölçekli turistik halıcılar, çanak-çömlekçiler, onix dükkanları faaliyet göstermektedir. Bölgedeki yüksek turist çekme potansiyeline sahip müze ve ören yerleri, şarap firmaları, restoranlar, yemek atölyeleri turizm sektörüne hizmet eden diğer işletmeler arasında yer almaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Turistler sıklıkla vadi alanlarını, yeraltı şehirlerini, Göreme Açık Hava Müzesini, Zelve Açık Hava Müzesini, kiliseleri ve ören yerleri ziyaret etmektedir.

Nevşehir bölgesi, bağ ve şarap turizmi açısından geçmişten günümüze Türkiye'nin önemli üzüm bağ alanlarına sahip bir bölge olmuştur. Bu bölgede yetişen üzümlerin kalitesi, tüflü

toprak yapısından kaynaklanmaktadır. Bölgede yer alan büyük ve küçük ölçekli şarap yapım işletmeleri hem bölge halkı hem bölge turizm sektörüne kazanç sağlamaktadır.

İlde soğuk hava depoları, merkez ilçeye bağlı Kavak, Nar, Çat, Uçhisar, Göre, Gülşehir, Ürgüp ilçesine bağlı Ortahisar’da yoğun olarak bulunmaktadır (Nevşehir İl Yıllığı, 1998). İlde tohumluk patates üretiminin artması, turunçgillerin pazarlanmadan önce depolanma ihtiyacının bulunması ve depolanan ürünlerin bozulmadan uzun süre korunabilmesi bu depolara olan ihtiyacı arttırmıştır.

3.2.3.3. Kapadokya Bölgesi’nin Yasal, Yönetmelik, Planlama ve Koruma Yapısı

Kapadokya bölgesinin koruma ve yönetim yapısı zaman içinde önemli değişimlere uğramıştır. Tez kapsamında seçilen Kapadokya alan sınırı esas alınarak yasal, yönetmelik ve koruma yapısı iki aşamalı olarak ele alınmıştır. İlk aşamada Kapadokya alan sınırı ilanından önce alanda uygulanan yasal, yönetmelik ve koruma yapısı ikinci aşama ise Kapadokya alan başkanlığı sistemi sonrasında yasal, yönetmelik ve koruma sistemi değerlendirilmiştir.

1956 yılına kadar koruma çalışmalarının gerçekleştirilmediği bölgede, aynı yıl Göreme çevresinde yer alan kaya oyma mekânlar açık hava müzesi olarak düzenlenmiştir (Özçakır, 2012). Göreme Milli Parkı için hazırlanan ilk gelişme planı, 1968 yılında “Göreme Milli Parkı Uzun Devreli İnkişaf Planı (UDİP)” adıyla Orman Genel Müdürlüğü, Milli Parklar Dairesi uzmanları ve ABD Milli Park Servisi uzmanları tarafından hazırlanmıştır. İkinci plan ise 1972 yılında, ilk planın revizyonu amacıyla hazırlanan “Göreme Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı (UDGP)” olarak hazırlanmıştır. Ancak, Göreme için 1968 ve 1972 yıllarında hazırlanan bu iki plan uygulanamamıştır. 1956 yılında yürürlüğe giren 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 25. maddesi gereği, yalnızca orman rejimine giren alanlar milli park (MP) ilan edilebileceğinden, 1970’li yılların başında Göreme MP ilan edilememiştir (NETEP, 2013). 1971 yılında, Göreme Milli Parkı sınırlarını kapsayan geçmişin yaşam kalıntıları ile doğal değerleri bir arada koruma altına almak amacıyla “Genel İnkişaf Planı” düzenlenmiştir. 1986 yılında Göreme ve çevresinin “milli park” olarak ilan edilmesiyle, 1967 yılında hazırlanmış olan UDİP de yürürlüğe girmiştir (Büyükyazıcı Doğru 2008).

Türkiye, Kapadokya bölgesi özelinde 1984 yılında UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne başvurmuş, bölge 6 Aralık 1985'te "Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kaya Sitleri" olarak 357 no'lu Dünya Miras Listesinde kültürel ve doğal bir miras olarak yer almıştır. 10.10.1986 tarihinde, 2873 sayılı kanun ile Göreme ve çevresi "milli park" olarak ilan edilmiştir. 3. derece doğal koruma bölgeleri dışında kalan tüm alanlar ise 1. derece doğal sit alanı olarak belirlenmiştir. 12.11.1999 tarihinde Nevşehir Kültür Varlıkları Koruma Kurulu tarafından alınan 1123 sayılı karar ile milli park sınırları yeniden düzenlenmiş, 26.11.1999 tarihinde ise "Birinci Derece Arkeolojik Sit" alanları belirlenmiştir. Aynı zamanda, bölge "Birinci, İkinci ve Üçüncü Derece Doğal Sit" ve "Turizm Bölgeleri" olarak kategorize edilerek koruma altına alınmıştır. Kapadokya bölgesindeki sit alanlarının genişliği nedeniyle, doğal ve kültürel değerler 1/25.000 ölçekli haritalarda işlenmiş, yapılaşma koşulları ise 1/5.000 veya 1/1.000 ölçekli plan kararlarıyla bölgesel olarak belirlenmiştir (Çoşkun, 2009).

1971 yılında hazırlanan Göreme Milli Parkı "Genel İnkişaf Planı" üzerindeki çalışmaların yetersiz bulunmasının ardından, 01.05.2003 tarihinde yayımlanan 4856 sayılı kanun ile 1/25.000 ölçekli "Uzun Vadeli Kalkınma Planı" adı altında Göreme Milli Parkı master planı hazırlanmıştır (Yıldırım, 2019). Kapadokya bölgesi içerisinde, 2004 yılında Göreme Milli Parkı sınırlarını da kapsayan alan Kapadokya Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi (KTKGB) ilan edilmiştir. Milli park sınırları içerisindeki 1/25.000 ölçekli plan yapma yetkisi dönemin Çevre ve Orman Bakanlığı'na verilmişken, KTKGB sınırları içinde her tür ve ölçekte plan yapma yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı'na verilmiştir. Göreme Tarihi Milli Parkı'na ait arazi kullanım kararlarının düzenlendiği 1/25.000 ölçekli Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı, 8 Mart 2013 tarihinde mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu alanda hem Milli Park statüsü hem de KTKGB statüsünün bulunması, alanın planlaması açısından hem Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı hem de Tarım ve Orman Bakanlığı'nı yetkili kılmıştır.

23 Mayıs 2019 tarihli 7174 sayılı Kapadokya Alanı Hakkında Kanun ve 31 Mayıs 2019 tarihli 38 sayılı Kapadokya Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve Kapadokya Alan Başkanlığı kurulmuştur. Bu kanun ile Kapadokya Alanı'nda sit statüsü bulunan ve bulunmayan tüm alanlarda ve her ölçekteki planlama yetkileri Kapadokya Alan Başkanlığı'na verilmiştir. 11 Temmuz 2020 tarihli ve 31182 sayılı "Kapadokya Alan Planları Yapımı ve Yürürlüğüne İlişkin Usul ve Esaslar

Hakkında Yönetmelik” kapsamında, alan planlarının hazırlanması, onaylanması, plan değişiklikleri, yetki ve sorumluluklar belirlenmiştir. Bu yönetmelik çerçevesinde, Kapadokya Alanı'nda koruma ve kullanma dengesinin sağlanması, alanın bir bütün olarak korunması, turizm sektörünün geliştirilmesi ve bölgede sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amacıyla “Kapadokya Alan Planları” kavramı geliştirilmiştir. Kapadokya Alan Başkanlığı, bölgedeki kültürel ve doğal mirasın korunması, peri bacalarının ve yer altı şehirlerinin restorasyonu, tadilatı ve güvenliğinin sağlanması gibi birçok faaliyeti yürütmekle görevlendirilmiştir (Şekil 108, 109).

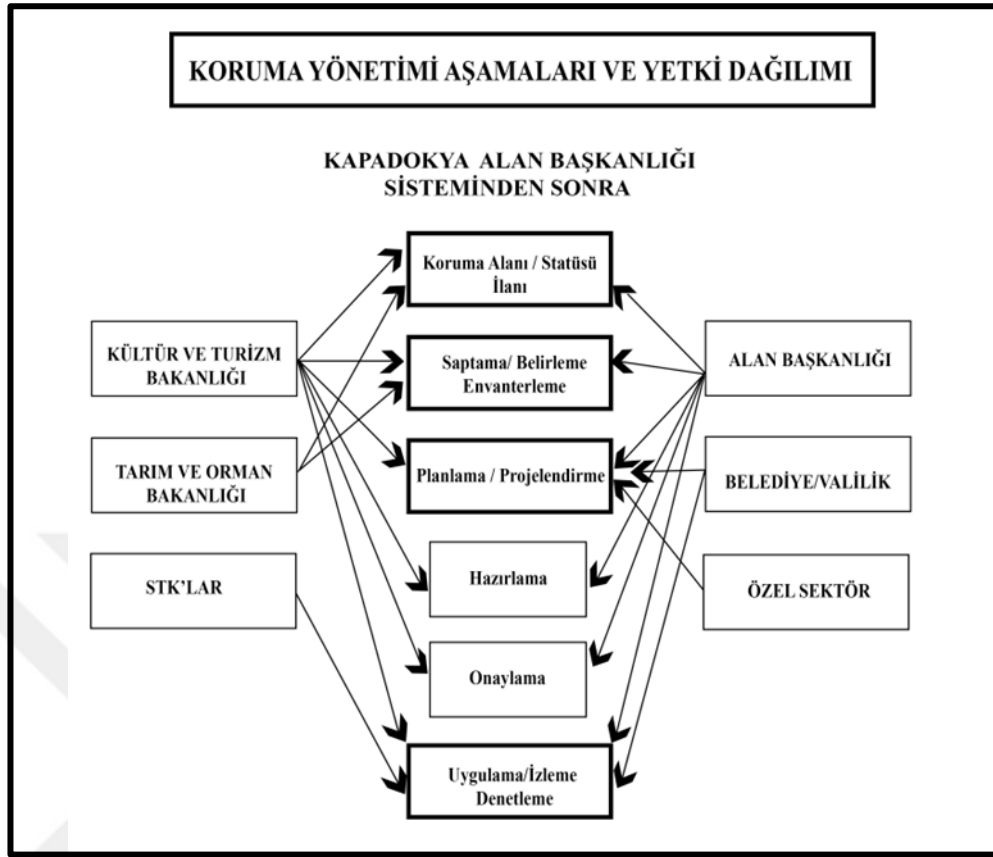
Dünya Miras Alanı, Göreme Milli Parkı, Kapadokya KTKGB ve Kapadokya Alanı statülerinin çakıştığı bu alandaki yetki karmaşasını sonlandırmak amacıyla, Kapadokya Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi olarak kabul edilmesine ilişkin 2004 tarihli Bakanlar Kurulu kararı, 7174 sayılı Kapadokya Alanı Hakkında Kanun kapsamında verilen yetkiler doğrultusunda 24 Şubat 2020 tarihli ve 2155 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile iptal edilmiştir. Ayrıca, Göreme Vadisi ve çevresinin Milli Park ilan edilmesine ilişkin 1986 yılına ait Bakanlar Kurulu kararı da 22 Ekim 2019 tarihli ve 673 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile kaldırılmıştır.

Koruma yönetiminde bu süreç içerisinde yetkili olan kurumlar ve görevleri belirtilmiştir. Şema üzerinde mevcutta koruma yönetiminden bahsedilmiştir. İlk olarak Alan Başkanlığı öncesinde koruma alanı ve statüsü ilan kullanım şartlarının belirlenmesinde görevli olarak Koruma Bölge Kurulu görülmektedir. Bir sonraki aşama olan saptama, belirleme ve envanterleme aşamasını Koruma Bölge Kurulu yürütmektedir. Planlama ve projelendirme aşamasını belediyeler, valilik ve özel sektör tarafından yürütülmektedir. Hazırlama aşamasını Koruma Bölge Kurulu ve diğer kurumlar üstlenmektedir. Sonrasında onaylama aşamasında belediye meclisi ve il idare kurulları görev almaktadır. Uygulama izleme ve denetleme işlemi belediyeler ve valilik tarafından yürütülmektedir. STK'lar uygulama, izleme ve denetleme aşamasında yer almaktadır (Şekil 110).

Şekil 110. Kapadokya Alan Başkanlığı Öncesi Koruma ve Yönetim Yetki Dağılımı

Kapadokya Alan Başkanlığı uygulamasından sonra bu faaliyetleri yürüten kurumların farklılaştığı görülmektedir. Koruma alanı ve statüsü ilanı kullanım şartlarının belirlenmesinde Kapadokya Alan Başkanlığı görev almaktadır. Saptama, belirleme ve envanterleme aşamasını da Kapadokya Alan Başkanlığı yürütmektedir. Planlama ve projelendirme, kısmı Kapadokya Alan Başkanlığı, belediyeler, valilik ve özel sektör tarafından yürütülmektedir. Onaylama ve uygulama işlemi Alan Başkanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir. Özel sektör Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlama aşamasını gerçekleştirmektedir. Belediyeler uygulama, izleme ve denetleme aşamasında devreye girmektedir. Kapadokya Alan Başkanlığı belediyelere, ilçe belediyelerine, il özel idaresine, Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarına ve Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüklerine verilen görev ve yetkileri merkezi yönetim organı statüsünde tek elden yürütmektedir (Şekil 111).

Şekil 111. Kapadokya Alan Başkanlığı Sonrası Koruma ve Yönetim Yetki Dağılımı

Kapadokya Bölgesi yasal ve yönetsel süreçler incelendiğinde, 1956 yılında Göreme Açık Hava Müzesinin açılması ile başlayan süreç planlama çalışmaları ile devam etmiştir. 1985 yılında Dünya Miras Listesine alanın dahil edilmesi koruma ve planlama süreçlerinde etkili olmuştur. Alanın korunması ve turizm alanında etkinliğinin artırılması süreçleri hızlandırmıştır. 2019 yılında Kapadokya Alan Başkanlığının kurulması ve Kapadokya Alan sınırının belirlenmesi yönetim anlayışının değişmesi ve planlama anlamında birçok değişimi beraberinde getirmiştir. Koruma, planlama ve yönetim süreçlerinde Kapadokya Alan Başkanlığı yönetiminde devam edilmektedir. 2023 yılında Kapadokya Alan Sınırını kapsayan 1/25.000 ölçekli Kapadokya Alan Planı hazırlanmış ve onaylanmıştır (Şekil 112). Kapadokya Alan Başkanlığı'nın sorumluluk alanı içerisinde; arkeolojik sit alanları, kentsel sit alanları, kentsel-arkeolojik sit alanları, doğal sit alanları, etkileşim geçiş bölgeleri ve Dünya Mirası Alanı gibi çeşitli koruma statüleri bulunmaktadır (4.bölümde detaylı olarak harita ve tablolarla açıklanacaktır). Bu alanların yetki ve sorumluluğunun alan başkanlığında olması ve korumanın tek bir kurum tarafından yönetilmesi korumada bütüncül bir yönetim amaçlanarak oluşturulmuştur.

Şekil 112. Kapadokya Bölgesi Yasal ve Yönetmelik Süreçleri

3.3. Genel Değerlendirme

Kapadokya bölgesine ilişkin 3. bölüm kapsamında, Kapadokya bölgesi özelinde alanın karakteristik ve özgü niteliklerini ortaya koyan, kültürel peyzaja katkılarını ve kültürel peyzaj niteliği kazandıran özellikler incelenmiştir.

Alanın tarihi ve çok katmanlı zengin yapısı doğal ve kültürel miras alanları açısından yoğun bir alan olduğu görülmektedir. Kültürel peyzaj unsurları açısından doğal ve kültürel nitelikler ve bu niteliklerin unsurları analiz çalışmalarında detaylı olarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında hazırlanmış olan Tablo 36 ve Tablo 37’de alanda yer alan tescilli yapılar ve sit türleri ve bulundukları yerleşmelere yer verilmiştir. Aynı zamanda Şekil 113’te bu alanlar detaylı olarak gösterilmiştir. Tablolar ve haritada ortaya konulduğu gibi Kapadokya bölgesi doğal ve kültürel mirasın yoğun ve karakteristik bir şekilde yer aldığı otantik bir alandır. Şekil 114, 115 ve 116 de ise alana ilişkin jeomorfolojik yapı unsurlarının birbirleri ve coğrafya ile ilişkisi somut olarak gösterilmiştir. Bu bağlamda, tarım alanlarının yer seçimi, tarım ve yerleşme alanlarının birbirleri ile ilişkisi ve su yapısına ilişkin niteliklerin bu ilişkideki rolü ve etkisi haritalarda ortaya konulmuştur. Alanın coğrafi konumu, jeomorfolojik yapısı ve doğal unsurları kültürel peyzaj görüntüsü ve özelliklerini ortaya koyan, kültürel unsurlarını da içinde barındıran bütüncül bir kültürel peyzaj alanını sunmaktadır.

Tablo 36. Kapadokya Alan Sınırı Tescilli Yapılar

KAPADOKYA TESCİLLİ YAPILAR	
TESCİL TÜRÜ	SAYISI
Sivil Mimarlık Örneği (Konut)	1.641
Kültürel Yapılar (Çeşme, güvercinlik, köprü, değirmen)	61
Ticaret Yapıları	13
Dinsel Yapı/Camii, Kilise, Türbe, Şapel, Manastır	187
Anıtsal Yapı Örneği	17
Peribacası	60
İdari Yapı (Okul, Kütüphane, Belediye)	23
Kale	5
Yeraltı şehri	13
Otel	10
Tümülüs	10

Mezar-mezarlık	19
Köprü	10
Höyük	20
Askeri Yapılar	4
Han/ Hamam	7
Bezirhane	7
Su değirmeni, su kanalı, su yolu	2
Çömlekçiler	25

Tablo 37. Kapadokya Alan Sınırı Sit Türleri ve Bulundukları Yerleşmeler

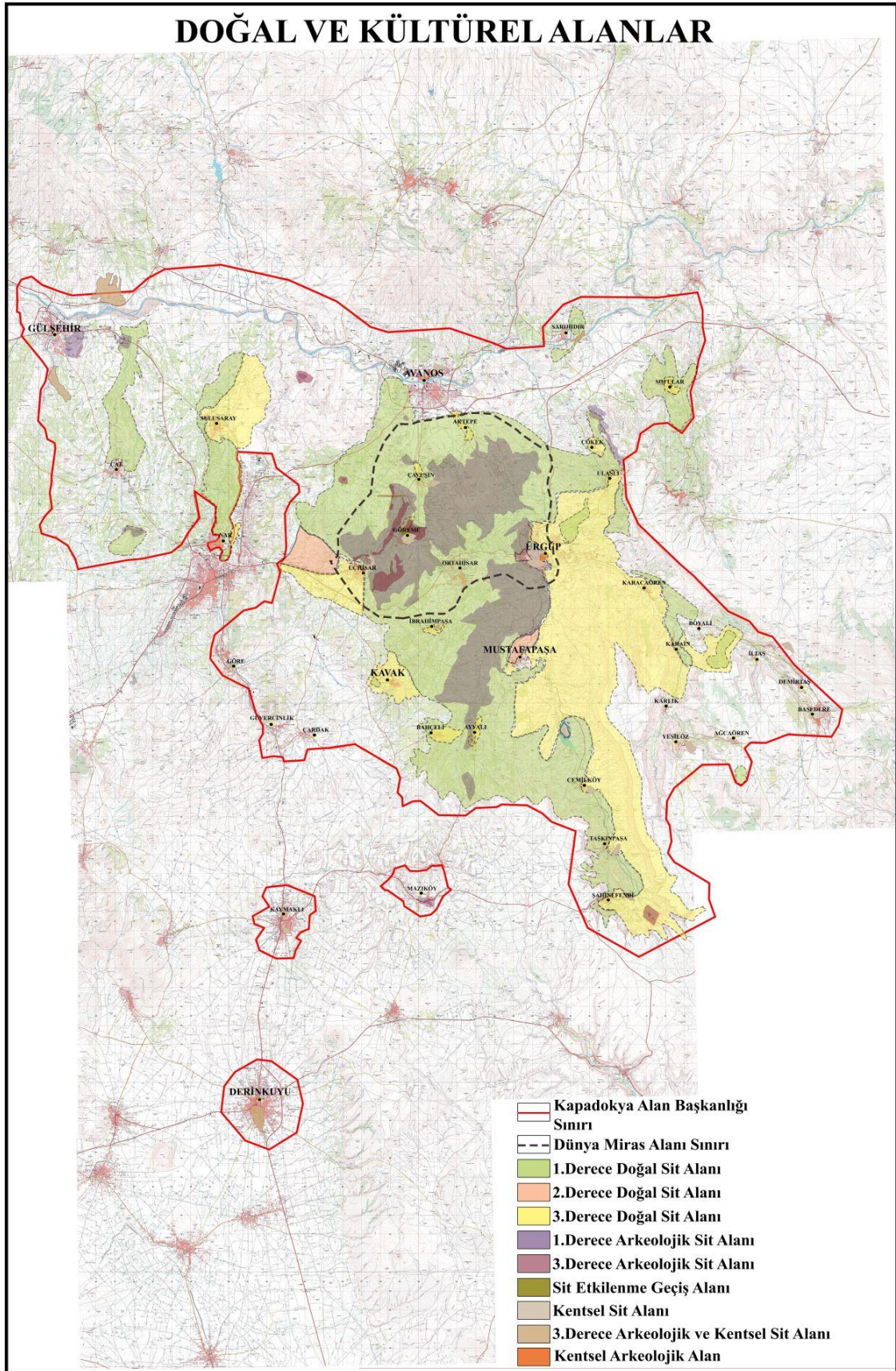
SİT TÜRÜ VE DERECE	MEVKİİ
Doğal-Tarihi-Kentsel Sit Alanı	Merkez
I.Derece Arkeolojik Sit Alanı	Merkez, Kaymaklı, Çavuşin, Özkonak, Avanos, Ürgüp, Derinkuyu, Gülşehir
I. Derece Doğal Sit ve I. Derece Arkeolojik Sit Alanı	Merkez, Avanos
I. ve II. Derece Arkeolojik Sit Alanı	Gülşehir
I. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı	Derinkuyu, Gülşehir
Arkeolojik Sit Alanı	Göre Kasabası, Avanos,
I. Derece Doğal ve Tarihi Sit Alanı	Uçhisar
Kentsel Sit Alanı	Uçhisar, Kaymaklı, Ortahisar, Derinkuyu
III.Derece arkeolojik sit alanı	Derinkuyu, Gülşehir
I.II.III.Derece Doğal ve Arkeolojik Sit sınırları ile Kentsel ve doğal sit alanı	Uçhisar
I.ve III. Derece Arkeolojik Sit Alanı	Uçhisar, Göreme, Avanos, Derinkuyu, Gülşehir
III. Derece Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı	Ürgüp
Yeraltı Şehri (Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı)	Çardak Köyü, Göre Kasabası,Özkonak,Ürgüp,Derinkuyu,Gülşehir
III.Derece doğal sit ve kentsel sit alanı	Ürgüp, Derinkuyu
Doğal ve Tarihi Sit Alanı	Ürgüp
Tarihi, Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı	Ürgüp
I. ve III.Derece Doğal sit alanı ve Kentsel sit Alanı	Ürgüp

Kapadokya bölgesi, tescillenmiş doğal ve kültürel miras alanları, alanın büyük bir bölümünde varlığını gösteren ve alanın kültürel peyzaj unsurlarını güçlendiren, katkı sağlayan bir birikimi ifade etmektedir. Doğal miras unsurları sundukları manzara ile alanın otantik ve özgün niteliklerini sergilemektedir. Kültürel miras unsurları ise alanın tarihi çok katmanlı yapısı farklı uygarlıkların ortaya koyduğu kültürel birikim, alanda kültürel çeşitliliği arttırmıştır. Savunma amaçlı kaleler, mağaralar, tarihi ve arkeolojik yapılar alanın silüetini şekillendirmiştir (Şekil 113).

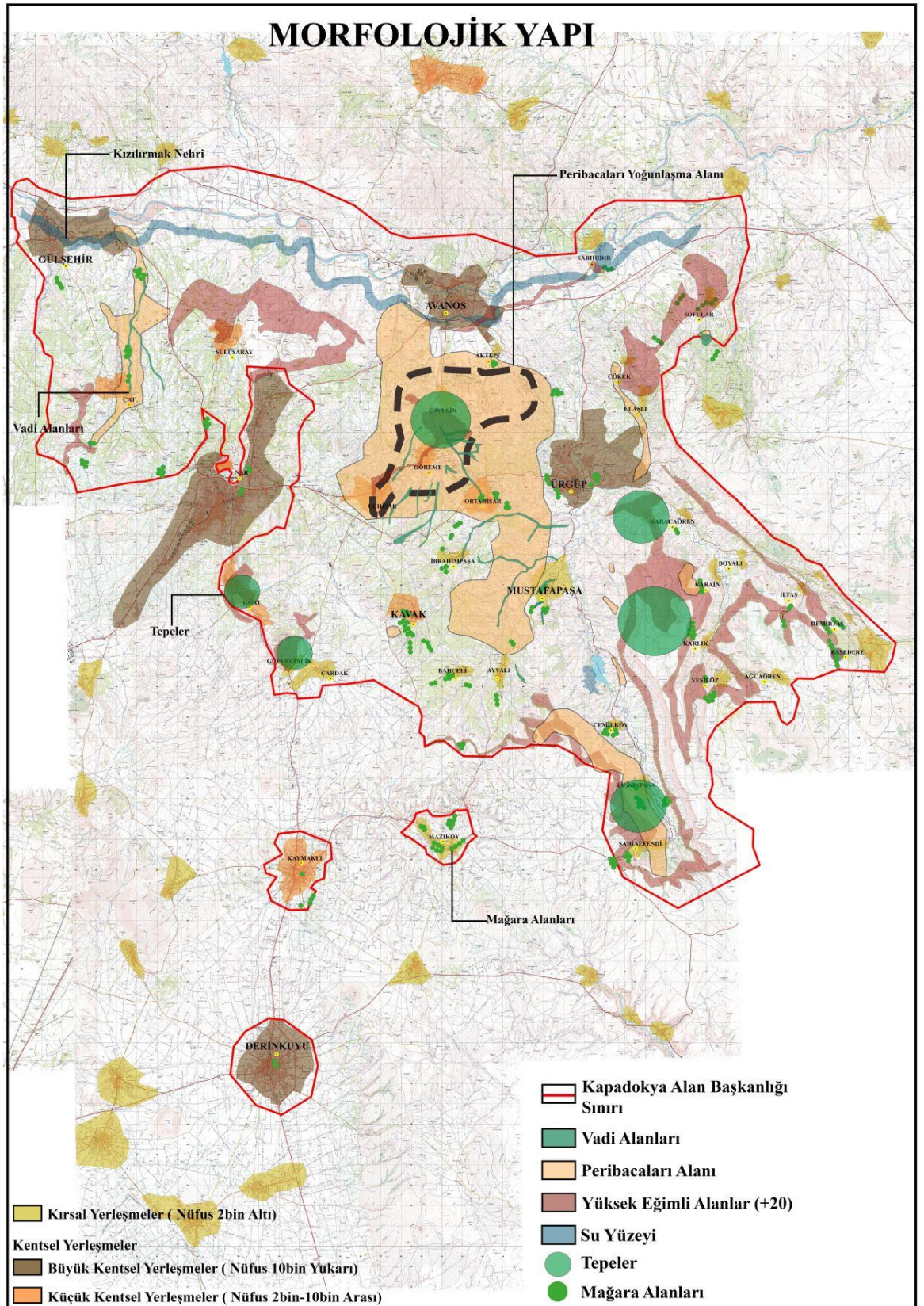
Alana ilişkin 3. Bölümde yapılan analizlerde jeomorfolojik oluşumların (tepeler, yüksek eğimli alanlar ve yamaçlar, vadi alanları vd.) yerleşim alanları ve su yüzeyleri ile ilişkisinin oluşturduğu örüntünün peyzajı şekillendiren önemli bir unsur olduğu görülmüştür. Doğal çevrenin insan faaliyetleri ile ilişkisinin kurulduğu yerleşimler, peribacaları ve mağara alanları kültürel peyzajın bölgeye özgü özelliklerini yansıtmaktadır. Alanda yükseltilerin ve düzlüklerin ilişkisi, küçük yerleşme alanlarının yamaçlarda yer seçmesi ve bununla birlikte tarım ve bağ alanlarının mekânsal dizilimi, yerleşmelerdeki mimari nitelikler ve ürünler Kapadokya'nın biçimlenmesinde ve silüetinin oluşmasındaki başlıca unsurlar olarak tespit edilmiştir (Şekil 114).

Alanın, coğrafi konumu, jeomorfoloji yapısı ve yerleşme alanlarının yer seçimi bir arada değerlendirildiğinde, küçük yerleşmelerin yamaçlarda yer seçimi geniş düzlüklerde tarım alanları yer almasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra jeolojik unsurların etkisi ile tüflü toprak yapısı, ürün deseninin ve çeşitliliği sağlarken, yerleşmelerin mimari biçimlenişlerinden, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine imkân veren depo, ahır gibi kullanımları ile doğal ve kültürel nitelikleri bir arada barındırmaktadır (Şekil 115).

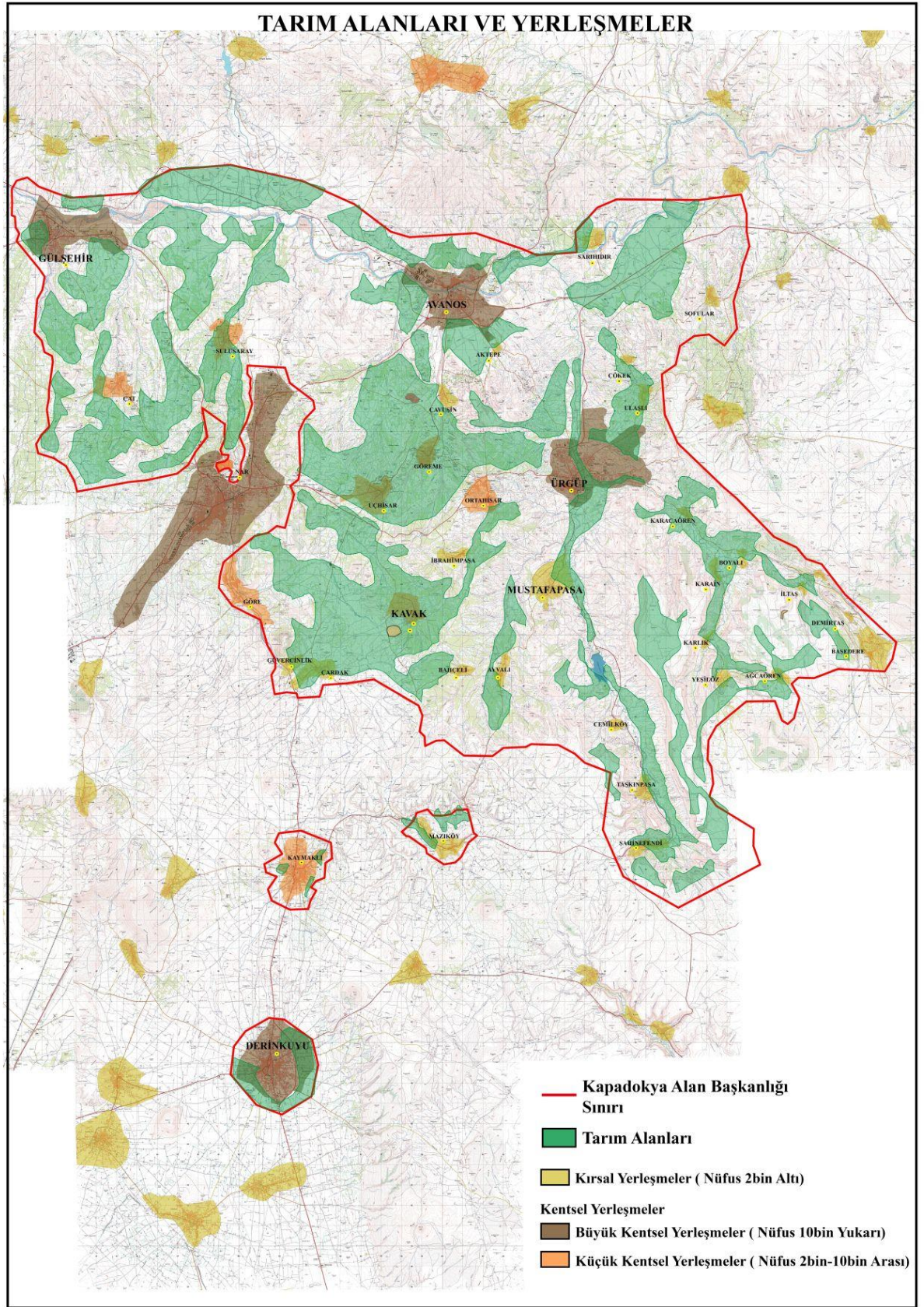
Topoğrafyasına bağlı olarak su kaynakları, yerleşmelerin yer seçiminde etkili olmuştur. Alanda Merkez niteliği taşıyan yerleşmelerin su kenarında yer seçimi ve su kaynaklarının kırsal yerleşim düzeninin konumlanmasında belirleyici unsur olduğu görülmüştür. Kırsal yerleşim düzeninin vadiler boyunca uzanması yeşil kuşak görüntüsünü ortaya çıkarmıştır. Alanın hidrolojik yapısı tarım alanları, yerleşme alanlarının düzenini ve kırsal yaşam biçimini yönlendiren unsurlar arasındadır (Şekil 116).

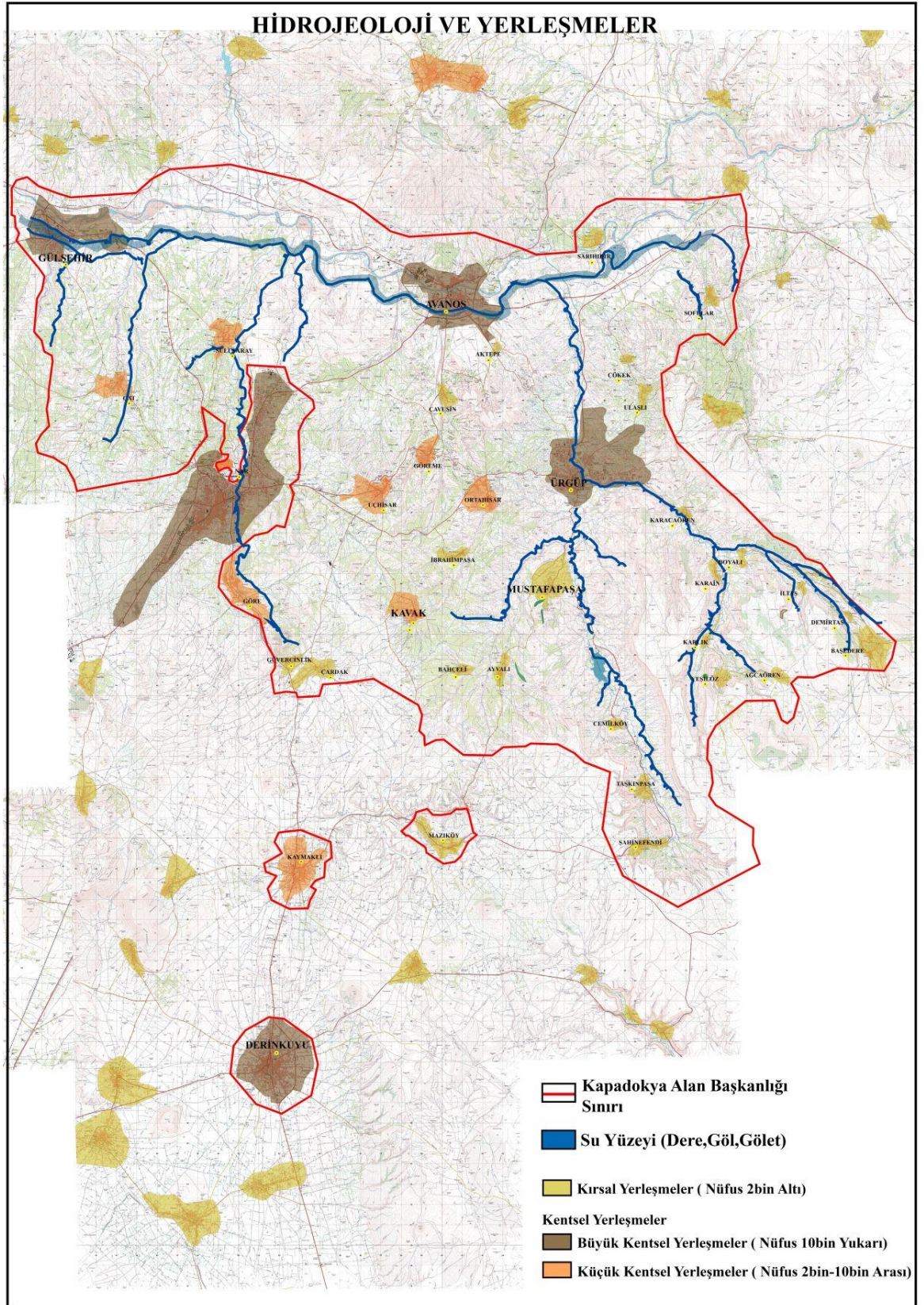
Şekil 113. Tescillenmiş Doğal ve Kültürel Miras Alanları

Şekil 114. Alanın Jeomorfolojik Yapısı

Şekil 115. Tarım Alanları ve Yerleşmelerin İlişkisi

Şekil 116. Hidroloji ve Yerleşmelerin İlişkisi

4.BÖLÜM

KAPADOKYA ALAN SINIRINDA KÜLTÜREL PEYZAJ NİTELİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3. bölümde, literatür araştırması sonucunda ortaya konulan kültürel peyzaj kavramı, bu kavramın bileşenlerinin ve niteliklerinin yer verildiği bölüm sonu değerlendirme verileri, alınarak kültürel peyzaj unsurları kapsamında analiz çalışmaları sonucunda peyzaj nitelikleri araştırma kurgusu oluşturulmuştur.

4.1.Kapadokya Alan Sınırında Kültürel Peyzaj Niteliklerinin Çözümlemesi

Çalışma kapsamında Kapadokya bölgesi kültürel peyzaj niteliklerinin belirlenmesine yönelik olarak analiz ve araştırmalar “doğal” ve “kültürel” nitelikler olmak üzere iki ana başlıkta ele alınmıştır. Doğal nitelikler kendi içinde “doğal peyzaj unsurları” ve “insan etkisiyle oluşmuş peyzaj unsurları” olarak iki alt başlıkta incelenmiştir. Kültürel nitelikler ise “somut kültürel miras”, “somut olmayan kültürel miras” ve “toplumsal nitelikler” olmak üzere üç alt başlıkta ele alınmıştır.

4. Bölüm kapsamında ise yukarıda sunulan başlıklarda elde edilen verilerin, Kapadokya’da kültürel peyzajı nasıl şekillendirdiği ve kültürel peyzaja nasıl katkı sağladığı değerlendirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle her bir unsurun ayrı ayrı kültürel peyzajda ne şekilde yer aldığı belirlenmiş, sonrasında ise bu unsurların kültürel peyzaja katkı sunma ya da etki etme biçimleri açıklanmıştır. Her bir unsur için ayrı ayrı yapılan bu çözümlemeye ilişkin değerlendirmeler, bölüm sonunda Tablo 38’de bütüncül bir şekilde sunulmuştur.

4.2. Doğal Nitelikler

4.2.1. Doğal Peyzaj Unsurları

Coğrafi nitelikleri ve konumu açısından Kapadokya, bozkır karakterinin belirgin bir şekilde görüldüğü, çıplak yüzey örtüsüne sahip bir bölgedir. Yüzeydeki toprak özelliklerine bağlı olarak Kapadokya kendine has bir doku ve renk sunmaktadır. Ayrıca, Erciyes Dağı, Hasan Dağı ve Melendiz Dağı gibi volkanik dağların püskürttüğü tuf tabakalarının bulunduğu bu alan, geniş düzlüklere sahip plato yapısıyla dikkat çekmektedir. Bu düzlükler üzerinde yamaçlar ve akarsularla şekillenmiş yüksek noktalar alanın coğrafyasını yansıtmaktadır. Kültürel peyzaja etki/katkı biçimi açısından , coğrafi konumun etkisiyle ortaya çıkan toprak yapısı, toprak görünümü ve su yolları, jeolojik süreçlerin etkisiyle oluşan yükseklikler ile kendine özgü üç boyutlu unsurlar, bütünleşik bir peyzaj görüntüsü sunmaktadır. Bu coğrafi oluşum, tarımsal üretim ve yerleşim alanları gibi ana kullanım biçimlerini de şekillendiren bir alan kullanımını etkilemektedir.

Jeomorfolojik yapı alanın, ana unsurlarına bağlı olarak platoları, su akışının etkisiyle meydana gelen vadileri ve jeolojik hareketlilik sonucu oluşmuş yükseltileri içermektedir. Jeomorfolojik yapı, kültürel peyzaja etki/katkı biçimi açısından, alanın kullanımlarında yer seçimi ve biçimleniş üzerinde etkili olmuştur. Yükseklikler ve düz arazilerin ilişkisi, özellikle küçük yerleşimlerin yamaçlar ve eğimli alanlarda konumlanmasını belirlemiş, kale yerleşimlerinin ortaya çıkardığı manzara, yerleşim düzeni doğrultusunda tarım arazilerinin seçiminde rol oynamış, yerleşim alanlarında mimari tasarımlar üzerinde etkili olmuştur. Bu jeomorfolojik yapı, Kapadokya'nın genel görünümünde ve silüetinde de etkilemiştir.

İklimsel özellikler, step niteliklerinin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu özellikler, coğrafi farklılıklara bağlı olarak çıplak geniş düzlüklerin, vadilerdeki su varlığının etkisiyle yeşil kuşakların ve rüzgâra açık yamaç ile vadilerde peri bacalarının meydana gelmesinde etkili olmuştur. Ayrıca, yerleşim alanlarının seçiminde ve biçiminde de önemli bir etkiye göstermiştir. İklim özelliklerinin kültürel peyzaja etki/katkı biçimi, Kapadokya'nın peyzajında ana unsurlar olan bozkır görüntüsü, tarım alanları ve yeşil bitki örtüsünün yoğunlaştığı vadiler ile yerleşim alanlarının seçimi, yapısal özellikleri ve sivil mimarlık özelliklerinde kendini göstermektedir. Yerel yapı malzemeleri, konut tipleri ve

yerleşim özellikleri, bölgenin kültürel peyzajının kendine has karakterini ve silüetini şekillendirmiştir.

Bitki örtüsü, coğrafi ve iklimsel özelliklere bağlı olarak, düz araziler genellikle çıplak bir görünüm sergilemekte ve bu alanlarda keven gibi çalılık türleri yer almaktadır. Vadilerde ise su kaynaklarının varlığı nedeniyle ağaçlık alanlar ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında, tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan ürün çeşitliliği, ekim-dikim alanları ve bağlarda mevsimsel döngülerle birlikte yüzey örtüsünün renklenmesine yol açmaktadır. Kapadokya'nın doğal ve kültürel görünümünde önem taşıyan bitki örtüsü, tarımsal faaliyetlerle etkileşim içinde şekillenmiştir. Yüzey örtüsünün azaldığı bölgelerde tarım ve bağcılıkla ilgili faaliyetler artarken, farklı bitkilerin geleneksel tıpta kullanımı da kültürel çeşitliliği zenginleştirmektedir. Bu özellikler açısından kültürel peyzaja etki/katkı sağlamaktadır.

Jeolojik özellikler, Kapadokya bölgesinde kültürel peyzaj unsurlarına birçok katkıda bulunmuştur. Erciyes, Hasan Dağı ve Göllü Dağ gibi volkanların püskürttüğü lav ve tüflerin erozyon etkisiyle şekillenirken ortaya çıkan tuf kayaları, bölgenin jeolojik karakterini simgelemektedir. Bu malzeme, çeşitli jeolojik katmanlar ve süreçlerin etkisiyle kolayca şekillendirilebilen ve işlenebilen bir özellik taşımaktadır. Yükselti, yamaç, peribacaları ve mağara gibi jeomorfolojik unsurların başlıca bileşenlerini oluşturmaktadır. Jeolojik Özelliklerin , kültürel peyzaja etki/katkı biçimi incelendiğine; Kapadokya'nın jeolojik yapısının temel bileşeni olan tuf kayaları, yumuşak ve işlenebilir özellikleri sayesinde insanlar tarafından kolaylıkla oyulabildiği görülmüştür. Bu durum, bölgenin doğal kayalarından oyulmuş kaya kiliseleri, yerleşim alanları, kaleler, ibadet ve depolama için kullanılan mağaralar, yer altı şehirleri ve peri bacalarını içeren çeşitli yapıların meydana gelmesine olanak tanımıştır.

Hidrolojik özellikler açısından alandaki başlıca su kaynakları akarsulardır ve bunların en büyüğü Kızılırmak'tır. Kızılırmak, kolları ile alanda yayılım göstererek vadi tabanlarına kadar ulaşan su yollarını oluşturmaktadır. Çalışma alanını içeren bölgedeki en önemli vadi Kızılırmak Vadisi'dir. Diğer vadiler arasında Göreme Vadisi, Karacaören Vadisi ve Damsa Vadisi, Kızılırmak Vadisi'ne dik olarak inen vadiler olarak öne çıkmaktadır. Alanın hidrolojik özellikleri kültürel peyzaja birçok etki ve katkı sağlamıştır. Kapadokya'daki su varlığı, topografik özelliklerle birleşerek tarih boyunca yerleşim

alanlarının seçilmesinde etkili olmuştur. Bu durum, kırsal yerleşim düzeninin oluşumunu ve vadiler boyunca uzanan yeşil kuşağın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kırsal yerleşmelerin su yolları üzerinde konumlanması ve ayrıca Nevşehir, Avanos, Ürgüp gibi merkezlerin Kızılırmak ve ana kolları üzerinde bulunması önem taşımaktadır.

Toprak yapısı itibariyle, Nevşehir'de genellikle kumlu, killi ve verimli topraklar mevcuttur. Bu alanlarda genellikle buğday, arpa, mısır, üzüm ve sebze yetiştiriciliği yapılmaktadır. Toprak yapısı yüksek kabiliyete sahip olan bu bölümlerde tarım faaliyetleri oldukça gelişmiştir. Bölgenin toprak yapısı büyük ölçüde tuf, volkanik kül ve bazalt içermektedir. Tuf toprakları, bölgenin tarımsal potansiyelini artıran önemli bir özelliktir. Toprak yapısı ve toprak kabiliyeti, kültürel peyzaja etki/katkı biçimi incelendiğinde; toprak yapısının ve özelliklerinin, bölgeye özgü tarımsal ürün çeşitliliğini ve buna bağlı olarak uygulanan tarım yöntemlerini şekillendirdiği görülmüştür. Tarımsal alanların coğrafi dağılımı ve verimliliği, bu faaliyetlerin ve dolayısıyla kırsal yaşam tarzlarının devam etmesine olanak tanımaktadır. Coğrafi yapıda belirgin olan geniş düz arazilerdeki toprakların kalitesi ve üzerindeki tarımsal etkinlikler, doğrudan bölgenin peyzajı ve sosyal yapı üzerinde etkili olmuştur.

4.2.2. İnsan Etkisiyle Oluşmuş Peyzaj Unsurları

Tarım ve hayvancılık faaliyetlerine bağlı olarak Kapadokya, geleneksel kırsal yaşam tarzının sürdüğü bir bölgedir. Bu alanda bağcılık, şarap yapımı ve patates yetiştiriciliği gibi tarımsal faaliyetler ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, geçmişten gelen yöntemlerle buğday, arpa, nohut gibi tahılların yanı sıra çeşitli sebzeler de yetiştirilmektedir. Kapadokya'da küçükbaş (koyun, keçi) ve büyükbaş (sığır) hayvancılık ile at yetiştiriciliği de yaygın bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Tarım ve Hayvancılık Faaliyetleri, alanda kültürel peyzajı şekillendiren birçok etki/katkı sağlamıştır. Tarım ve hayvancılık faaliyetleri, coğrafi, iklimsel ve toprak özellikleriyle uyumlu bir şekilde, bölgenin tarihsel süreçteki toplumsal gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Tarımsal potansiyelin yüksekliği, tarımın ekonomik yapı içindeki önemini günümüzde de sürdürmektedir. Bu durum, yerleşim düzeninin küçük ölçekli yerleşmelerle şekillenmesine yol açmıştır. Tarım arazilerinin genellikle geniş düz alanlarda yer alması nedeniyle, yerleşimler yamaçlarda oluşmuş; bu yerleşimler mimari açıdan tarım ve hayvancılık faaliyetlerine uygun olarak, depo, ahır gibi kullanımları içeren avlulu düzenleri tercih etmiştir.

Bağ ve Bağcılık faaliyetleri, açısından bölgedeki volkanik tuf toprakları, üzüm yetiştiriciliği için oldukça uygun bir ortam sunmaktadır. Ancak, organize ve sistematik bir bağcılık yapısının eksikliği hem küçük hem de büyük ölçekli bağcılığın aile işletmeleri üzerinden ve tüketim amaçlı olarak sürdürülmesine neden olmuştur. Bu nedenle, bağlar genellikle köylerin veya küçük kentsel yerleşimlerin içinde ya da yakın çevresinde yer almaktadır. Kapadokya’da, Bağ ve Bağcılık faaliyetleri kültürel peyzajın karakteristik özelliklerinin oluşmasında önemli etkiler ve katkılar sağlamıştır. Kapadokya bölgesinde bağcılık faaliyetleri, kırsal yaşam tarzının yerleşim alanlarında günümüzde de devam etmesine olanak tanımaktadır. Üzüm bağları ve bağ yerleşimleri, topografyayla iç içe geçmiş bir biçimde insan eliyle şekillendirilmiş doğal peyzaj unsurları olarak bölgenin doğal görünümüne katkıda bulunmakta ve aynı zamanda kültürel yapının bir parçası olarak yaşam tarzını yansıtmaktadır.

4.3. Kültürel Nitelikler

4.3.1. Somut Kültürel Unsurlar

Tarihsel Gelişim Tarihi ve Arkeolojik Değerler, açısından alanda birçok unsur ve tarihi olay var olmaktadır. Tarihi yapılar, çeşitli dönemlere ait kültürel katmanların bir araya gelmesiyle kaleler, yeraltı şehirleri ve mağara alanlarını oluşturmuştur. Kentsel ve kırsal yaşam biçimleri, tarihi süreçler boyunca bu yapıyı miras ve yaşam tarzına bağlı olarak geliştirmiştir. Bu yaşam alanları, yapı düzeni, mimari özellikler ile dini ve etnik unsurlar üzerinde etkili olmuştur. Tarihsel gelişim tarihi ve arkeolojik değerler, kültürel peyzaja etki/katkı biçimi açısından incelendiğinde; tarih boyunca farklı uygarlıkların oluşturduğu kültürel birikimler, alanda kültürel çeşitliliği belirgin olarak yansıttığı görülmüştür. Farklı uygarlıklara ait savunma amaçlı kaleler, yerleşimler ve mağaralar gibi unsurlar, bölgenin silüetini biçimlendirmiştir. Tarihsel süreçte çeşitli dönemlerde ortaya çıkan farklı kültürlerin aynı doğal unsurlarla geliştirdiği yaşam tarzları ve alanlarına ilişkin kültürel çeşitlilik, peyzajda uyum ve bütünlük sağlamıştır.

Yerleşme özellikleri ve mimari özellikler, bölgenin jeolojik yapıları, tarihi yerleşimleri ve geleneksel inşaa teknikleri, tarihî, kültürel ve sosyal dinamiklerle derin bir ilişki içerisindedir ve bu da alanın kimliğini ve estetik değerlerini ortaya koymaktadır. Kapadokya'nın en belirgin mimari unsurlarından biri, tuf kayalarına oyulmuş yerleşimler, kale yerleşimleri, peribacaları ve dini yapılar olarak öne çıkmaktadır. Tuf taşından

yapılmış geleneksel taş evler, bu bölgenin mimari kimliğini şekillendirmektedir. Yerleşme Özellikleri ve mimari özellikler, alanın kültürel peyzaj özelliklerine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu katkıların başında_Kapadokya'nın yerleşim yapısı ve mimari özellikleri, bölgenin kendine özgü silüetini şekillendirmiştir. Topografya ile olan etkileşim, yerel malzeme kullanımı ve iklim ile güneşe uyum, doğal ve kültürel unsurları bir bütün olarak sunmaktadır. Organik biçimde gelişen sokak yapısı, genellikle bitişik nizamda inşa edilmiş evler ve tarımsal faaliyetlere olanak tanıyan avlulu yapı tipleri, Kapadokya'ya özgü bir karakter ve görünüm oluşturmaktadır. Ayrıca, doğal oluşumlar olan peri bacaları, vadi yamaçları veya yüksek arazilerin konut, dini ve ticari amaçlarla kullanımı, bölgedeki doğal ve kültürel etkileşimin en belirgin örneklerini yansıtmaktadır.

4.3.2. Somut Olmayan Kültürel Unsurlar

Geleneksel sanat ve el sanatları, gelenek ve görenekler, din ve inançlar, açısından Kapadokya kültürel zenginliğe sahip bir bölgedir. Kapadokya'da dokumacılık, cam işçiliği, çömlekçilik ve halıcılık, geleneksel zanaatların önemli unsurlarındandır. El dokuması halılar ve kilimler, bölgenin kültürel motiflerini ve renklerini yansıtmaktadır. Yerel motifler ile doğal boyalar kullanarak dokunan bu halılar, bölgenin kültürel ve sanatsal mirasını simgelemektedir. Ayrıca, yerel motiflerle süslenmiş geleneksel kıyafetler, bölgedeki festivaller ve törenlerde sergilenmektedir. Çok katmanlı yapıları sayesinde dini ziyaretler ve ritüeller, bölgenin manevi ve kültürel dokusunu zenginleştirmektedir. Geleneksel Sanat ve El Sanatları, Gelenek ve Görenekler, Din ve İnançlar, kültürel peyzaja etki/katkı biçimi açısından incelendiğinde; Kapadokya'nın doğal ve coğrafi özellikleri, somut olmayan kültürel mirası zenginleştiren birçok unsuru barındırdığı görülmektedir. Yöredeki topraklar, çanak çömlek yapımında kullanılırken, tarımsal faaliyetler ve kırsal yaşam biçimi, kültürel yaşamı şekillendirmiştir. Gastronomik birikimler, gelenekler, giyim tarzları ve müzik gibi kültürel ürünler, bölgenin etnik ve dini çeşitliliği ile daha da zenginleşmiştir. Bu çeşitlilik, Kapadokya'nın kültürel peyzajında önemli bir yer tutan kültürel unsurların kaynağını oluşturur.

4.3.3. Toplumsal Nitelikler

Toplumsal yapı, Kapadokya bölgesinde sosyal yapı, coğrafi konum ve tarih boyunca birçok farklı kültür ve medeniyetin etkisiyle çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik, çok kültürlülüğü, farklı yaşam tarzlarını ve mimari farklılıkları beraberinde getirmiştir.

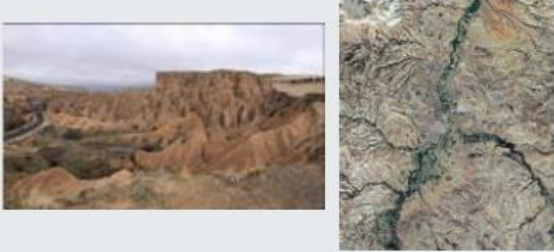
Kapadokya'nın toplumsal yapısı, kültürel peyzaja etki/katkı biçimi açısından incelendiğinde; doğal faktörlerin etkisiyle oluşmuş tarımsal faaliyetler ve kırsal yaşam tarzı, alanın toplumsal yapısında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Günümüzde, bu doğal yapının korunması, toplumsal niteliklerin devamlılığı açısından önemlidir. Ayrıca, etnik ve inanç çeşitliliği, somut ve soyut kültürel zenginliklerin artmasına katkıda bulunmuştur. Ancak turizm faaliyetlerinin getirdiği etkiler, alanın toplumsal yapısında ve niteliklerindeki değişim riskini artırmaktadır.

Demografik yapı, alanda küçük kentsel ve kırsal yerleşimler olarak yerleşim sisteminde ön plana çıkmaktadır. Bu yerleşimlerde nüfus yoğunluğu genellikle düşüktür. Nüfus yapısında genç ve yaşlı bireylerin oranları değişkenlik gösterse de Nevşehir'de genellikle genç nüfus fazladır. Bunun başlıca sebebi, gençlerin eğitim amacıyla Nevşehir'e gelmesi ya da turizm sektöründe çalışma imkanları bulmasıdır. Nüfus artış hızı ve doğurganlık oranları incelendiğinde, genç nüfusun sayısının yüksek olduğu görülmektedir. Ancak, günümüzde tarım faaliyetleri yeterince istihdam ve ekonomik canlılık sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Bu durum, özellikle iş ve eğitim nedenleriyle Kapadokya bölgesinde göç olgusunun yoğunlaşmasına yol açmıştır. Demografik Yapı, kültürel peyzaja etki/katkı biçimi açısından olumlu ve olumsuz unsuru barındırmaktadır. Alanda demografi, yıllar içinde önemli değişikliklere uğramıştır. Geleneksel ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesi, burada yaşayan yerel halkın varlığını devam ettirmiştir. Kapadokya peyzajının kültürel zenginliğinin korunmasında yerli nüfusun rolü büyük bir öneme sahiptir. Ancak göç olgusu ve turizm sektöründeki gelişmeler, bölgenin demografik ve toplumsal yapısını dönüştürme riski taşımaktadır. Ayrıca, yerleşim alanlarındaki nüfusun ve son zamanlarda nüfus artış hızının düşük olması, turizm ve diğer ekonomik faaliyetler sonucunda demografik yapıdaki değişimlerin, kültürel birikimlerin gelecek nesillere aktarılmasında ve kültürel sürekliliğin sağlanmasında sorunlar yaratabileceği endişesini doğurmaktadır.

Ekonomik yapısı itibariyle, Kapadokya bölgesi tarih boyunca tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile ön plana çıkmış, bu süreçte bağıcılık ve at yetiştiriciliği de önemli ekonomik alanlar haline gelmiştir. Küçük ölçekli yerleşim yerlerinde ise zanaat ve küçük ölçekli imalat faaliyetleri öne çıkmıştır. Günümüzde bu geleneksel faaliyetlerin yanı sıra turizm sektörü de bölgede baskın bir konum kazanmıştır. Sosyo-ekonomik olarak, yerel halkın küçük çaplı üretimle ihtiyaçlarını karşıladığı bir kırsal yaşam tarzından, orta ölçekli ticari işletmelerin bulunduğu, turizm ve hizmet sektörlerinin geliştiği bir ekonomik yapıya geçiş yaşanmaktadır. Ekonomik Yapının, kültürel peyzaja etki/katkı biçimi açısından incelendiğinde; Kapadokya'daki ekonomik faaliyetler, tarih boyunca toplumsal yaşamın ve kültürel birikimin sürdürülmesinde, doğal ve yapılı çevre üzerinde önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, turizm sektöründeki değişiklikler ve sosyo-ekonomik yapıda meydana gelen etkiler, kültürel peyzajı oluşturan mekânsal unsurlarda ve toplumsal özelliklerde değişim ve dönüşüm riski oluşturmaktadır.

Turizm faaliyetlerine bağlı olarak Kapadokya bölgesi, ülkemizin önde gelen turizm merkezlerinden biridir. Peribacaları, yer altı şehirleri, kaya kiliseleri ve diğer tarihi yapılar, her yıl milyonlarca turisti bu bölgeye çekmektedir. Turizm faaliyetleriyle birlikte, bölgeye özgü çeşitli çözümler de ortaya çıkmıştır; bunlar arasında oteller, mağara otelleri, doğa turizmi, balon turları ve yeme-içme alanları önemli bir yer tutmaktadır. Turizm, kültürel , kültürel peyzaja etki/katkı biçimi açısından olumlu ve olumsuz unsuru barındırmaktadır. Kapadokya ile turizm sektörü arasında karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. Kapadokya'nın bu çalışma çerçevesinde sunulan farklı doğal ve kültürel zenginlikleri, turizm sektörü açısından önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu nedenle, Kapadokya'nın kültürel peyzaj niteliklerinin korunması, turizm sektörü için hayati bir öneme sahiptir. Öte yandan, turizm sektörünün getirdiği benzersiz mekânsal çözümler, yoğunluk, ekonomik ve sosyo-ekonomik sonuçlar, bölgenin otantik karakterini değiştiren ve dönüştüren bir etkiye sahip olmaktadır.

Tablo 38. Kapadokya Kültürel Peyzajında Doğal Peyzaj Unsurlarına Yönelik Çözümleme

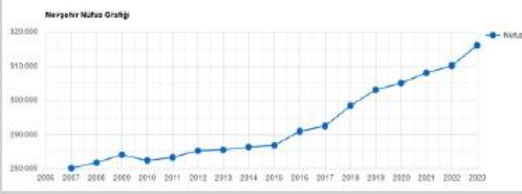
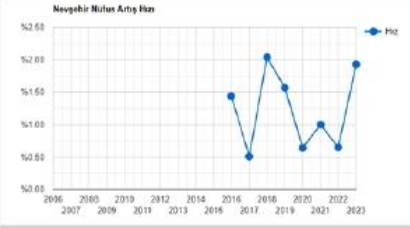
Doğal Peyzaj Unsurları				
	Kültürel Peyzaj Unsurları			Kültürel Peyzaja Etki/Katkı Biçimi
Coğrafi Konum	Kapadokya coğrafi konumu itibariyle bozkır karakterinin yoğun olarak gözlemlendiği, yüzey örtüsü açısından genel olarak çıplak nitelik gösteren, yüzeydeki toprağın özelliğine bağlı olarak kendine özgü bir doku ve renk gösteren coğrafyaya sahiptir. Kapadokya, Erciyes Dağı, Hasan Dağı ve Melendiz Dağı gibi volkanların püskürttüğü tuf tabakalarının oluşturduğu bir alan olması, coğrafyasında geniş düzlüklere sahip plato yapısı göstermekte, bu düzlüklerde yamaçlar ya da akarsularla şekillenmiş yüksekliklerin yer aldığı bir coğrafyaya sahiptir.			Coğrafi konumunun etkisiyle alan toprak yapısı ve toprak görünüm su yolları ile ortaya çıkan vadileri, jeolojik süreçlerde oluşmuş yükseklikleri ve kendine özgü üçüncü boyut öğeleri ile karakteristik özellikleriyle bütüncül bir peyzaj görüntüsü sunmaktadır. Bu coğrafi biçimleniş coğrafya bütününde başlıca kullanımlar olan tarımsal üretim ve yerleşme alanlarından oluşan alan kullanımını da şekillendirmiştir.
				Alanın morfolojik yapısı kullanımların yer seçimini ve biçimlenişini de etkilemiştir. Yüksekliklerin ve düz alanların ilişkisine bağlı olarak; özellikle küçük yerleşmelerin yamaçlarda ve eğimli alanlarda yer seçmesi, kale yerleşimlerinin oluşturduğu görünüm, yerleşme düzenine göre tarım alanlarının yer seçimi, yerleşme alanlarındaki mimari çözümler, alanın morfolojik yapısının peyzaj görüntüsü üzerindeki etkilerindedir. Bu biçimleniş etkisini Kapadokya bütününtün görünümünde ve silüetinde de göstermiştir.
İklim	Step niteliklerinin oluşmasında önemli bir faktör olan iklimsel özellikler, coğrafyadaki farklılıklara bağlı olarak çıplak geniş düzlüklerin, vadilerde su varlığının da akışıyla yeşil kuşakların ve rüzgara açık yamaç ve vadilerde peri bacalarının oluşmasında etken olmuştur. Buna ilave olarak, yerleşme alanlarının yer seçimi ve biçimlenmesinde önemli yeri olmuştur.			İklim özellikleri, Kapadokya peyzajında ana unsurlar olan bozkır görünümü, tarım alanları ve vadilerde yoğunlaşan yeşil varlığı ve yerleşme alanlarının yer seçimi, dokusu ve sivil mimarlık niteliklerinde kendini göstermektedir. Yerel yapı malzemeleri, konut tipolojisi ve yerleşim özellikleri yönünden kültürel peyzajın bölgeye özgü karakterini ve siltüetini oluşturmuştur.
				Kapadokya'nın kendine özgü doğal ve kültürel görünümünde öncelikli yer tutan bitki örtüsü, tarımsal faaliyetlerle de etkileşimin izlerini taşımaktadır. Yüzey örtüsünün seyreltiği alanlarda tarım ve bağ faaliyetlerinin yoğunlaşması yanında farklı bitkilerin geleneksel tıp alanında kullanımı kültürel çeşitliliğe katkı sunmaktadır.
Bitki Örtüsü	Alanın coğrafi ve iklimsel özelliklerine bağlı olarak düzlüklerde genelde çıplak bir görünümün olduğu ve buralarda keven vb. çalılıkların olduğu, vadilerde su varlığıyla birlikte ağaçlık alanların olduğu görülmektedir. Bunun yansı sıra, tarımsal faaliyetlerle oluşan ürün çeşitliliğine bağlı olarak ekim-dikim alanlarında ve bağlarda mevsimsel döngülerde yüzey örtüsü renklenmektedir.			Jeolojik yapısının, başlıca malzemesi olan tuf kayaları, yumuşak ve işlenebilir yapıları sayesinde insanlar tarafından kolayca oyulabilmiştir. Bu özelliği Kapadokya'nın jeolojik yapısı, doğal kayalardan oyulmuş kaya kiliselerini, yerleşim alanları, kale yerleşimleri, ibadet ve depolama amaçlı mağaraların, yer altı şehirlerini ve peri bacalarını içeren yapının oluşmasını sağlamıştır.
				

Hidrojeolojik Özellikler	Alandaki başlıca su kaynakları akarsulardır. En büyüğü Kızılırmak olan ve kolları ile alanda yayılan ve vadi tabanlarına kadar erişen su yolları alanda kendilerini göstermektedir. Çalışma alanını da kapsayan bölgenin en önemli vadisi, Kızılırmak vadisidir. Göreme vadisi, Karacaören vadisi ve Damsa vadisi, bu vadiye dikey inen diğer vadilerdir.			Kapadokya su varlığı, topografik özelliklerle birlikte tarih boyunca yerleşme yeri seçimi, kırsal yerleşim düzeninin oluşumu ve vadiler boyunca uzanan yeşil kuşağın ortaya çıkmasında belirleyici unsur olmuştur. Kırsal yerleşmelerin su yolları üzerinde yer seçmesi, bunun yanında Nevşehir, Avanos, Ürgüp, Gülşehir gibi merkezi kentlerin Kızılırmak ve ana kolları üzerinde yer tutması dikkat çekicidir.
Toprak Yapısı ve Toprak Kabiliyeti	Nevşehir'de genellikle kumlu, killi ve verimli topraklar bulunmaktadır. Bu bölgelerde genellikle buğday, arpa, mısır, üzüm ve sebze yetiştiriciliği yapılmaktadır. Toprak kabiliyeti yüksek olan bu bölgelerde tarım faaliyetleri oldukça gelişmiştir. Alanın toprak yapısı büyük ölçüde tuf, volkanik kül ve bazalt içerir. Tuf topraklar, bölgenin tarım potansiyelini artıran önemli bir özelliktir.			Toprak yapısı ve kabiliyeti alandaki yöreye özgü tarımsal ürün çeşitliliğini ve buna bağlı olarak uygulanan tarım tekniklerini belirlemiştir. Tarımsal alanların coğrafi yayılımı ve verimliliği alandaki tarımsal faaliyetin ve buna bağlı kırsal yaşam biçiminin halen sürmesine olanak sağlamıştır. Coğrafi yapıda hâkim olan geniş düzlüklerdeki toprak niteliği ve bunların üzerindeki tarımsal faaliyetler, doğrudan alanın peyzaj ve toplumsal niteliklerini etkilemiştir.

İnsan Etkisiyle Oluşmuş Peyzaj Unsurları				
	Kültürel Peyzaj Unsurları			Kültürel Peyzaja Etki/Katkı Biçimi
Tarım ve Hayvancılık Faaliyetleri	Kapadokya geleneksel kırsal yaşam biçiminin ve faaliyetlerinin sürdürüldüğü bir alandır. Bölgede bağcılık, şarapçılık ve patates yetiştiriciliği önemli tarımsal faaliyetlerdendir. Geleneksel olarak buğday, arpa, nohut gibi tahıllar ve çeşitli sebzeler yetiştirilmektedir. Kapadokya, küçükbaş (koyun, keçi) ve büyükbaş (sığır) hayvancılığın ve at yetiştiriciliğinin yaygın olarak yapıldığı bir bölgedir.			Tarım ve hayvancılık faaliyetleri coğrafi, iklimsel ve toprak özellikleri ile uyumlu olarak alanın tarihsel süreç içerisinde toplumsal gelişimine katkı sağlamıştır. Tarımsal potansiyelin yüksekliğine bağlı olarak tarımın ekonomik yapıdaki önemi günümüzde de sürmektedir. Buna bağlı olarak alandaki yerleşme düzeni, küçük ölçekli yerleşmelerle şekillenmiştir. Tarım alanlarının genelde geniş düzlüklerde olmasından ötürü yerleşmeler yamaçlarda oluşmuş, bu yerleşmeler mimari biçimlenişte tarım ve hayvancılık faaliyetlerine imkân veren depo, ahır vb. kullanımları içeren avlulu düzeni tercih etmiştir.
Bağ ve Bağcılık faaliyetleri	Bölgenin volkanik tuf toprakları, üzüm yetiştiriciliği için oldukça elverişlidir. Organize ve düzenlenmiş bir bağcılık sisteminin olmaması, küçük ölçekten büyük ölçeğe kadar bağcılığın aile işletmesi ve tüketimi şeklinde sürdürülmesine yol açmıştır. Bundan ötürü bağlar genelde köylerin ya da küçük kentsel yerleşmelerin içinde ya da yakın çevresinde yer tutmuştur.			Kapadokya bölgesinde, bağ ve bağcılık faaliyetleri kırsal yaşam biçiminin yerleşmelerde günümüzde de sürdürülmesine olanak sağlamaktadır. Üzüm bağları ve bağ yerleşmeleri topografya ile iç içe insan eliyle şekillenmiş doğal peyzaj unsurları olarak alanın doğal görünümüne katkı sağlarken bir yaşam biçimi olarak da kültürel yapıda yer bulmuştur.

Tablo 39. Kapadokya Kültürel Peyzajında Kültürel Niteliklere Yönelik Çözümleme

Somut Kültürel Unsurlar			
	Kültürel Peyzaj Unsurları		Kültürel Peyzaja Etki/Katkı Biçimi
Tarihsel Gelişim Tarihi ve Arkeolojik Değerler	Tarihi yapısı, çeşitli dönemlere ait tarihi ve kültürel katmanlaşma alanda yapıli mirasın, kaleler, yeraltı şehirleri, mağara alanlarını oluşturmuştur. Kentsel yaşam biçimi ve kırsal yaşam biçimi tarihi süreçler içinde yapıli mirasa ve yaşam biçimine bağlı olarak şekillenmiştir. Bu yaşam biçimi alanı yapı düzeni, mimari özellikleri, dini ve etnik unsurları üzerinde etkili olmuştur.	 	Tarih içinde farklı uygarlıkların ortaya koyduğu kültürel birikim, alanda kültürel çeşitliliği artırmıştır. Farklı uygarlıklara ait savunma amaçlı kaleler, yerleşmeler ve mağara gibi unsurlar alanda silüeti şekillendirmiştir. Tarihsel süreçte farklı dönemlerde ortaya çıkmış farklı kültürlerin aynı doğal bileşenlerle ürettiği yaşam biçimi ve alanlarına ilişkin kültürel çeşitlilik yaratan ürünler peyzajda da uyum ve bütünlük yaratmıştır.
Yerleşme Özellikleri Mimari Özellikler	Alanın jeolojik oluşumları, tarihi yapılaşma ve geleneksel mimari teknikleri, bölgenin tarihi, kültürel ve sosyal yapısıyla iç içe geçmiş olup, alanın kimliğini ve estetik değerlerini yansıtmaktadır. Kapadokya'nın en belirgin mimari özelliklerinden biri, tuf kayalarına oyulmuş yerleşmeler, kale yerleşmeleri, peribacaları ve dini yapılarıdır. Tuf taşından inşa edilmiş geleneksel taş evler, bölgenin mimari kimliğini oluşturmaktadır.	 	Kapadokya'ya ait yerleşme dokusu ve mimari çözümler alanın yerleşme dokusu, mimari özellikleri alanın kendine özgü silüetini oluşturmuştur. Topografyayla ilişki, yerel malzeme kullanımı, iklime ve güneşe uyum doğal ve kültürel unsurların bütünlüğünü ortaya koymaktadır. Organik sokak dokusunu oluşturan genelde bitişik nizam yapılmış evlerde tarımsal faaliyetlere de imkân veren avlulu tipoloji, topografyanın sağladığı avantajlarla Kapadokya'ya özgü bir karakter ve görünüm ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra, doğal oluşumlar olarak ortaya çıkmış peri bacalarının, vadi yamaçlarının ya da yükseltilerin konut, dini ya da ticari amaçlar için kullanımı doğal ve kültürel etkileşimin en karakteristik örneklerini yansıtmaktadır.
Somut Olmayan Kültürel Unsurlar			
	Kültürel Peyzaj Unsurları		Kültürel Peyzaja Etki/Katkı Biçimi
Geleneksel Sanat ve El Sanatları, Gelenek ve Görenekler, Din ve İnançlar	Kapadokya'da dokumacılık, cam işçiliği çömlekçilik ve halıcılık, geleneksel zanaatların önemli bir parçasıdır. El dokuması halılar ve kilimler, bölgenin kültürel motiflerini ve renklerini yansıtmaktadır. Yerel motifler ve doğal boyalar kullanılarak dokunan halılar, bölgenin kültürel ve sanatsal mirasını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda yerel motiflerle işlenen geleneksel kıyafetler, yerel festivaller ve törenler sırasında sergilenmektedir. Çok katmanlı yapısından dolayı dini ziyaretler ve ritüeller, bölgenin manevi ve kültürel dokusunu oluşturmaktadır.	 	Kapadokya'nın doğal ve coğrafi yapısını oluşturan pek çok unsur somut olmayan kültürel mirası da zenginleştirmiştir. Yöresel toprağın çanak çömlek yapımında kullanılması, tarımsal faaliyetler ve kırsal yaşam biçimini ile oluşmuş kültürel yaşam, gastronomik birikim, gelenekler-görenekler, kıyafet ve giyim tarzı, müzik vb. kültürel ürünler bölgenin etnik ve dini yapısındaki çeşitlilik ile daha da zenginleşmiştir. Bu zenginlik Kapadokya kültürel peyzajında yer tutan kültürel unsurların kaynağını oluşturmaktadır.

Toplumsal Nitelikler			
	Kültürel Peyzaj Unsurları		Kültürel Peyzaja Etki/Katkı Biçimi
Toplumsal Yapı	Kapadokya'nın toplumsal yapısı, coğrafyası, tarih boyunca farklı kültürlerin ve medeniyetlerin etkisi altında kalması nedeniyle oldukça çeşitlidir. Bu çeşitlenme çok kültürlülük, çeşitli yaşam tarzları, mimari olarak çeşitliliği beraberinde getirmiştir.	 	Alanın toplumsal yapısında doğal faktörlerin etkisiyle zaman içinde oluşmuş tarımsal faaliyetler ve kırsal yaşam biçimi önemli olmuştur. Günümüzde de alanın doğal yapısının bozulmaması bu toplumsal niteliklerin sürmesinde önemli etkindir. Bununla birlikte, etnik ve inanç yapısındaki çeşitlilik somut ve somut olmayan kültürel birikimi artırmıştır. Ancak turizm faaliyetlerinin etkisiyle alanda toplumsal yapıda ve niteliklerde değişim riski yüksektir.
Demografik Yapı	Alanın yerleşmeler sisteminde küçük kentsel ve kırsal yerleşmeler ön plana çıkmaktadır. Bu yerleşmelerde nüfus yoğunluğu da düşüktür. Nüfus profilinde genç ve yaşlı nüfus oranları değişkenlik göstermektedir. Ancak genellikle Nevşehir'de genç nüfusun daha fazla olduğu bunun nedeni ise genç nüfusun eğitim için Nevşehir'e gelmesi veya turizm sektöründe çalışmasıdır. Nüfus artış hızı ve doğurganlık oranlarına bakıldığında genç nüfus sayısının yüksek olduğu görülmektedir. Tarım faaliyetleri günümüzde yeterince istihdam ve ekonomik canlılık sağlamamaktadır. Bu nedenle göç, özellikle iş ve eğitim amaçlı olarak Kapadokya'da yoğun gözlenen bir olgu olmuştur.	 	Alanda demografi yıllar içerisinde değişikliğe uğramıştır. Geleneksel ekonomik faaliyetlerin devam ettirilmesi alanda yaşayan özgün kullanıcıların buradaki varlığını da sürekli kılmıştır. Kapadokya peyzajının kültürel boyutunu oluşturan birikimin yaşatılmasında özgün kullanıcılar olarak yerli nüfusun varlığı çok önemlidir. Ancak gerek göç olgusu gerekse turizm sektörü ile ortaya çıkan değişimler alanın demografik ve toplumsal yapısını dönüştürme riskini de beraberinde getirmektedir. Ayrıca, yerleşme nüfuslarının ve son zamanlarda nüfus artış hızının düşük olması, turizm ve diğer ekonomik faaliyetlerle demografik yapıda ortaya çıkacak değişiklikler kültürel birikimin gelecek nesillere aktarılmasında ve kültürel sürekliliğin sağlanmasında aksaklıklar yaratacak riskler olarak görünmektedir.
Ekonomik Yapı	Kapadokya'da geçmişten bugüne tarım ve hayvancılık faaliyetleri ve bunun uzantısında bağcılık ve at yetiştiriciliği başlıca ekonomik faaliyetler olarak ön planda olmuştur. Küçük ölçekli kentlerde ise zanaatçılık ve küçük ölçekli imalata dayalı faaliyetler yer almıştır. Günümüzde de devam eden bu faaliyetlerin yanında turizm sektörü alanda baskın hale gelmektedir. Sosyo-ekonomik olarak yerel halkın küçük ölçekli üretim yaparak ihtiyaçlarını karşıladığı, tarım, hayvancılık ve bağcılık faaliyetlerinin sürdüğü kırsal yaşam biçiminden orta ölçekli ticari işletmelerin bulunduğu , turizm sektörünün ve hizmet sektörünün geliştiği bir ekonomik yapıya geçmiştir.	 	Kapadokya'da geçmişten bugüne kadar devam eden ekonomik faaliyetler toplumsal yaşamın ve kültürel birikimin de kendi doğal ve yapılı çevresinde sürdürülmesinde önemli etken olmuştur. Ancak, turizm faaliyetlerinin sektörel yapıda yaratacağı değişiklikler ve sosyo-ekonomik yapıda yaratacağı etkiler, kültürel peyzajı oluşturan mekânsal unsurlar ve toplumsal niteliklerde değişim ve dönüşüm riski yaratmaktadır.
Turizm	Kapadokya Ülkemizde önemli bir turizm merkezidir. Peribacaları, yeraltı şehirleri, kaya kiliseleri ve diğer tarihî yapılar, bölgeye her yıl milyonlarca turist çekmektedir. Turizm faaliyetlerinin beraberinde getirdiği kendine özgü çözümler oteller, mağara oteller, doğa turizmi, balon turları, yeme içme mekanları alanda sıklıkla yer tutmaya başlamıştır.	 	Kapadokya ve turizm sektörü arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Kapadokya'nın bu çalışma kapsamında ortaya konan çok farklı niteliklere sahip doğal ve kültürel birikimi turizm sektörü açısından kaynak teşkil etmektedir. Bu nedenle Kapadokya'nın kültürel peyzaj niteliklerinin sürdürülmesi turizm sektörü için de bir gerekliliktir. Diğer yandan, turizm sektörünün beraberinde getirdiği kendine özgü mekânsal çözümler, yoğunluk, ekonomik ve sosyo-ekonomik sonuçlar alanın otantik niteliklerini değiştirici ve dönüştürücü etkiye sahiptir.

4. 4. Genel Değerlendirme

Kapadokya Alan Sınırında kültürel peyzaj niteliklerinin değerlendirilmesi sonucunda, alanın coğrafyası vadi alanları, eğimli alanları, volkanik oluşumları ve platolar ile kendine özgü ve otantik bir coğrafyayı şekillendirdiği görülmüştür. Alanın jeomorfolojik yapısı, kültürel peyzaj özelliklerinin en belirgin olarak gözlemlendiği unsurlar olmuştur. Jeomorfolojik yapısında, alanın yerleşme düzeni yamaçlarda küçük yerleşme alanları olarak yer seçerken, bu yer seçimi ve düzenine bağlı olarak tarım alanlarının yer seçimi, yerleşme alanlarındaki mimari çözümler, yaşam tarzı ve halkın ihtiyaçları ile doğrudan bağlantılı olmuştur. Alanın topoğrafya, hidroloji, iklim gibi niteliklerle uyumlu olarak kültürel dokusu ve doğal özellikleri kültürel peyzajının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Erciyes Dağı'nın volkanik faaliyetleri sonucunda oluşan tüflü toprak tarımsal faaliyetler, bağcılık faaliyetleri gibi alanlarda kullanılırken aynı zamanda yapı malzemesi olarak kullanılması, mimari çözümleri yönlendirmesi, çanak, çömlek gibi somut olmayan kültürel miras ürünlerinin ortaya çıkarılması doğal ve kültürel unsurlar arasındaki bağı göstermektedir.

Kültürel peyzajın tarihsel yapı , sosyal yapı ve yerleşme özellikleri ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Alanın tarihsel gelişimi, yerleşme düzeni ve geleneksel mimarisıyla de yerleşmelerin otantik özelliklerini ve kültürel kimliğini simgelemektedir. Alanda bulunan tarihi yapılar bölgede yaşamış toplulukların tarihi süreçleri yansıtırken, kültürel peyzajın sosyal ve kültürel kimliğini vurgulamaktadır. Kültürel peyzajı oluşturan tarihi yapı, yerleşme dokusu, arazi kullanım kararları ve yer seçimleri yer aldıkları doğal yapı nitelikleri ile birlikte bütüncül bir kültürel peyzaj karakteri ortaya koymaktadır.

Toplumsal yapının şekillenmesi tarihsel süreç içerisinde gerçekleşmektedir. Bu süreç içerisinde bilgi ve birikimler bölgede kültürel peyzajı şekillendirmeye devam etmiştir. Geleneksel toplum yapısında hakim olan dayanışma, iş birliği ve iş bölümü alandaki kullanıcıların yaşayışını etkilemiştir . Kapadokya bölgesinde kültürel yapı ve yerleşme dokusu farklı kültürlerin izlerini taşımaktadır. Bölgenin ekonomik yapısı incelendiğinde ihtiyaçların küçük ölçekteki üretim faaliyetleri ile sağlandığı, kırsal yaşam biçiminden daha büyük ölçekli işletmelere doğru geçiş yaptığı görülmektedir. Turizm Kapadokya kültürel peyzajına doğrudan katkı sağlamasa da yönlendirici bir etkide bulunmaktadır. Turizm faaliyetleri geleneksel yapı arasındaki uyumsuzluk alanda bozucu etki

yaratmaktadır. Özellikle yoğun turist akınına maruz kalan bölgelerde çevre kirliliği, yapılaşma ve tarihi eserlerin korunmasında sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda Kapadokya bölgesi kültürel peyzajının karakteristik özellikleri şu şekilde belirlenmiştir:

- Coğrafi konumu peribacaları, yamaçlar, vadilerle platolar ile kendine özgü bütüncül bir peyzaj alanı görüntüsü sunmaktadır.
- Doğal çevrenin, kültürel miras ve insan faaliyetleri ile ilişkisi sonucu, alana ilişkin özgün manzaralar ortaya çıkmaktadır.
- Farklı etnik grupların bulunması, dini toplulukların bir arada bulunması , Kapadokya'nın kültürel çeşitliliğini arttırmıştır.
- Peribacaları kullanımı, kaya oyma mekânlar ve mimaride kullanılan özgün çözümler coğrafi koşullara olan adaptasyonunun bir örneğini sunmaktadır.
- Üzüm bağları ve bağ yerleşmeleri topografya ile içiçe doğal peyzaj olarak, alanın doğal görünümüne katkı sağlarken bir yaşam biçimi olarak benimsenmiştir.
- Yerleşme alanlarının özellikle küçük yerleşmelerin yamaçlarda ve eğilimli alanlarda yer seçmesi, yerleşme düzenine göre tarım alanlarının yer seçimi, yerleşme alanlarındaki mimari çözümler, alanın coğrafyası, yaşam tarzı ve ihtiyaçları ile doğrudan ilişkili olmuştur.
- Alana özgü yerel malzemeler ile üretilen çanak- çömlek gibi yerel ürünler, alanın doğal unsurlarını ve toplumsal yapısını vurgulayan, kültürel mirası simgeleyen ve kültürel kimliğin sürdürülebilir hale getirmiştir.
- Alanın kendine özgü jeolojik özellikleri, bitki örtüsü özellikleri ve iklim faktörleri alana ilişkin otantik dokunun ,rengin ve yer seçimlerinin alan üzerinde yarattığı bütünlükte etkili olmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Koruma kavramı yıllar içinde değişen ve gelişen dünya şartlarında doğal ve kültürel miras alanlarının korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önemli olmuştur. Sanayi Devriminden sonra doğal ve kültürel varlıkların korunmasına yönelik çabalar, insan ve doğanın birbiriyle etkileşim içerisinde varlıklarını sürdürmelerine yönündeki vurgular, koruma alanında yeni kavramları ortaya çıkarmış ve beraberinde doğal ve kültürel mirasın birlikte daha geniş bir kapsamda ele alınmasını sağlamıştır. Bunun sonucunda ortaya konan kültürel peyzaj kavramı, “doğa” ve “kültür” arasındaki etkileşimi yansıtan ve bunların bir aradılığı ile oluşan alanlar olarak tanımlanmaktadır. Bu yönü ile kültürel peyzajlar, insan faaliyetlerini içinde barındıran hem doğal hem de kültürel miras niteliklerini bir arada taşıyan alanlardır.

Kültürel peyzaj alanları üzerine ilgi artmaya başladıkça hem akademik düzeyde hem de ulusal ve uluslararası kurumlar düzeyinde çalışmalar artmaya ve hızlanmaya başlamıştır. Kültürel peyzajın saptanması ve korunması konusundaki çalışmalar 1992’de Dünya Miras Komitesi tarafından “kültürel peyzaj” kategorisinin uygulamaya sokulmasıyla hızlanmıştır. UNESCO, NPS, IUCN, ICOMOS, ICCROM gibi uluslararası örgütler kültürel peyzaj alanları hakkında tanımlamalar, sınıflandırmalar ve bazı kriterler ortaya koymuş ve kültürel peyzaj alanlarının belirlenmesine ve korunmasına yönelik uygulamaları yönlendirmiştir.

UNESCO, kültürel peyzaj alanlarını “Açık Tanımlı Peyzajlar/Açıkça Tanımlanabilen Peyzajlar”, “Organik Olarak Oluşmuş Peyzaj Alanları” ve “Birleşik Kültürel Peyzaj Alanları” olarak üç kategoride incelerken, IUCN kültürel peyzaj alanlarını korunan alan tanımı ile altı farklı kategoriye ayırmış, NPS ise kültürel peyzaj alanlarını “tarihsel olarak tasarlanmış peyzajlar”, “tarihi yöresel peyzajlar”, “tarihi alanlar” ve “etnografik peyzajlar” olarak dört ana başlık altında değerlendirmiştir. Bu değerlendirmeler ve sınıflandırmalar her tür peyzajın kendine özgü özelliklerine dikkat çekmektedir. IUCN

tarafından yapılan sınıflandırmada kültürel peyzaj alanları için doğal alanların korunması ve yaşatılması özelinde sınıflandırma yapılmıştır. UNESCO ve NPS tarafından yapılan sınıflandırmada NPS kültürel ve tarihi alanlar özelinde, UNESCO ise doğa ve kültür özelinde sınıflandırma kriterlerini kullanmıştır.

Kültürel peyzaj alanları, Dünya Mirası Listesi'ne, diğer tüm miras alanları gibi, doğal ve kültür mirasının seçimi için belirlenen ölçütler ile girmektedir. Bu kriterlerin yanı sıra UNESCO tarafından 2003 yılında, Selman tarafından 2006 yılında, Madran ve Uysal tarafından 2009 yılında kültürel peyzaj alanlarının kriterlerinin belirlenmesi yönelik bazı maddeler ortaya konulmuştur. Bu maddelerde, UNESCO kültürel peyzajın manzara, doğal çevre, su ögeleri ve orman varlığının önemine vurgu yaparken, Selman yapılan kültürel peyzaj alanları hakkındaki değerlendirmede, halkın yaşam tarzına, tarımsal üretimine ve günlük faaliyetlerine vurgu yapmıştır. Madran ve Uysal ise, dini unsurlara, geleneklere ve somut olamayan miras ögelerine vurgu yapmışlardır.

Kültürel peyzajların UNESCO tarafından Dünya Mirası Listesi'ne ayrı bir kategori olarak dahil edilmesi bu alanların küresel öneme sahip olduğunun ve tüm insanlık için değer taşıdığının önemli bir göstergesidir. Kültürel peyzajlar, doğal ve kültürel mirasın bir birleşimi olarak, toplumların tarihsel, estetik ve bilimsel değerlerini yansıtan önemli alanlardır. Bu yönüyle hem ekolojik hem de kültürel açıdan zenginlik sağlarken, aynı zamanda ekonomik ve sosyal faydalar sunmaktadır. Günümüzde Dünya Mirası Listesinde 1199 miras yer almaktadır. Bunlardan 933'ü kültürel, 227'si doğal ve 39'u karma (doğal ve kültürel) miras olarak kategorilendirilmiştir (UNESCO, 2024). Dünya Miras Listesinde kültürel peyzaj alanı olarak tescillenen miras alanı sayısı ise 184'tür. Listede Türkiye'den ise 6 kültürel peyzaj alanı yer almaktadır.

Kültürel peyzaj kavramının anlaşılabilmesi ve bu konuda Dünyada başlıca yönlendirici olan Dünya Mirası Örgütü'nün kültürel peyzajlarla ilgili ilkeleri ve uygulamalarının anlaşılabilmesi için halen Dünya Miras Listesinde doğal, kültürel ve karma miras kategorisinde yer alan kültürel peyzaj örnekleri tez kapsamında incelenmiştir. Dünya örneklerinde doğal ya da kültürel nitelikleri ile ön plana çıkan ve Dünya üzerinde farklı coğrafyalarda yer alan 15 örnek seçilmiş, Türkiye'deki 6 örneğin tamamı ise incelenmiştir. Dünya ve Türkiye örnekleri kapsamında incelenen 21 kültürel peyzaj alanında incelenen her bir örnek doğal ve kültürel nitelikleri açısından doğa ve insanın

etkileşiminin farklı unsurlarını barındırmaktadır. Bu bölgelerin hepsi, farklı ölçeklere, farklı tarihi dönemlere ve kültürlere ait özellikleri yansıtan önemli kültürel peyzaj alanlarıdır. İncelenen örnekler sonucunda, doğal miras nitelikleri taşıyan örneklerde kültürel peyzajın doğal unsurları olan coğrafi yapının şekillenışı, topografyanın özellikleri gibi nitelikler ön plana çıkmaktadır. İncelenen örneklerde, dağlar, ormanlar, karstik şekillerin topografya ve doğal çevre ile uyumu, alanda manzara görüntüsü sunmaktadır. Kültürel miras nitelikleri taşıyan örneklerde ise, alanların kültür varlıkları olan tarihi anıtlar, binalar ve arkeolojik alanlar gibi unsurların somut olmayan kültür nitelikleri ile uyumunu simgelerken, bulundukları bölgeyle de ilişkisini göstermektedir. Karma miras alanlarında ise, doğal ve kültürel miras unsurlarının coğrafi unsurların (dağlar, platolar, vadiler gibi) kültürel miras unsurları ile birlikte bulundukları bölgeyle görüntüsünü ve bütünlüğünü ortaya koymaktadır.

Ülkemizde Kapadokya Göreme bölgesi, Dünya Miras Listesine 1985 yılında dahil olan ilk kültürel peyzaj alanı olmuştur. Kapadokya Bölgesi, doğal ve kültürel mirasın yoğun olarak bulunduğu aynı zamanda farklı kültürlerin yüzyıllar boyunca kendi yaşam tarzlarını deneyimledikleri ve kültürel değerlerini coğrafyaya yansıttıkları özgün ve bir alan niteliği göstermektedir. Coğrafi özellikleri, peribacaları, bağlar, vadiler ve vadi yerleşmeleri, biyoçeşitlilik bakımından zenginliği, toprak özellikleri, kültürel çeşitliliği ve farklı niteliklere sahip yerleşme dokuları ile mekânsal olarak karakteristik bir yayılım alanı ortaya koymaktadır.

Kapadokya bölgesi kültürel peyzajının bir bütünlük içerisinde incelenmesi için özgün niteliklerinin belirgin bir yoğunlaşma ve bütünlük gösteren ve aynı zamanda Kapadokya Alan Başkanlığı'nın idari sınırı olan çekirdek Kapadokya kısmı inceleme alanı olarak belirlenmiştir. Bu alan içinde yapılan analiz ve çalışmalar sonucunda Kapadokya kültürel peyzajının doğal ve kültürel niteliklerinin detaylı olarak belirlenmesi, peyzajın kendine özgü niteliklerinin ortaya konulması ve kültürel peyzaj özelliklerinin çözümlenmesi hedeflenmiştir. Bu analiz ve araştırmalar sonucunda elde edilen birikim “doğal nitelikler” ve “kültürel nitelikler” başlıkları altında değerlendirilmiştir. Saha çalışmasının sonunda Kapadokya'nın doğal ve kültürel nitelikleri kültürel peyzaja katkı ve etki düzeyleri açısından çözümlemeye tabi tutulmuştur.

Bu çözümlemede, alanın doğal nitelikleri “doğal peyzaj unsurları” ve “insan etkisiyle oluşmuş peyzaj unsurları” olarak iki ayrı kategoride değerlendirilmiştir. Doğal peyzaj unsurları coğrafi yapı, jeomorfolojik yapı, jeolojik özellikler, iklim, bitki örtüsü, hidrolojik özellikler, toprak yapısı ve özellikleri ile ele alınmıştır. İnsan etkisiyle oluşmuş peyzaj unsurları ise tarım ve hayvancılık, bağ ve bağcılık faaliyetleri olarak sıralanmıştır. Kültürel nitelikler kapsamında “somut kültürel unsurlar”, “somut olmayan kültürel unsurlar” ve “toplumsal nitelikler” ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Somut kültürel unsurlar tarihsel gelişimi, tarihi ve arkeolojik değerler, yerleşme özellikleri, mimari özellikler olarak; somut olmayan kültürel unsurlar din ve inançlar, festivaller ve ritüeller, gelenek ve görenekler, sanat ve el sanatları olarak; toplumsal nitelikler ise demografik yapı, toplumsal yapı, ekonomik yapı, turizm, yasal ve yönetsel yapı olarak sıralanmıştır.

Bu çözümleme sonucunda, Kapadokya’nın özgün kültürel peyzaj özelliklerini, alanın coğrafi özellikleri (peribacaları, yamaçlar, vadiler, platolar), doğal çevresi, kentsel ve mimari özellikleri (kaya oyma mekânlar ve mimaride kullanılan özgün çözümler) ve çok katmanlı tarihi yapısının ön plana çıktığı görülmüştür. Alanın coğrafi konumu ve jeomorfolojik yapısı, alanın kendine özgü görünümünün yanı sıra jeolojik süreçlerde oluşmuş yükseltilerle birlikte tarım faaliyetleri ve yerleşme alanlarının yer seçimi ve biçimlenmesini de şekillendirmiştir. Bu şekillenmenin yansıması olarak küçük yerleşmelerin yamaçlarda ve eğilimli alanlarda yer seçmesi, kale yerleşimlerinin oluşturduğu görünüm ve silüet peyzajda öne çıkan unsurlardır.

Topografya ile içiçe gelişmiş olan üzüm bağları ve bağ yerleşmeleri alanın görünümüne katkı sağlarken bağcılığın alanda bir yaşam biçimi olarak sürdürülmesini sağlamıştır. Topografya ve yapısal kültür unsurları bir arada alandaki yaşam biçiminin de katkısıyla kültürel peyzaj niteliğini ön plana çıkarmaktadır. Bununla birlikte, doğal oluşumlar olarak ortaya çıkmış peri bacalarının ve vadi yamaçlarının insanlar tarafından kullanımı ve bu alanlardaki yaşamın devamlılığı, doğal ve kültürel etkileşimin en karakteristik örneklerini yansıtmaktadır. Topoğrafyasına uygun bir şekilde yamaçlarda yer alan yerleşmeler bu yerleşmelerin yer seçimine bağlı olarak konumlanan tarım arazileri, ürün deseni ve yaşam tarzı uyum içerisinde gelişen bir bütünlüğü yansıtmaktadır.

Tarih içinde farklı uygarlıkların ortaya koyduğu kültürel birikim, savunma amaçlı kaleler, yerleşmeler ve mağara gibi unsurlar alanda silüeti şekillendirirken doğal bileşenlerle

ürettiği yaşam biçimi peyzajda uyum ve bütünlük yaratmıştır. Bu bütünlük yerleşmelerin mimari dokusuna, sosyal ve günlük yaşam pratiklerine yansımıştır. Jeolojik yapısının alana özgü varlığı olan tuf kayaları, yumuşak ve işlenebilir yapıları sayesinde insanlar tarafından kolayca işlenebilmiştir. Bu sayede kale yerleşimleri, ibadet ve depolama amaçlı mağaralar, yer altı şehirleri ve ikamet ya da ticari amaçla kullanılan peri bacalarını içeren kültürel formlar alanda ön plana çıkmış, tarımsal faaliyetler ve kırsal yaşam alanının yerleşme sisteminin ana niteliği olmuş; bu dinamikler beraberinde toprağın çanak-çömlek yapımında kullanımı, gastronomik birikim, gelenekler-görenekler, etnik ve dini çeşitlilik ile birlikte somut olmayan kültürel birikimi zenginleştirmiştir.

Alanın toplumsal yapısı doğal faktörler ile birlikte kırsal yaşam biçimi, tarımsal faaliyetleri ve ürün desenini şekillendirmiştir. Doğal yapısının sürdürülmesi toplumsal niteliklilerde bir bozulma meydana getirmemiş, somut ve somut olmayan kültürel birikimi de artırmıştır. Alanın özgün kullanıcılarının varlığı da bu sürece katkı sağlamıştır. Fakat alanda bulunan yoğun turizm faaliyetleri doğal ve toplumsal yapı üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Alanın demografisindeki dalgalanmalar ekonomik faaliyetlerin ve turizm sektörü ile ortaya çıkan değişimler, toplumsal yapısını dönüştürme riskini de beraberinde getirmektedir.

Bu riskler kültürel birikimin gelecek nesillere aktarılmasında ve alanda kültürel sürekliliğin sağlanmasına olumsuzluklar yaratmaktadır. Aynı zamanda sosyo-ekonomik yapıda yaratacağı etkiler doğal ve yapıli çevresinde, mekânsal unsurlarında ve toplumsal niteliklerinde bir dönüşüm riskini beraberinde getirmektedir. Kapadokya Bölgesi açısından turizm faaliyetleri önem oluşurken bu faaliyetlere bağlı mekânsal çözümler, yoğunluk, aşırı kullanım, ekonomik ve sosyo-ekonomik sonuçlar özgün niteliklerini değıştirici ve dönüştürücü etkiye yaratmaktadır. Bu değıştirici ve dönüştürücü etki doğal ve kültürel değışerimizi, geçmişimizi kaybetme riskini de beraberinde getirmektedir.

Kapadokya'ya ilişkin bu riskler yanında, Ülkemizde koruma mevzuatı ve işleyişinde kültürel peyzajlara yönelik açık bir düzenleme olmaması, zengin doğal ve kültürel birikime sahip Ülkemizin kültürel peyzajlarının bütünlük içinde ele alınmasını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, koruma mevzuatında kültürel peyzajlara ilişkin tanımlamaların yer alması ve bu alanların saptanması, araştırılması ve koruma ilke ve yöntemlerinin belirlenmesi konusunda çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Bu tez çalışmasında Kapadokya örneğinde ortaya konduğu gibi çok katmanlı ve çok boyutlu bir olgu olan kültürel peyzajlar, coğrafi yayılma alanları da dikkate alındığında geniş kapsamlı bir ele alışa gereksinim duymaktadır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, A. İ., 2020. *Kapadokya Bölgesinde Bağcılık ve Şarapçılık*, Ürün Yayınları, İstanbul.
- Ahiler Kalkınma Ajansı Saha Çalışmaları., 2011. Kapadokya Bölgesi Turizm Çalıştayı. Nevşehir Ahiler Kalkınma Ajansı.
- Ahunbay, Z., 2004. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. **Yapı Endüstri Merkezi Yayınları** No:28, 3.Baskı, İstanbul.
- Ahunbay, Z., 2006. İstanbul. G. Pulhan içinde, Dünya Mirasında Türkiye, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Akgüney, A., 1968. *Nevşehir Yıllığı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- Akurgal, E. 1983 . Ancient Civilizations and Ruins of Turkey: From Prehist. **Times Until the End of the Roman Empire**. Türk Tarih Kurumu Basimevi, İstanbul.
- Aktaş, E., 2002. Bağcılığın Türkiye Ekonomisindeki Yeri. **Research Institute of Rural Services**.
- Akyürek, E., 1998. M.S. IV.-XI Yüzyıllar: Kapadokya'daki Bizans, Oyma Yapılar Oymacı Mimarlar. In Kapadokya. M. Sözen (Edt.), İstanbul: Ayhan Şahenk Vakfı Yayınları, 226-395.
- Altan Erol, C., 2021. Enez Kent Merkezi ve Kalesinin Kültürel Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi. Işık Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Andalfato, U., Zucchi, F., 1971. The Physical Setting: Arts Of Cappadocia, Ed. Giovannini, L. Barrie And Jenkins, London, S. 51-61.
- Antrop, M., 2005. Why Landscapes Of The Past Are Important For The Future. **Landscape and Urban Planning**, No:(70); 21–34.
- Arkun, A.K., 2012. Kültürel Peyzaj Bileşenlerinin Değişimi ve Dönüşümü: Ulus Tarihi

Kent Merkezi, Ankara Örneği. ICONARCH Uluslararası Mimarlık ve Planlama Kongresi'nde; 2012: Iconarch I-Mimari ve Teknoloji. Konya Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi.

Atabeyoğlu Ö., Turgut H., Yeşil P., Yılmaz H., 2009. Tarihi Bir Kentin Değişimi: Erzurum Kenti. **İTÜ Dergisi** /a, 8(1), 41-53.

Ateş, M., 1996. Kapadokya'nın Başkenti Nevşehir, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 55-114., Ankara.

Ayanoğlu S.K., 2019. Büyükada'nın Kültürel Peyzaj Değerlerinin Korunmasına Yönelik Değerlendirme Yöntemleri. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi (Basılmamış), İstanbul.

Ayhan, A., 2004. Geological And Morphological Investigations Of The Underground Cities Of Cappadocia Using GIS. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeoloji Mühendisliği Ana Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Berk, Ö., 1990. Ev Pansiyonlarda Standart Oda Üretim Araştırması ve Mustafapaşa Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Bilgili B., 2014. Kapadokya Kayalık Alanları ve Kaya Oyma Kiliselerinde Koruma Sorunları., İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul.

Binan, C., 1999. Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünsel Gelişmenin Uluslararası Evrim Süreci. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü.

Binan, D. U., 1994. Güzelyurt Örneğinde, Kapadokya Bölgesi Yığma Taş Konut Mimarisinin Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi. Doktora Tezi, İstanbul.

Birnbaum, C.A., 1994. Preservation Brief 36: Protecting Cultural Landscapes: Planning, Treatment and Management of Historic Landscapes. Washington, D.C.: U.S.

Department of Interior, National Park Service

- Birnbaum, C.A., 1996. USNPS Preservation Brief 36: Protecting Cultural Landscapes: Planning, Treatment and Management of Historic Landscapes.
- Birnbaum, C.A., Peters, C., 1996. The Secretary of Interior's Standards with Guidelines for the Treatment of Cultural Landscapes. Washington, D.C.: U.S. Department of Interior, National Park Service.
- Büyük yazıcı Doğru, E., 2008. Planlamada Kurumlar Arası Yetki Çatışması: Kapadokya Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Örneği (Uzmanlık Tezi). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. Ankara.
- COE, 1995. Recommendation of the Committee of Ministers to Member States on the Integrated Conservation of Cultural Landscape Areas as part of Landscape Policies (Recommendation No. R (95) 9). Council of Europe Committee of Ministers.
- Cueno, P., 1971. The Architecture. In L. Giovannini (eds.). Arts of Cappadocia. Geneva: Nagel Publishers.
- Çoşkun, M., 2009. Kapadokya'nın Jeolojik Oluşumu, Korunması ve Geleneksel Dokunun Turizm Katkısı. Nevşehir: Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü.
- Derlen, Z., 1984. "Kapadokya'nın Jeolojik Oluşumu ve Tarihi", Milliyet, İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız, Fasikül 16.
- Dinçer, İ., 2013. Kentleri Dönüştürürken Korumayı ve Yenilemeyi Birlikte Düşünmek: "Tarihi Kentsel Peyzaj" Kavramının Sunduğu Olanaklar, **ICONARP International Journal Of Architecture And Planning**, June 1, 23-41.
- Doğan, Y., Yakar, M., 2018. Kültürel Mirasların CBS ve Üç Boyutlu Modellemesi. **Uluslararası Mühendislik ve Yer Bilimleri Dergisi**, 3(2),50-55.
- Dönmez, M., Türkecan, A., Akçay, A. E., 2003. Kayseri-Niğde-Nevşehir Yöresi Tersiyer Volkanitleri, MTA Derleme Rapor No: 10575, Ankara.
- Elford, R. G., 1992. Cappadocia and its peripheral region. Floransa: Nardini Editore.

- Esin, U., 2000. Paleolitik'ten İlk Tunç Çağı'nın Sonuna: Tarih Öncesi Çağların Kapadokyası 62-123". In: Kapadokya (Eds: M. Sözen, M. Tuncel, V. Sevin, U. Esin, A.M. Darga, O. Tekin, E. Akyürek, S. Rıfat, M. Gülyaz, B. Alper, R. Özil). Ayhan Şahenk Vakfı, İstanbul.
- Erençin, A., 1979. Kapadokya Yerel Konutlarında Turizme Yönelik Yenileme Çalışmalarına Bir Yaklaşım, Örnek: Avcılar Köyü. İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Eryazıcıoğlu, M.E., 2012. Kültürel Peyzaj Alanlarının Korunmasına Yönelik İlkeler: İstanbul Boğaziçi Örneği, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Fowler, P. J., 2003. World Heritage Cultural Landscapes, 1992-2002. UNESCO, World Heritage Centre, Paris.
- Giovannini, L., 1971. Arts of Cappadocia. Geneva: Nagel Publishers.
- Görmez, K., 2002. Kapadokya Mevcut Durum Raporu. Nevşehir: Nevşehir Belediyesi Yayınları, 11-21, 147.
- Güler, A.C., 2018. Gökçeada'nın Kültürel Peyzaj Değerlerinin Belirlenmesi ve Korunmasına Yönelik İlkeler. İstanbul Teknik Üniversitesi. Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul
- Günaltay, Ş., 1951. "Persler'den Romalılara kadar Selevkos'lar, Nebatiler, Galatlar, Bitinya ve Bergama Krallıkları", Yakın Şark IV.C.1.T.T.K.Yay. Ankara.
- Güney, E., 1988. Nevşehir İli Kapadokya, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 6-31, 171-173.
- Güney, E., Güney, H., Güney, H., Güney, S., 1988. Nevşehir İli "Kapadokya", Yeni Cenup Ofset, İstanbul, 180 s.
- Gülyaz, M., Ölmez, İ., 1992. *Kapadokya. Nevşehir*, Dünya Yayınları.
- Gülyaz, M. E., Ölmez, İ., 1999. Kapadokya. Nevşehir: Dünya Kitap Kırtasiye Turizm Ticaret, 21, 64.

- Gülyaz, M., 2006. Kapadokya. G. Pulhan içinde, Dünya Mirasında Türkiye (s. 127-237). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gülyaz, M. E., 2012. Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia. Ankara: Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism General Directorate of Libraries and Publications.
- Gürtanın, N., Munsuz, N.. 1970. Avanos Çömlekçiliği ve Kullanılan Toprakların Bazı Teknolojik Özellikleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Gündüz Alptürker, İ., 2013. Nevşehir Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (İnceleme-Metinler). Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir.
- Gündüz Alptürker, İ., 2014. “Avanos’ta Yaşayan Geleneksel Bir Kutlama: Goyun Hooo!”, *Avanos Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, s. 459-466.
- Hild, F. ve Restle, M., 1981. Kappadokien, Tabula Imperii Byzatini I-II, Wien.
- ICOMOS Türkiye, 2014. Floransa Bildirgesi “İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj”. (Web sayfası: https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0034808001536912096.pdf), (Erişim tarihi: Ağustos 2024).
- Ingerson A.E., 2003. “What Are Cultural Landscapes?”, Institute Of Cultural Landscape Studies Report.
- Ingerson, A. E., 2003. What are Cultural Landscapes?, Institute of Cultural Landscape Studies Report.
- IUCN., 1994. Guidelines For Protected Area Management Categories. (Web sitesi: <http://iucn.org/themes/wcpa/pubs/pdfs/IUCNCategories.pdf>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).
- IUCN., 2001. Guidelines for Reviewers of Cultural Landscapes- The Assessment of Natural Values in Cultural Landscapes. Proceedings from IUCN World Heritage Panel.

- James, Preston., Geoffrey Martin., 1981. All Possible Worlds: A History of Geographical Ideas. Wiley, New York.
- Kapadokya Mevcut Durum Raporu., 2002. Türkiye Yerel Gündem 21 Uygulama Projesi. Nevşehir: Nevşehir Belediyesi.
- Kapadokya Alanı Hakkında Kanun., 2019. T.C. Resmî Gazete, 30791, 1 Haziran 2019.
- Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik., 2019. Resmî Gazete, 30874, 31 Ağustos 2019.
- Kapadokya Alan Başkanlığı, 2023. 1/25000 Ölçekli Kapadokya Alanı Üst Ölçekli Alan Planı Plan Araştırma ve Açıklama Raporu.
- Katlav, Ö. E., Eren, Y. F. ve Tuna, M., 2019. Kapadokya’da Bağcılığın Gastronomi Turizmi Açısından Değerlendirilmesi, **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, 7 (3), 2167-2186..
- Kayın, E., 2012. Bir “Kültürel Manzara-Kültürel Peyzaj” Ögesi Olarak Kırsal Yerleşimlerin Korunmasına Yönelik Kavramsal ve Yasal İrdelemeler. **Mimarlık Dergisi Sayı: 367**, Eylül-Ekim, 2012.
- Kazancı, N., Suludere, Y. 2020. Kapadokya’nın Litolojik Yapısı ve Sınırları, Türkiye. **Türkiye Jeoloji Bülteni**, 63(3), 373-380.
- Kevseroğlu, Ö., 2022. Kültürel Peyzaj Alanlarının Kolektif Hafızadaki Sürekliliğini Değerlendiren Bir Yöntem Önerisi: Kayseri Derevenk, Gesi ve Koramaz Vadi Yerleşimleri. İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, s. 398.
- Kılıç, Y., 2011 “Eskiçağ ‘da Kappadokia ‘da Yetiştiriciliği”, I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu (16-19 Kasım), 8, 189-201
- Kıran, A. İ., 2019. İstanbul Kara Surları Dünya Miras Alanındaki Tarihi Bostanların Kültürel Peyzaj Kapsamında Değerlendirilmesi. Mimar Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel Koruma ve Yenileme Programı Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

- Kıvılcım, F., 2011. A Research on the Conservation of the Spirit of Place (Genius Loci) Case study: Mustafapaşa (Sinassos) in Cappadocia. Roma: University of Rome.
- Korat, G., 2003. Taş Kapıdan Taç Kapıya. İletişim Yayınları, İstanbul, s. 384. Nevşehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi.
- Kostof, S., 1989. Caves of God. Cappadocia and Its Churches. Oxford University Pres.
- Madran E., Özgönül N., 2005. “Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması”, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.
- Madran, E., Z.Ç., Uysal. 2009. Korumada Yeni Tanımlar Yeni Kavramlar-Kültürel Peyzaj, TMMOB Mimarlar Odası Kültürel Mirasın Korunması Komitesi, Özdi Basımevi, Ankara.
- Melnick, R., 1984. Cultural Landscapes: Rural Historic Districts in the National Park System, UK: University of Michigan Library.
- Mutlu, B., 2003. Kapadokya Bölgesinin Peyzaj Analizi ve Planlaması. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Nevşehir İl Yıllığı. 1968. Ankara: Ayyıldız matbaası.
- Nevşehir İl Özel İdaresi., 2023 (Web sayfası: <http://www.nevsehirozelidare.gov.tr/yoremizi>) (Erişim tarihi: Kasım 2023)
- Nevşehir Tarım ve Orman İl Müdürlüğü. (2021). Nevşehir İli Tarımsal Yatırım Rehberi. (Web sayfası: <http://www.nevsehir.gov.tr/kurumlar/nevsehir.gov.tr/ilimizrehber/>) (Erişim tarihi: Kasım 2023)
- Nevşehir Turizminin Çeşitlendirilmesine Yönelik Eko Turizm Eylem Planı 2013- 2023. (2013). Orman ve Su İşleri Bakanlığı. Ankara.
- Nevşehir Turizm Planlaması., 1965. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı & İmar ve İskân Bakanlığı. Ankara.

Nevşehir Valiliği. 2023. İdari Durum. (Web sayfası: <http://www.nevsehir.gov.tr/kurumlar/nevsehir.gov.tr/ilimizrehber/2018yeni/idi>) (Erişim tarihi: Kasım 2023)

Mechtild, R. 2000. (Web Sayfası: <http://www.georgewright.org/171rossler.pdf>) Erişim Tarihi: Kasım 2023

NPS., 1996. Guidelines for the Treatment of Cultural Landscapes: Preservation Planning and the Treatment of Cultural Landscapes. (Web sayfası: https://www.nps.gov/crps/tps/landscapeguidelines/preservatin_planning.htm), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

NPS., 2000. Historic American Landscapes Survey. (Web <https://www.nps.gov/subjects/heritagedocumentation/hals.htm>), (Erişim tarihi: Ağustos 2024).

NPS., 2005. Historic American Landscapes Survey Guidelines for Historical Reports (Web sayfası: https://www.nps.gov/subjects/heritagedocumentation/upload/HALS-Guidelines-Historical-Reports_508.pdf), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

NPS., 2009. National Park Service Cultural Landscapes Inventory Professional Procedures Guide. (Web sayfası: <https://irma.nps.gov/DataStore/DownloadFile/513401>), (Erişim tarihi: Ağustos 2024).

Ötüken, Y., 1987. Göreme, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 63 s.

Özçakır, Ö., 2012. Interpretation and Presentation of Natural and Cultural Sites: Enviromental Design Project For Göreme Open Air Museum. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Özdel, M. M., Meydan, A., 2019. Nevşehir’de Topografik Özellikler ile Yerleşme ve Nüfus Dağılışı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. **Route Educational and Social Science Journal** 6(8), 1 16.

- Özen, İ.A., 2018. Çok Dilli Kapadokya Mobil Turist Rehberliği Bilgi Sistemi Önerisi. **Verimlilik Dergisi**, (1), 117-140.
- Özsüle, Z., 2005. Geleneksel Yerleşimlerin Korunması Açısından Kültürel Peyzaj Değerlendirilmesi, Mudanya Örneği. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Page R, R., Gilbert C., A., Dolan S, A., 1998. A Guide to Cultural Landscape Reports: Contents, Process, and Techniques. U.S. Department of the Interior, National Park Service, Park Historic Structures and Cultural Landscapes Program. (Web sayfası: https://www.nps.gov/parkhistory/online_books/nps/cl_reports.pdf) (Erişim tarihi: Ağustos 2024).
- Parks Canada, 1994 An Approach to Cultural Landscapes (Web sayfası: <http://www.pc.gc.ca/>) (Erişim tarihi: Ağustos 2024).
- Rapoport, A., 2004. Kültür Mimarlık Tasarım, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Pasquare, G., 1968. Geology Of The Cenozoic Volcanic Area Of Central Anatolia. **Atti Accademia Nazionale dei Lincei**, 9, 55-204.
- Rössler, M., 2006. 'World Heritage Cultural Landscapes: A UNESCO FlagshipProgramme 1992 – 2006', **Landscape Research**, Vol:31, No:4 (2006) 333 353.
- Sauer, C. O., 1925. The Morphology of landscape. University of California Publications in Geography, Berkeley: **University Pres**, 2(2): 19-53.
- Selman, P. H., 2006. Planning at the Landscape Scale. The RTPI Library Series. Routledge Taylor & Francis Group, NewYork.
- Solmaz Şakar, F., 2020. Kapadokya Kültürel Miras Alanlarının Değişimi ve Yorumlanması 1960-2020. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Somuncu, M., Yiğit, T., 2009. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri Dünya Mirası Alanı'ndaki Turizmin Sürdürülebilirlik Perspektifinden Değerlendirilmesi.

- Ankara: V. *Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, (s. 387- 402).
- Stea, D., Turan, M., 1993. Placemaking, The Production Of Built Environment İn. Avebury: Ashgate Publishing.
- Stephenson, J., 2008. ‘The Cultural Value Model: An Integrated Approach To Values In Landscapes’, **Landscape And Urban Planning, Vol: 84, Issue: 2** (2008) 127-139, Elsevier B.V.
- Strabon G., 1961. The Geography of Strabo Book XI (William Heinaman Ltd, London).
- Strabon, G., 1987. Coğrafya, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Çev. Adnan Pekman, İstanbul.
- Strabon, 1982-1989, The “Geography” of Strabo with an English Translation. **Translated by Horace Leonard Jones**. 8 vols. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Strabon, G., 2000. *Antik Anadolu Coğrafyası* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Strabon, G., 2012. Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: Kitap XII-XIII-XIV), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Şıkoğlu E., 2017, Nevşehir Şehir Coğrafyası. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Şıkoğlu, E., Arslan, H., 2018. Nevşehir’de Şehirsel Yerleşmenin Genel Morfolojik Görünümünü Etkileyen Coğrafi Faktörler, Şehrin Mekânsal Algısı ve Okunabilirliği. **Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı**, 331-348.
- Taylor, K., 1989. Conservation and interpretation study of the rural heritage landscape of the Lanyon-Lambrigg Area, **ACT' Historic Environment** vol 7, no 2, pp 16-23.
- Thierry, N., 1963. Nouvelles Eglies Rupestres De Cappadoce Region Hassan Dagı. Paris: Klincksiek
- Tuncer, H., 2014. Roma İmparatorluğu Döneminde Kapadokya Bölgesi (M.S. I. ve II. yüzyıllar). Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir.

- Tuna Yüncü, Z., 2015. A Proposal For A Method Of Cultural Landscape Character Assessment: A Research On The Context, Method And Results For The Cappadocia Landscape, Turkey.
- Turgut, H., Özalp, A. Y., Erdoğan, A., 2012. Artvin İlinde Doğal Çevrenin Kent Kimliğine Etkileri. **DÜ Orman Fakültesi Dergisi**, 13,172-180. Türk Dil Kurumu 2011. Türkçe Sözlük. (11. Baskı). Ankara.
- Tümertekin, E., Özgüç, N., 2004. Human Geography, Human Culture Space. Çantay Publishing. İstanbul.
- Umar, B., 1993. *Türkiye’de Tarihsel Adlar*, İnkılap, İstanbul.
- Umar, B., 1998. *Kappadokia*. Tükel Matbaacılık, İzmir, S. 212.
- UNESCO. 1972. Convention Concerning The Protection Of The World Cultural And Natural Heritage Adopted By The General Conference At Its Seventeenth Session, Paris, 16 November 1972. (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/documents/3193/>), (Erişim tarihi: Ağustos 2024).
- UNESCO. 2003. Cultural Landscapes-The Challenges of Conservation. Proceedings of the International Workshop (Ferrara, Italy 2002), Paris: UNESCO World Heritage Centre. (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/documents/3193/>), (Erişim tarihi: Ağustos 2024).
- UNESCO, 2003a, ‘World Heritage Cultural Landscapes 1992-2002’, **World Heritage Papers 6**, UNESCO World Heritage Centre, Paris.
- UNESCO, 2003b, ‘Cultural Landscapes: The Challenges Of Conservation’, **World Heritage Papers 7**, UNESCO World Heritage Centre, Paris.
- UNESCO. 2008. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. Paris: UNESCO World Heritage Centre. Retrieved from <https://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf>.
- UNESCO, 2009, ‘World Heritage Cultural Landscapes, A Handbook For Conservation And Management’, **World Heritage Papers 26**, UNESCO World Heritage

Centre, Paris.

UNESCO, 2011. Tarihi Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı. (Web sitesi: <https://www.unesco.org.tr/Pages/590/176>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

UNESCO, 2024. World Heritage List Statistics. (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/list/stat>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

Vos, W., Meekes, H., 1999. Trends in European Cultural Landscape Development: Perspectives for a Sustainable Future. **Landscape & Urban Planning**, 46, 3-14.

Yeşil, S., 2021. Kültür Ekonomisi ve Endüstrisi Bağlamında Üzümün Hikâyesi: Nevşehir Örneği. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir.

Yıldırım Ö. C., 2019. UNESCO Dünya Miras Alanlarını Tehdit Eden Riskler Üzerine Bir Araştırma: Göreme Milli Parkı ve Kapadokya, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Yıldırım, Z. Ö., 2003. Sinasos Yöresel Mimarisi ve 19. yy. Batılılaşma Hareketlerinin Konut Mimarisine Etkileri. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yolcu, M., 2014. “Avanos Yöresinde Ölümle İlgili Tabusal Kaçınmalar”, *Avanos Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, s. 501-510.

Wu, J., 2010. ‘Landscape Of Culture And Culture Of Landscape: Does Landscape Ecology Need Culture?’, **Landscape Ecology** (2010) Vol:25, No:8, 1147- 1150.

WEB_1: Tongariro National Park. (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/list/421>), (Erişim tarihi Ekim 2024).

WEB_2: Uluru-Kata Tjuta National Park. (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/list/447>), (Erişim tarihi Ekim 2024).

WEB_3: Site of Palmyra. (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/list/23>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_4: Škocjan Caves. (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/list/390>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_5: Mount Emei Scenic Area, including Leshan Giant Buddha Scenic Area. (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/list/779>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_6: Pyrénées - Mont Perdu. (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/list/773bis>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_7: Blaenavon Industrial Landscape. (Web sitesi: <https://whc.unesco.org/en/list/984/>), (Erişim tarihi Ekim 2024).

WEB_8: Sacred Sites and Pilgrimage Routes in the Kii Mountain Range. (Web sitesi: <https://whc.unesco.org/en/list/1142>), (Erişim tarihi Ekim 2024).

WEB_9: Agave Landscape and Ancient Industrial Facilities of Tequila. (Web sitesi: <https://whc.unesco.org/en/list/1209>), (Erişim tarihi Ekim 2024).

WEB_10: Wadi Rum Protected Area. (Web sitesi: <https://whc.unesco.org/en/list/1377>), (Erişim tarihi Ekim 2024).

WEB_11: Nord-Pas de Calais Mining Basin. (Web sitesi: <https://whc.unesco.org/en/list/1360>), (Erişim tarihi Ekim 2024).

WEB_12: Cultural Landscape of Bali Province: the Subak System as a Manifestation of the Tri Hita Karana Philosophy. (Web sitesi: <https://whc.unesco.org/en/list/1194>), (Erişim tarihi Ekim 2024).

WEB_13: Cultural Landscape of Honghe Hani Rice Terraces. (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/list/1111>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_14: Landscape for Breeding and Training of Ceremonial Carriage Horses at Kladruby nad Labem. (Web sitesi: <https://whc.unesco.org/en/list/1589>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_15: Vineyard Landscape of Piedmont: Langhe-Roero and Monferrato. (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/list/1390>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_16: Palestine: Land of Olives and Vines – Cultural Landscape of Southern Jerusalem, Battir. (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/list/1492>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_17: Pimachiowin Aki. (Web sitesi: <https://whc.unesco.org/en/list/1415>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_18: Türkiye’de Bulunan Miras Alanları. (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/tr>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_19: Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia. (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/list/357/>), (Erişim tarihi Ekim 2024).

WEB_20: Nemrut Dağı . (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/list/448>), (Erişim tarihi :Ekim 2024).

WEB_21: Hierapolis-Pamukkale. (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/list/485>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_22: Bursa and Cumalıkızık: the Birth of the Ottoman Empire. (Web <https://whc.unesco.org/en/list/1452>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_23:Pergamon and its Multi-Layered Cultural Landscape. (Web <https://whc.unesco.org/en/list/1457>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_24: Diyarbakır Fortress and Hevsel Gardens Cultural Landscape. (Web sayfası: <https://whc.unesco.org/en/list/1488/>), (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_25:<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nevsehir/gezilecekyer/derinkuyu-yeralti-sehri> , (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_26: <https://www.kulturportali.gov.tr/713>, (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_27: <https://www.kulturportali.gov.tr/842>, (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_28: <https://www.kulturportali.gov.tr/654>, (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_29: <https://www.urgupajans.com/kudus-patrigi-3-teofilos-kapadokya-da->

pazar-ayini-yonetti/7201/, (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_30: **<https://m.haber7.com/guncel/haber/1171819-bartholomeos-kapadokyada-ayin-yonetti>**, (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_31: **<https://www.fibhaber.com/nevsehirin-eski-nalbantlari>** , (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_32: **www.goremekoop.com**, (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_33: **<https://www.slideshare.net/CevatTosun/community-participation-in-the-tourism-development-process>**, (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_34: **<https://www.kulturportali.gov.tr/475>**, (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_35: **<https://www.urgupajans.com/kudus-patrigi-3-teofilos-kapadokya-da-pazar-ayini-yonetti/7201/>**, (Erişim tarihi: Ekim 2024).

WEB_36: **<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nevsehir/gezilecekyer/goreme-acik-hava-muzesi>**, (Erişim tarihi: Ekim 2024).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Ayşenaz KARA

Uyruğu: Türkiye (T.C)

Doğum Tarihi ve Yeri:

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı	2025
Lisans	Erciyes Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama	2021
Lise	Altınyıldız Koleji Anadolu Lisesi	2016

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum/ İşyeri	Görev
2023-Halen	NK Şehircilik ve Planlama	1

YABANCI DİL

İngilizce

YAYINLAR

- Kara, A. ve Yücel, C. (2024). Kapadokya'nın Bir Kültürel Peyzaj Alanı Olarak Analizi. *Fultext Book-1 of the 10th International European Conference on Interdisciplinary Scientific Research*, (August 27-29, 2024-Zurich, Switzerland) Ed. Assoc. Prof. Dr. Mehmet Emin KALGI), ss. 274-292), IKSAD Publishing House, ISBN: 978-625-367-843-2